

Suomen asema globaalissa kilpailussa – Yritysten sijaintipäätöksiin vaikuttavat tekijät

Jyrki Ali-Yrkkö, Maarit Lindström, Mika Pajarinen ja Pekka Ylä-Anttila

Tutkimuksen ovat rahoittaneet Invest in Finland, Sitra ja Tekes. Kiitämme tutkimusta ja aineiston hankintaa varten saamastamme rahoituksesta.

ALI-YRKKÖ, Jyrki, **LINDSTRÖM**, Maarit, **PAJARINEN**, Mika, **YLÄ-ANTTILA**, Pekka, **SUOMEN ASEMA GLOBAALISSA KILPAILUSSA – YRITYSTEN SIJAINNINVAIKUTTAVAT TEKIJÄT**. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2004, XX s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN, 0781-6847; No. XXX).

TIIVISTELMÄ: Avoimessa maailmantaloudessa on tärkeää se, missä yritykset kasvattavat kansainvälisessä kilpailussa menestyvää tuotantoa. Elinkeinoelämän keskeinen haaste on pyrkiä edesauttamaan yritysten kykyä luoda yrityskohtaisia kilpailuetuja ja sitomaan tämä kyky tiettyyn alueeseen. Kyselyn mukaan Suomen keskeiset vahvuudet kansainvälisessä sijaintipaikkakilpailussa liittyvät yhteiskunnan yleiseen toimivuuteen ja vakauteen, teknologiseen osaamiseen sekä ihmisten rehellisyyteen ja luotettavuuteen. Suurimmat heikkoudet koskevat henkilöverotusta ja työvoimakustannuksia. Kansainvälisten investointivirtojen odotetaan kääntyvän muutaman vuoden hitaan kasvun jälkeen nousuun. Investointivirtojen kasvu merkitsee työnjaon syventymistä ja erikoistumiskehityksen voimistumista niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin. Suomalaisten yritysten ulkomaisten investointien kohdealueena Baltian ja itäisen Keski-Euroopan maat ovat selvästi tärkeämpi investointikohde kuin kansainvälisille yrityksille keskimäärin. Näistä maista haetaan kustannusetuja ja myös pienet ja keskisuuret yritykset ovat investoimassa sinne lähivuosina.

AVAINSANAT: Kilpailukyky, ulkomaiset suorat sijoitukset, yritysten kansainvälistyminen, yritysten sijaintipaikkavalinnat.

ALI-YRKKÖ, Jyrki, **LINDSTRÖM**, Maarit, **PAJARINEN**, Mika, **YLÄ-ANTTILA**, Pekka, **FINLAND IN GLOBAL COMPETITION – DETERMINANTS OF FIRMS' LOCATIONAL DECISIONS**. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2004, XX s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN, 0781-6847; No. XXX).

ABSTRACT: In the globalized world economy the crucial issue is locational competition – where internationally competitive firms invest and locate their high value-added production. The policy challenge is to enhance firms' capabilities to create firm-specific competitive advantages linked to certain locations and regions. According to a large-scale survey to foreign and domestic-owned firms, conducted for this study, Finland's strengths in locational competition relate to social and economic stability, high technology base, high-skilled labor, and integrity of people and society. The main weaknesses relate to high personal tax rate and labor costs. International direct investment flows are expected to pick up over the next years after a couple of years decline. Consequently, deepening of international division of labor between regions and countries will continue and parts of production relocate offshore. According to survey results Baltic states and Central East European countries are among the most attractive targets for Finnish small and medium-sized companies. Investments to these countries are, to a large extent, cost-driven.

KEYWORDS: Competitiveness, foreign direct investment, internationalization of business, relocation, Finland.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO.....	5
1.1	GLOBALISAATIO JA MAAILMANTALouden MURROS.....	5
1.2	GLOBALISAATIO VAI TEKNOLOGIA?.....	9
1.3	SELVITYKSEN TAVOITTEET	10
2	KIRJALLISUUSKATSAUS YRITYSTEN Sijaintiin JA KANSAINVÄLISTYMISEEN VAIKUTTAVISTA TEKIJÖISTÄ	11
2.1	YRITYSTEN SUORien Sijoitusten Määräytymistä Selittäviä Teorioita	11
2.2	EMPIIRISIÄ Tutkimuksia Ulkomaisiin Investointeihin Vaikuttavista Tekijöistä	15
	<i>Kansainvälisen kirjallisuuden tutkimustulokset</i>	<i>15</i>
	<i>Tutkimuksia suomalaisyritysten kansainvälistymiseen vaikuttaneista tekijöistä..</i>	<i>16</i>
	<i>Tutkimus- ja tuotekehitystoiminnan kansainvälistymisen motiivit</i>	<i>22</i>
	<i>Pääkonttoritoimintojen sijoittumiseen vaikuttavat tekijät.....</i>	<i>23</i>
	<i>Ulkomaisten yritysten tulo Suomeen – syitä ja seurauksia.....</i>	<i>25</i>
2.3	JOHTOPÄÄTÖKSET Aiemmästä Kirjallisuudesta	29
3	KANSAINVÄLiset Investoinnit, Suomalaisyritysten Ulkomääninvestoinnit ja Ulkomaisten Yritysten Toiminta Suomessa	32
3.1	YLEISKUVA KOKO MAAILMAN ULKOMAISISTA INVESTOINNEISTA.....	32
3.2	INVESTOINNIT SUOMESTA ULKOMAILLE	37
3.3	INVESTOINNIT ULKOMAILTA SUOMEEN	45
4	YRITYSTEN Sijaintiin Vaikuttavat Tekijät – KYSELYTUTKIMUS SUOMALAISELLA AINEISTOLLA	51
4.1	AINEISTON MUODOSTAMINEN.....	51
4.2	SUOMESSA TOIMIVAT ULKOMAISET YRITYKSET.....	52
	<i>Miksi ulkomaiset yritykset ovat tulleet Suomeen?</i>	<i>52</i>
	<i>Suomessa toimivien ulkomaisten yritysten kansainvälinen toiminta.....</i>	<i>57</i>
	<i>Yrityskaupan kohteena olleiden yritysten kehitys omistusmuutoksen jälkeen</i>	<i>59</i>
	<i>Ulkomaisten tytäryritysten toiminta osana monikansallista konsernia.....</i>	<i>61</i>

	<i>Hyödyt ja teknologiavirrat</i>	61
4.3	SUOMI LIKETOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ	63
	<i>Yritysten tulevaisuudennäkymät</i>	63
	<i>Suomen vahvuudet ja heikkoudet</i>	68
4.4	SUOMALAISTEN YRITYSTEN TOIMINTA ULKOMAILLA	72
	<i>Toiminta ulkomailla alueittain</i>	73
	<i>Laajentumissuunnitelmat alueittain</i>	75
4.5	YHTEENVETOA KYSELYAINEISTOSTA	77
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	81
	<i>Gloaalitalouden uudet piirteet</i>	81
	<i>Markkinatekijät ovat tärkein ulkomaisten investointien motiivi</i>	81
	<i>Mihin suomalaiset yritykset ovat investoineet?</i>	82
	<i>Suomi saanut vain vähän ulkomaisia investointeja</i>	83
	<i>Suomi sijaintipaikkana – vahvuudet ja heikkoudet</i>	83
	<i>Ulkomaiseen omistukseen siirtyneiden yritysten kehitys pääosin myönteistä</i>	84
	<i>Tuotannon ja työn tulevaisuus – millaista toimintaa Suomeen jää?</i>	85
6	LÄHTEET	87
7	LIITTEET	94

1 Johdanto

1.1 Globalisaatio ja maailmantalouden murros

Maailmantalouden yhdentyminen on edennyt aalloittain. 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa on jälleen tultu uuteen vaiheeseen, jota luonnehtii erityisesti palveluiden nopea kansainvälistyminen sekä suurten kehittyvien talouksien tulo osaksi globaalia maailmantaloutta.

Ensimmäinen globalisaatiovaihe alkoi 1800-luvun puolivälin jälkeen, jolloin kuljetusteknologian kehitys ja kaupanesteiden madaltuminen nostivat maailmankaupan uudelle tasolle. Maat erikoistuiivat teollisen vallankumouksen jälkeen suhteelliseen etuunsa perustuen ja kansainvälinen kauppa kasvoi ripeästi. Myös pääoma ja työvoima liikkui vilkkaasti. Tälle vaiheelle oli ominaista nimenomaan siirtolaisuuden lisääntyminen: muutto maasta toiseen kasvoi nopeammin kuin milloinkaan aiemmin tai sen jälkeenkään.¹

Maailmantalouden yhdentyminen ja maiden välisen työnjaon nopea kasvu keskeytyivät maailmansotiin. *Toinen globalisaatioaalto* alkoi 1940- ja 1950-lukujen taitteesta, kun protektionismia alettiin vähitellen purkaa. Maailmankaupan kasvu nopeutui jälleen. Toiselle globalisaatioaaltoille tunnusomaista oli nimenomaan kansainvälisen kaupan kasvu ja pyrkimys kaupan vapauttamiseen myös kansainvälisin sopimuksin ja järjestelyin (GATT).

Maailmantalouden *kolmas globalisaatiovaihe* alkoi 1980-luvulla. Tällöin vauhditettiin suorat sijoitukset maasta toiseen ja niihin liittyvä osaamisen ja teknologian siirtyminen. Ihmisten asemesta alkoivat liikkua teknologia ja pääomat – suorien investointien ohella myös rahoituspääomat, kun pääomaliikkeitä vapautettiin osana maailmantalouden liberalisointia. Samaan aikaan myös maailmankauppa on jatkanut kasvuaan ennätyslukemiin. Toisin kuin aiemmissa globalisaation vaiheissa, jotka koskivat vain maailmantalouden ydinmaita, nyt lähes kaikki maat tulivat osaksi kansainvälistä taloutta ja samalla markkinatalouden piiriin.

Tavaroiden ja palveluiden markkinat ovat yhentyneet ja tulleet avoimemmiksi kuin milloinkaan maailmantalouden historiassa. Kehitysmaat ovat osallistuneet

¹ Ks. esimerkiksi World Bank (2002) ja Väyrynen (1999).

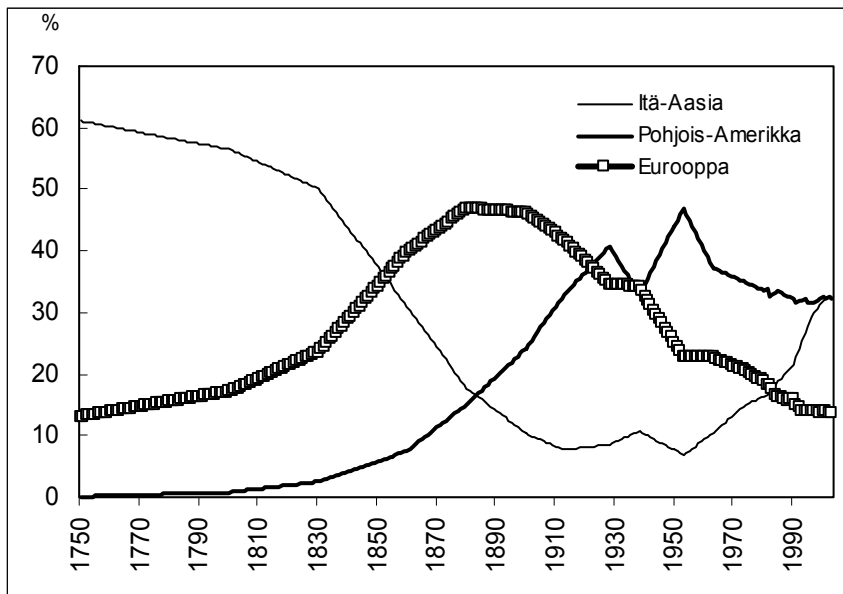
kansainväliseen kauppaan lisäämällä nimenomaan teollisuustuotteiden vientiään, eivät enää pelkästään raaka-aineiden tuottajina. Suurelta osin tämä on ollut seurausta kehittyneiden maiden yritysten tekemistä suorista sijoituksista, jotka ovat kasvattaneet kehitysmaiden teollisuuden tuotantokapasiteettia. Uudet tuotantomuodot ovat synnyttäneet kansainvälisiä tuotantoverkostoja, joiden kautta monet kehitysmaat ovat saaneet uuden roolin maailmantaloudessa juuri teollisuustuotteiden tuottajina.²

2000-luvulla kansainvälisen työnjaon syventyminen on edennyt myös palveluiden tuotantoon ja kauppaan. Nopeasti kasvavat suuret kehittyvät taloudet, ns. BRIC-maat (Brasilia, Venäjä, Intia, Kiina) ovat lisänneet nopeassa tahdissa osuuttaan sekä teollisuustuotannossa että myös yrityspalveluiden tuottajana. Kiinasta on tullut maailman teollinen työpaja ja Intia on noussut merkittäväksi ohjelmistotuottajaksi. Sinne on ulkoistettu yhä enemmän myös suuryritysten omaa tai markkinoille tarkoitettua palvelutuotantoa.

Itä-Aasian (Kiina, Intia, Japani) osuus maailman teollisuustuotannosta on noussut yli kolmannekseen, kun se 1950-luvulla oli reilut kymmenen prosenttia (kuvio 1.1). Vastaavana aikana Euroopan osuus on pudonnut noin kolmanneksesta runsaaseen kymmenekseen.

² Tätä muutosta on kuvattu hyvin esim. ILO:n tuoreessa raportissa, jonka Tasavallan presidentti Tarja Halosen ja Tansanian presidentti Benjamin Mkapan puheenjohtolla toiminut komitea julkaisi keväällä 2004, ks. [*A Fair Globalization: Creating Opportunities for All*](#)

Kuvio 1.1. Maailman teollisuustuotannon jakauma alueittain, %

Huom: Itä-Aasia = Kiina, Japani, Intia
Pohjois-Amerikka = Yhdysvallat, Kanada
Eurooppa = Saksa, Iso-Britannia, Ranska, Italia, Espanja, Ruotsi, Belgia, Sveitsi
Lähteet: Bairoch (1982), Etla

Pitkän aikavälin tarkastelussa 2000-luvun kehitys ei siis ole uusi ilmiö. Pikemmin kyse on pitkään jatkuneesta trendistä, jolla on kuitenkin siirrytty nopeutuvan muutoksen vaiheeseen. Aasian maat ovat olleet teollistumassa samalla tavoin kuin Eurooppa aikanaan ja ovat ottamassa selvästi uuden roolin maailman teollisessa työnjaossa. Kun kyse ei enää ole vain yksinkertaisen kokoonpanotyön kasvusta vaan myös palvelutuotannon ja t&k:n lisääntymisestä, monet ovat alkaneet pitää 2000-luvun kehitystä globalisaation uutena, *neljäntenä vaiheena*.

Tälle on painavia perusteita senkin vuoksi, että monet edellä mainituista suurista kehittyvistä maista (erityisesti Intia, Kiina ja Brasilia) ovat omaksuneet selkeän ja määrätietoisin kasvupolitiikan, jonka keskeisenä osana on innovaatiotoiminnan edistäminen ja tähän liittyvät investoinnit. Onkin todennäköistä, että näiden maiden asema kansainvälisessä taloudessa on vahvistumassa pysyvällä ja kestäväällä tavalla.³ Tästä hyötyy ennen pitkää koko maailmantalous – aivan samaan tapaan kuin aiempienkin globalisaatioaaltojen aikaan. Globalisaatio ei ole nollasummapeiliä, jossa joidenkin maiden hyvinvoinnin lisääntyminen olisi muilta pois. Toiset

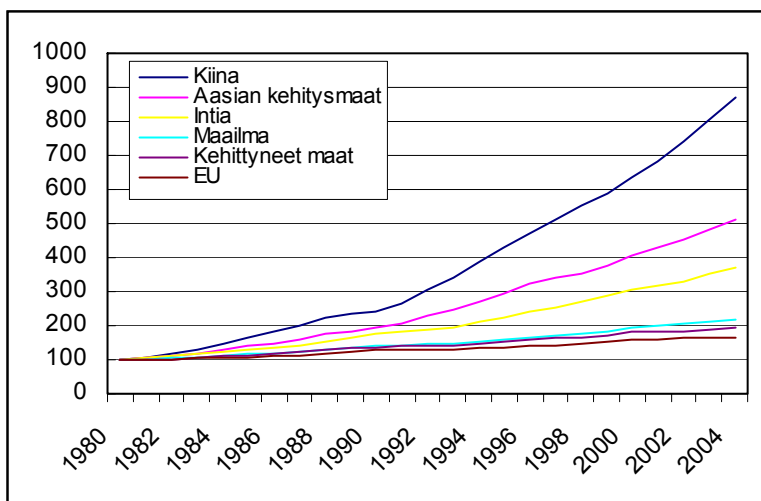
³ Ks. esim. Krishnan (2003)

maat ja alueet hyötyvät kyllä maailmantalouden integraatiosta toisia enemmän, kuten taloushistoria osoittaa. Kyse on siitä, miten taloudet sopeutuvat ja miten ne kykenevät hyödyntämään kasvavia markkinoita.

Kansainväliset investointivirrat suuntautuvat edelleen valtaosin kehittyneestä teollisuusmaata toiseen. Kehitysmaiden osuus suorista sijoituksista on 1990-luvun lopulla ja 2000-luvun alussa ollut 25 – 30 % eli jonkin verran suurempi kuin pari vuosikymmentä aiemmin. Vuosina 2002 – 2003 Kiina on ollut yksi suurimpia suoria sijoituksia vastaanottavia maita, jopa suurempi kuin Yhdysvallat, jonne suuntautuneet sijoitukset ovat ainakin tilapäisesti romahtaneet.

Aasian maista – erityisesti Kiinasta – on tullut vetovoimainen sijoituskohde kahdesta syystä: markkinoiden koon ja niiden kasvun sekä matalien tuotantokustannusten vuoksi. Ulkomaisten yritysten tytäryhtiöiden tuotannosta noin puolet jää Kiinan sisäisille ja nopeasti kasvaville markkinoille. Myös kustannusetu säilyy ilmeisesti pitkään, sillä tuottavuuskehitys niin Kiinassa kuin Intiassa on ollut nopeutumassa. Kehittyneiden maiden korkeiden kustannusten kompensoiminen korkeammalla tuottavuudella ei ole enää yhtä helppoa kuin aiemmin.

Kuvio 1.2. Bruttokansantuotteen kasvu maittain ja alueittain (1980=100)

Lähteet: IMF, Etla

Yhtä lailla kuin kehittyviin maihin suuntautuvien investointien määrästä, kyse on myös niiden rakenteesta. Palveluiden ja t&k-toimintojen osuus on ollut lisääntymässä, samoin teknologiaintensiivisten teollisuusalojen. Valtaosa osaamisintensiivisistä investoinneista – sekä suorista sijoituksista että kotimaisista investoinneista – tehdään kuitenkin kehittyneisiin maihin. Näistä investoinneista – erityisesti pää-

konttoreista ja korkean teknologian toimialojen sijoituksista – maat ja alueet kilpailevat entistä kovemmin.⁴ Tässä kilpailussa ovat mukana myös kehittyvät maat, ml. EU:n uudet jäsenmaat ja jäseniksi hakeutuvat valtiot.

Avoimessa maailmantaloudessa, jossa tuotannontekijät liikkuvat yhä vapaammin, sijaintipaikkakilpailusta on tullut elinkeino- ja yleisen talouspolitiikan keskeinen haaste. Yritykset päättävät investoinneistaan omien *yrityskohtaisten kilpailuetujensa* perusteella. Ulkomainen investointi tehdään useimmissa tapauksessa sellaisen yrityskohtaisen osaamistekijän varassa, joka sellaisenaan ei ole vaihdettavissa kansainvälisillä markkinoilla. Sen vuoksi voimakkaasti erikoistuneet yritykset voivat kasvaa vain lisäämällä tuotantoaan globaalisti.

Yhtäläisyys *maan suhteellisen edun* ja *yritysten kilpailuedun* väliltä on kadonnut. Suhteellisen edun periaate maailmantalouden rakenteen määrittäjänä ei ole sinänsä hävinnyt, mutta sen merkitys on pienentynyt. Kansainvälisesti (yritysten sisällä) liikkuvien tuotannontekijöiden – kuten teknologian ja osaamisen – merkitys on kasvanut. Vastaavasti maakohtaisten, liikkumattomien tuotannontekijöiden – kuten raaka-aineiden ja osin työvoiman – merkitys on pienentynyt. Alue- tai maakohtaista sijoittumista onkin alkanut ohjata myös *absoluuttisen edun* periaate: jos joitakin toimintoja voidaan tehdä tehokkaimmin jollakin alueella, yritykset siirtävät toimintaansa sinne. Tämän seurauksena kaupan asemesta kasvavat suorat sijoitukset.

1.2 Globalisaatio vai teknologia?

Yksittäiset yritys-esimerkit niin Suomessa kuin monissa muissakin kehittyneissä maissa tuntuvat osoittavan, että työpaikkoja siirtyy nopeutuvassa tahdissa matalan kustannustason maihin. Perinteisten teollisuusmaiden työmarkkinoilla onkin tapahtunut merkittäviä muutoksia samaan aikaan kun maailmantalous on globalisoitunut. Työvoiman kysyntä on kohdistunut pääosin tai lähes kokonaan hyvin koulutettuihin ja korkean teknologian aloja edustaviin työntekijöihin. Suomi on tästä hyvä esimerkki.⁵

⁴ Ks. Braunerhjelm (2004)

⁵ Ks. esim. Parjanne (1999) ja Pajarinen – Rouvinen – Ylä-Anttila (1998).

Euroopassa työvoiman kysynnän rakennemuutos on heijastunut korkeana työttömyytenä, Yhdysvalloissa pikemminkin vähän koulutettujen reaalityulojen kasvun pysähtymisenä tai alentumisena. Kysymys kuuluu: mikä merkitys *globalisaatiolla* on työvoiman markkinamuutoksissa ja mikä rooli on *teknologisella kehityksellä*?

Valtaosa tutkimustuloksista osoittaa, että teknologinen kehitys selittää suuren osan työn kysynnän rakenteen ja tuloerojen muutoksista. Kyse on ns. *skill-biased technical change* –ilmiöstä: teknologinen muutos aiheuttaa koulutettujen työntekijöiden voimakkaan kysynnän kasvun ja siten myös suhteellisten palkkojen nousun. Tämä koskee lähes kaikkia aloja. Muutokset toimialojen sisällä ovat olleet suurempia kuin niiden välillä.

Uusin tutkimus kuitenkin viittaa myös siihen, että globalisaatio ja teknologinen kehitys liittyvät vahvasti toisiinsa sekä lisäksi organisatorisiin muutoksiin. Globalisaatio kiihdyttää teknologista kehitystä ja synnyttää uusia innovaatioita, jotka kansainvälisen kaupan ja suorien sijoitusten kautta leviävät nopeammin kuin aiemmin. Globalisaatio ja teknologinen muutos kietoutuvat siten toisiinsa ja johtavat myös organisaatiomuutoksiin. Muutokset työllisyydessä ovat seurausta näiden kaikkien tekijöiden yhteisvaikutuksesta.⁶

1.3 Selvityksen tavoitteet

Tämän selvityksen tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

- Mitkä ovat yritysten sijaintipäätöksiin ja kansainvälistymiseen vaikuttavat keskeiset tekijät?
- Miten eri sijaintitekijöiden merkitys on muuttunut teknologisen kehityksen seurauksena?
- Miten kansainväliset sijoitusvirrat ovat muuttuneet viimeisten parin vuosikymmenen aikana?
- Miten suomalaisten yritysten suorat sijoitukset ovat muuttuneet viimeisten parin vuosikymmenen aikana – rakenne ja maantieteellinen jakauma?
- Ulkomaisten yritysten suorat sijoitukset – mikä vetää investointeja Suomeen?

⁶ Ks. Piva – Vivarelli (2004)

2 Kirjallisuuskatsaus yritysten sijaintiin ja kansainvälistymiseen vaikuttavista tekijöistä

Yritystason näkökulmasta tarkasteltuna ulkomainen investointi voidaan nähdä yhtenä kansainvälisen liiketoiminnan muotona, jota yritys voi käyttää hakeutuessaan ulkomaisille markkinoille. Muita ulkomaantoiminnan muotoja ovat esimerkiksi vienti- ja tuontitoiminta, lisensointi ja alihankinta tai kansainväliset allianssit. Miksi yritykset eivät kuitenkaan aina palvele ulkomaisia markkinoitaan kotipaikastaan käsin vaikkapa edellä mainituilla liiketoiminnan muodoilla?

Seuraavassa esitellään eräitä keskeisimpiä yritystason näkökulmaa valottavia suorien sijoitusten teorioita ja lähestymistapoja, joilla pystytään kuvaamaan ja analysoimaan yritysten tuotannon kansainvälistymistä ja toimintojen sijoittumista useampaan maahan.

2.1 Yritysten suorien sijoitusten määräytymistä selittäviä teorioita

Yritysten kansainvälistymistä ja suorien sijoitusten määräytymistä käsittelevä kirjallisuus on verraten laaja ja esiteltävän kirjallisuuden valinta riippuu paljolti valitusta tarkastelunäkökulmasta.⁷ Tässä kirjallisuuskatsauksessa nostamme esille joitakin keskeisiä teorioita, joilla voidaan selittää yritysten kansainvälistymistä ja ulkomaisia investointeja.

Eräs tunnetuimmista yritysten kansainvälistymisen teorioista on niin kutsuttu eklektinen paradigma (Dunning 1981). Siinä yhdistyvät kansainvälistymistä koskevat peruskysymykset: Miksi, minne ja miten. Miksi-kysymyksen vastaus perustuu yrityskohtaisiin etuihin, joihin pohjautuen yritys kansainvälistyy. Näitä etuja ovat esimerkiksi yrityksen osaaminen ja tuotemerkki tai palvelukonsepti. Minnekysymys koskee alueiden erityisominaisuuksia, kuten luonnonvaroja sekä työvoiman saatavuutta ja hintaa. Miten-kysymys vastaa siihen, miksi yritys investoi ulkomaille viennin, tuonnin ja lisensoimisen sijaan.⁸

⁷ Kokoava kuvaus Moosa (2002).

⁸ Dunningin teoriaa on kritisoitu siitä, että sen avulla ei pystytä selittämään esimerkiksi diversifioivaa kansainvälistymistä.

Mikä on ulkomainen suora sijoitus?

Ulkomaisella suoralla sijoituksella tai investoinnilla (foreign direct investment FDI) tarkoitetaan sellaista pääomasijoitusta, jonka yritys tekee toisessa maassa sijaitsevaan yritykseen pysyvän taloudellisen suhteen luomiseksi ja määräysvallan hankkimiseksi. Suorien sijoitusten tavanomaisimmat muodot ovat ulkomainen yrityskauppa/fuusio, uuden ulkomaisen yksikön perustaminen (ns. greenfield-investointi) tai olemassaolevan ulkomaisen yksikön laajentaminen.

Erotukseksi suorasta sijoituksesta portfoliosijoituksella tarkoitetaan puolestaan portfoliosijoitusta eli sijoitusta, joka tehdään pääasiallisesti tuoton saamiseksi. Sijoituksella ei pyritä ensisijaisesti hankkimaan määräysvaltaa tai luomaan pitkäaikaista taloudellista suhdetta sijoituskohteeseen. Portfoliosijoitukset kohdistuvat tavallisesti arvopapereihin. Näin ollen portfoliosijoitus eroaa suorasta sijoituksesta juuri määräysvallan ja pysyvyyden suhteen.

Ulkomaisten suorien sijoitusten tilastointia hoitavat keskuspankit. Nämä tilastot ovat kuitenkin yksinomaisten suorien sijoitusten lähteenä riittämättömät. Useilla monikansallisilla yrityksillä on ulkomaisia holding- tai rahoitusyhtiöitä, joiden kautta konsernin varoja kanavoidaan eri yksiköihin. Esimerkiksi suomalainen yritys voi siirtää Suomesta varojaan Hollanissa sijaitsevaan rahoitusyksikköön, joka puolestaan siirtää rahat Kiinaan rahoittaakseen tulevan investoinnin. Tällöin Suomen Pankki tilastoi suoran sijoituksen Suomesta Hollantiin. Hollannin keskuspankki tilastoi puolestaan suoran sijoituksen Hollannista Kiinaan. Tässä esimerkissä Suomen tilastoissa ei näy lainkaan se, että lopullinen kohde onkin Kiinassa. Edellä kuvatusta tilanteesta johtuen ulkomaisten investointien tarkastelussa tulee käyttää muitakin lähteitä.

Ulkomaalaisomisteinen yritys

Keskuspankkien maksutasetilastoissa sijoitus tilastoituu suoraksi sijoitukseksi, mikäli yrityksen omistusosuus tai äänivalta kohdeyrityksessä on vähintään kymmenen prosenttia. Tässä tutkimuksessa ja Tilastokeskuksen tilastoissa ulkomaalaisomisteisen yrityksen kriteeri on tätä korkeampi: ulkomaalaisomisteisella yrityksellä viitataan tytäryritykseen eli yritykseen, jonka osakkeiden äänivallasta yli puolet on ulkomaisella emoyrityksellä.

Yritysten kansainvälistymisen motiivit voidaan jakaa neljään luokkaan; resurssihakuisiin, markkinahakuisiin, tehokkuushakuisiin ja strategisia voimavaroja etsiviin investointeihin (Dunning 1993, 56-59 ja Behrman 1972). *Resurssihakuisilla* investoinnilla yritykset pyrkivät varmistamaan tuotannontekijöiden saannin tai saamaan niitä edullisimmilla kustannuksilla. Kyse voi siis olla yhtä hyvin jonkin raaka-aineen saannista, teknologisen osaamisen hankinnasta kuin myös edullisimmista työvoimakustannuksista. *Markkinahakuisissa* investoinneissa yritykset pyr-

kivät tarjoamaan tuotteitaan tai palveluitaan tietyille markkinoille. Useissa tapauksissa yritykset ovat aiemmin vieneet tuotteitaan tietyille alueille, mutta kilpailijoiden toimet tai tullit tekevät paikallisesta tuotannosta vientiä kannattavampaa. Markkinahakuisia ovat myös sellaiset investoinnit, joissa yritys pyrkii seuraamaan asiakkaitaan ulkomaille ja perustamaan yksikköjä samoille alueille kuin sen asiakkaat. *Tehokkuushakuisissa* investoinneissa yrityksen tavoitteena on puolestaan tehostaa yksikköjensä toimintaa. Näitä investointeja ovat esimerkiksi tuotantoprosessin tehostamiseen tähtäävät pitkävaikutteiset panostukset. Tehokkuushakuisia investointeja tekevät yritykset ovat usein suuria. *Strategisia voimavaroja etsivissä* investoinneissa yrityksen päätavoitteena on varmistaa toimintansa pitkällä aikavälillä.

Yrityksen kansainvälistymispäätökseen vaikuttavat tekijät vaihtelevat sen mukaan, minkä toiminta- tai kansainvälistymismallin yritys valitsee. Yritys voi ulkomaisten investointien avulla järjestää tuotantoaan *horisontaalisesti*, *vertikaalisesti* tai *diversifioiden* (Caves 1982).

Yrityksen horisontaalisella laajentumisella tarkoitetaan sitä, että yritys tuottaa samaa tuotetta useassa eri maassa. Vertikaalisella laajentumisella tarkoitetaan yrityksen tuotannon sijoittamista eri tuotantovaiheiden osalta eri maihin. Diversifioiminen merkitsee puolestaan toiminnan hajauttamista usealle toisistaan välittömästi riippumattomalle toimialalle. Diversifioivan laajentumispäätöksen takana on yleensä riskin hajauttaminen. Yritys pyrkii toisin sanoen hajauttamaan liiketoimintarisikiään toimimalla usealla eri toimialalla.

Erityisesti horisontaalisessa laajentumisessa yhtenä tekijänä ovat kansainvälisen kaupan esteiden kiertäminen. Näitä esteitä ovat esimerkiksi tullit, maahantuonti-kiellot sekä byrokraattiset rajamuodollisuudet. Myös kuljetuskustannuksilla on merkitystä horisontaalisessa laajentumisessa. Viime vuosikymmeninä kaupanesteet ovat kuitenkin vähentyneet. Keskeisenä syynä on ollut talousalueiden, kuten EU:n ja NAFTA:n syntyminen ja laajentuminen sekä GATT:n ja WTO:n puitteissa sovittu kaupan vapauttaminen.

Sen sijaan yrityskohtaisten voimavarojen ja osaamisen merkitys ei ole vähentynyt vaan pikemminkin kasvanut. Yrityksellä voi esimerkiksi olla hallussaan osaamista, jolla se pystyy tuottamaan tuotteensa halvemmalla tai laadukkaammin kuin kilpai-

lijat. Tämä tietotaito liittyy enemmän itse yritykseen kuin johonkin tiettyyn alueeseen tai maahan. Yritys voi esimerkiksi ostaa muita saman alan yrityksiä ja parantaa niiden toimintaa hyödyntämällä yritys kohtaista tietotaitoaan. Markusen ja Maskus (2001) ovat esittäneet, että horisontaalisesti kansainvälistyneiden yritysten tuotanto sijaitsee usein kehitykseltään samalla tasolla olevissa maissa.

Taloudellisen toiminnan ja toimijoiden keskittyminen tiettyihin kasvukeskuksiin ja tietyille alueille, on ollut talousmaantieteilijöiden tutkimuskohteena pitkään. Viime vuosina aihetta on tutkittu enemmän myös kansantaloustieteessä.

Taloustieteilijöistä esimerkiksi Krugman on selittänyt simulaatiolaskelmillaan kasvukeskusten keskittymistä tietyillä mittakaavaeduilla, kuljetuskustannuksilla, sekä tietyllä liikkumattoman ja liikkuvan työvoiman osuuksilla. Samaa mallia on ryhdytty soveltamaan myös suoriin sijoituksiin (ks. esim. Markusen ja Venables 1996). Tutkimukset ovat paljastaneet, että olemassa oleva tuotantorakenne voi olla määräävä tekijä sisäänpäin tulevien suorien sijoitusten osalta, koska välituotepanosten tarjoajat ja teknologisesti erikoistunut työvoima luovat sijaintipaikkaetuja toimialan ympärille sijoittuville yrityksille ja kilpailijoille.

Tiedonvaihtoon ja tiedon luomiin ulkoisvaikutuksiin keskittyneet tutkimukset korostavat puolestaan, että innovaatioprosesseilla on taipumus tietynlaiseen paikallisuuteen. Porter, muiden muassa on argumentoinut, että intensiivinen innovatiivinen toiminta vaikuttaa yritysten kilpailukykyyn (Porter 1990). Myös Cantwell on perustellut vastaavasti paikallisen tiedon merkityksestä monikansallisten yritysten teknologille osaamis pohjalle. Kaiken kaikkiaan empiiriset tutkimukset osoittavat markkinakoon vaikutuksen, maantieteellisen läheisyyden ja talouden avoimuuden suorien sijoitusten jakautumista määrittävinä tekijöinä (esim. Kravis-Lipseý 1982; Veugelers 1991)

Sijainnin teoria on yleisimmin kansainvälisen talouden tutkimuksessa keskittynyt suhteellisen edun teorian näkökulmaan, jossa suhteelliset palkat, markkinoiden koko ja talouskasvu, kuljetuskustannukset ja kaupan esteet määrittävät suoria sijoituksia.

Empiiriset tutkimukset kuitenkin osoittavat, että tuotannontekijöiden kustannukset ja kaupanesteet eivät ole riittäviä selityksiä yritysten tuotannon sijoittumiselle. Tulokset viittaavat myös markkinapohjaisten etujen huomattavaan ja kasvavaan mer-

kitykseen suoria sijoituksia määrittävänä tekijänä (suhteessa tuotannontekijöihin), joskin tämä riippuu voimakkaasti siitä mistä toimialasta kulloinkin on kyse (Brainard 1993). Seuraavassa käsitellään tarkemmin empiirisiä tutkimustuloksia.

2.2 Empiirisiä tutkimuksia ulkomaisiin investointeihin vaikuttavista tekijöistä

Kansainvälisen kirjallisuuden tutkimustulokset

Tutkimustulokset alhaisten työvoimakustannusten merkityksestä investointipäätöksissä eivät ole kaikilta osin yhdenmukaisia. Muun muassa Moore (1993) ja Love ja Lage-Hidalgo (2000) ja Culem (1988) ovat löytäneet negatiivisen riippuvuuden palkkojen ja suorien sijoitusten välillä. Vastakkaista tukea eli positiivisen yhteyden ovat todentaneet puolestaan esimerkiksi Kravis ja Lipsey (1982), Lucas (1993) ja Cushman (1987).

Mistä nämä ristiriitaiset tulokset johtuvat? Lucas (1993) on selittänyt niitä sillä, että kohdemaan reaalipalkkojen nousu lisää tuotantokustannuksia, joiden pitäisi vähentää tuotantoa ja suoria sijoituksia. Palkkojen nousu ei kuitenkaan välttämättä aiheuta muutoksia tuotannontekijöiden suhteellisissa hinnoissa. Tällöin ei synny pääomaintensiivisempiä tuotantoratkaisuja, mikä puolestaan lisäisi suoria sijoituksia.

Luonnollisesti korkea palkkataso voi heijastaa korkeaa työnlaatua, jolloin työvoimakustannukset eivät yksinään ole hyvä selittäjä. Empiiristen tutkimustulosten mukaan työn tuottavuus onkin merkittävä osittaisellittäjä sille, miksi suorat sijoitukset edelleen kohdistuvat pääosin korkean palkkatason teollisuusmaihin (ks. esim. Petrochilos 1989, Wheeler and Moody 1990). Epätäydellisillä markkinoilla on mahdollista, että tuottavuuden muutokset eivät täysin heijastu palkkoihin. Tästä syystä tuottavuuskehitys ja palkkakehitys eivät kulje rinnakkain (Yang et al. 2000).

Useissa tutkimuksissa on osoitettu markkinatekijöiden olevan yksi tärkeimpiä ulkomaisia investointeja vetäviä tekijöitä (esim. Barrel — Pain 1997, Svensson 1996:62-65, Keller — Levinson 1999, Bebchuk — Cohen 2002, Kim — Lyn 1987, Dunning 1993: 165). Suuret markkinat, asiakkaiden läheisyys ja maan kehitystaso vetävät puoleensa ulkomaisia investointeja.

Kaiken kaikkiaan kansainväliset tutkimukset viittaavat siihen, että markkinoiden läheisyys ja asiakkaiden seuraaminen ovat tähän asti olleet tärkeimpiä ulkomaisten investointien motiiveja ja että kustannustekijät eivät ole olleet aivan yhtä tärkeitä. Lisäksi markkinoiden integroitua ja globalisaation edetessä tulli/tariffi -tekijöiden merkitys näyttäisi pienentyneen (Moosa 2002, Dunning 1993).

Uuden talousmaantieteen (new economic geography) alla on myös käyty keskustelua alueellisen keskittymisen luonteesta ja syistä. Tutkijat ovat erotelleet *tehokkuuteen* liittyvän keskittymisen, joka syntyy kun yritykset lisäävät tehokkuuttaan sijoittamalla lähelle toisiaan. Tätä keskittymistä edesauttavat tietoon liittyvät ulkoisvaikutukset, erikoistuneiden tuotantotehtäjäiden ja niiden markkinoiden läheisyyteen liittyvät edut sekä tuotteiden ja palveluntarjoajien ja asiakasyritysten muodostama verkosto ja linkitykset tuotanto- tai arvonalisäketjuissa.⁹

Uutena piirteenä ovat nousseet esille myös ns. *demonstraatioon* liittyvät vaikutukset, joilla yritykset signaloivat uusille investoijille ja rahoittajille kohdemaan tai alueen luotettavuudesta ja vetovoimasta (Barry et al. 2003; DeCoster ja Strange 1993). Demonstraatio-vaikutuksilla tarkoitetaan toisin sanoen tietyn sijaintipaikan hyvää imagoa, joka vakuuttaa sijoittajia ja rahoittajia siitä, että yrityksen todennäköisyys onnistua on suurempi kuin muissa sijaintipaikoissa. Näin ollen jos investointipäätökseen liittyy epävarmuutta sijaintipaikan osalta ylipäänsä, investoijilla saattaa olla taipumus toistaa muiden yritysten sijoittumisesimerkkiä. Yritykset voivat siis tehdä rationaalisia sijoittumispäätöksiä liittyen tiettyyn paikkaan, vaikka tehokkuus ei suoraan olisikaan. Sekä tehokkuus- että demonstraatiovaikutusten on todettu olleen merkittäviä selittäjiä esimerkiksi yhdysvaltalaisen yritysten sijoittumisessa Irlantiin (Barry et al. 2003).

Tutkimuksia suomalaisyritysten kansainvälistymiseen vaikuttaneista tekijöistä

Suomalaisten yritysten kansainvälistymistä voidaan selittää kansainvälistymisen vaihemalleilla, joissa kuvataan yrityksen kansainvälistymistä asteittaisena prosessina (internationalisation process models). Näiden mallien mukaan yritykset kansainvälistyvät vaiheittain, jolloin yritykset hankkivat kokemuksia ensin taloudellisesti, kulttuurillisesti ja maantieteellisesti läheiseksi kokemiltaan markkina-alueilta

⁹ Ks. tarkempi analyysi agglomeraation syistä Ottaviano ja Puga (1998)

ennen kuin hakeutuvat kaukaisemmille alueille. Tällä tavoin yritykset hyödyntävät kokemuksiaan kansainvälistymisen alkuvaiheesta välttääkseen jatkossa erilaisia liiketoimintariskejä. Kansainvälistyminen alkaa ulkomaankaupalla ja vasta myöhemmin ulkomaisten investointien avulla.

Kansainvälistymisen vaihemallit ovat kuvanneet varsin hyvin pienten ja avointen talouksien yritysten kansainvälistymistä. Näitä malleja onkin paljon käytetty ja kehitetty Pohjoismaisissa tutkimuksissa (ks. Johanson – Wiedersheim - Paul (1975) ja Johanson – Vahlne (1977) Ruotsissa, Luostarinen (1979) Suomessa sekä Juul – Walters (1987) Norjassa). Suomalaisten yritysten osalta kansainvälistyminen onkin tapahtunut vaiheittain tyypillisesti Ruotsista ja Saksasta muualle Eurooppaan ja Yhdysvaltoihin.

1990-luvulla on havaittu, että monet yritykset käyvät kansainvälistymisvaiheet läpi nopeammin kuin aiemmin (Nordström 1991, Luostarinen 1994). Lisäksi uutena ilmiönä on tunnistettu ns. 'Born Globals' –tyyppiset kansainvälistymistavat erityisesti korkean teknologian teollisuuden aloilla, joissa yrityksen tavoitteena on jo hyvin varhaisessa vaiheessa tähdätä globaaleille markkinoille. Tälle ilmiölle on ollut ominaista se, että yritykset ovat jo tuotekehitysvaiheessa perustaneet tytäryhtiöitä ulkomaille.¹⁰ Aiemmin tutkimus- ja kehitystoiminnan kansainvälistäminen aloitettiin vasta huomattavasti myöhemmin.

Suomea koskevissa kansainvälistymistutkimuksissa on noussut esille yrityskohdainten tekijöiden ohella yritysten toimintaympäristöön liittyviä niin sanottuja työntö- ja vetotekijöitä, jotka ovat selittäneet yritysten kansainvälistymistä (Luostarinen 1994). Tärkeimmät kotimaaperäiset työntötekijät koskevat markkinoiden kooka, talouden avoimuutta ja syrjäistä sijaintia suhteessa kasvukeskuksiin. Tärkeimpiin kohdemaakohtaisiin vetotekijöihin kuuluvat puolestaan kohdemarkkinoiden laajuus ja avoimuus.

Teollisuusyrityksiä koskevien selvitysten (TT 1998, 2001 ja 2003) mukaan kansainvälistymiseen vaikuttaa useita eri tekijöitä. Keskeisimmiksi tekijöiksi ovat nousseet loppumarkkinoiden sijaintiin ja asiakkaiden läheisyyteen vaikuttavat teki-

¹⁰ Ks. esim. Karesto ja Knuuti (2004) koskien biotekniikkaa sekä tieto- ja viestintäteknologian aloja.

jät. Vuonna 1998 tehdyn kyselyn mukaan ylivoimainen enemmistö vastanneista yrityksistä koki, että läsnäolo päämarkkinoilla on ollut keskeinen ulkomaaninvestointeihin vaikuttava tekijä (TT 1998). Toisaalta ulkomaaninvestointeihin vaikuttavat tekijät vaihtelevat myös toimialoittain. Kuljetuskustannuksilla on suuri merkitys perusmetalliteollisuudessa, metsäteollisuudessa ja kemianteollisuudessa. Työvoimakustannuksilla on ollut selvästi tärkein vaikutus tekstiili- ja vaatetusteollisuuden ulkomaaninvestointeihin. Suomen henkilö- ja yritysverotuksella ei ollut ratkaisevaa merkitystä päätettäessä ulkomaaninvestoinneista. Vuoden 2002 suppean kyselyn mukaan markkinointikanavien hankkiminen ja etäisyys asiakkaisiin olivat edelleen keskeisiä motiiveja yritysten ulkomaaninvestoinneissa (TT 2003).

Eri tekijöiden merkitys vaihtelee jonkin verran myös alueittain. *Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa* markkinointikanavien hankkiminen ja tarve olla lähellä asiakasta ovat olleet tärkeimpiä syitä. *Itäisessä Keski-Euroopassa ja Venäjällä* tytäryritysten perustamista ovat jarruttaneet erilaiset tullien ulkopuoliset kaupanesteet. Lainsäädäntöön liittyvä epävarmuus sekä byrokratian raskaus ja hitaus ovat olleet sijoittumista vaikeuttavia tekijöitä erityisesti Venäjällä. Näistä ongelmista huolimatta läsnäolo kasvavilla markkinoilla on katsottu tärkeäksi (Borsos-Torstila 1999). Euroopan unionin itälaajenemiseen ja yritysten strategioihin keskittyvissä analyyseissä (esim. Alho et al. 2004) kasvavat markkinat on noussut tärkeimmäksi liiketoimintamahdollisuuksia vahvistavaksi tekijäksi, joskin myös alhaisella kustannustasolla ja sisämarkkinoiden laajenemisella sinänsä nähdään olevan suotuisa vaikutus yritysten toimintanäkymille.

Aasiassa puolestaan markkinoiden nopea kasvu on kiinnostanut suomalaisia yrityksiä. Tärkeiksi sijoittumissyiksi alueelle koetaan etäisyys asiakkaista ja mahdollisuus kuljetuskustannusten alentamiseen. Myös alihankkijat ja komponenttivalmistajat ovat siirtyneet alueelle asiakkaiden loppukokoonpanolinjojen perässä. Aasiassa etuja ovat myös hyvä työvoiman saatavuus ja kilpailukykyiset tuotantokustannukset. Muista alueista poiketen yrityksiä on vetänyt Aasiaan halu välttää korkeat tullitariffit.

TT:n vuoden 2001 kyselyn (TT 2001) tulosten mukaan keskeinen konsernien laajenemista ohjaava tekijä oli uusien markkinoiden ja asiakkaiden etsiminen sekä läsnäolo paikallisilla markkinoilla. Uusia markkinoita etsittiin ennen kaikkea Kiinasta ja muusta Aasiasta sekä toisaalta Pohjois-Amerikasta. Myös esimerkiksi Bal-

tian ja Venäjän markkinat koettiin melko tärkeiksi toiminnan laajentamisen kannalta.

Eri toimialojen välillä ei ole suuria eroja. Metall- ja elektroniikkateollisuus pitää uusien markkinoiden etsimistä erityisen tärkeänä perusteena laajentaa toimintaa Kiinaan ja muualle Aasiaan, kun taas metsäteollisuus piti vastaavia syitä tärkeänä Pohjois-Amerikassa ja myös Kiinassa.

Nykyinen kehityskulku viittaa siihen, että kasvava osuus yritysten investoinneista kohdistuu ulkomaille. Samaan aikaan myös yritysten omistus on kansainvälistynyt. Kansainvälistyminen on siis ollut kaksisuuntainen tie, jolloin ulkomaiset investoinnit ja omistuksen kansainvälistyminen kytkeytyvät toisiinsa. Yhtäältä kansainvälisesti toimivat yritykset kiinnostavat ulkomaisia sijoittajia, jotka lisäävät näihin omistustaan pörssin kautta. Toisaalta omistusrakenne kansainvälistyy myös sitä kautta, että ulkomaisia yrityksiä koskevissa yrityskaupoissa käytetään maksuvälineinä yritysten omia osakkeita. Omistusrakenteen kansainvälistymisellä on puolestaan vaikutuksia yritysten johtamiskäytäntöihin sekä osakkeenomistajien yritysjohdon kohdistamaan valvontaan (corporate governance).

Viime vuosina yrityspalvelut on nostettu talouden kasvua koskevan keskustelun eturintamaan. Erityisesti tietointensiiviset palvelut, mutta palvelut laajemminkin, ovat tulleet tärkeiksi välipanoksiksi toisille yrityksille ja niiden kansainvälistymisessä on katsottu olevan laajaa potentiaalia (esim. Mankinen et al. 2001).

Palveluiden kansainvälistyminen onkin edennyt viime aikoina nopeammin kuin teollisuuden. Lisäksi lähes kaikki yrityspalvelut ovat sellaisia, jossa monikansallisten yritysten rooli on keskeinen (esim. mainostoimistot, liikkeenjohdon konsultointi, insinööritoimistot). Myös Suomessa monikansallisten yritysten rooli on kasvanut nopeasti.

Suomalaiset yritykset näyttävät menestyneen hyvin tietotekniikkapalveluissa, joka on ollut yksi nopeimmin vientiään kasvattaneista aloista. Suomessa yrityspalveluiden tuotanto perustuu osaamispääoman ja teknologian hyödyntämiseen. Palvelusektorin t&k-intensiivisyys (tutkimus- ja tuotekehitykset suhteessa tuotannon arvoon) on kasvanut jopa nopeammin kuin teollisuuden. Ylipäätään suomalaiset palveluyritykset kuuluvat maailman tietointensiivisimpiin (Mankinen et al. 2003).

Palveluiden siirtyminen Intiaan

Viime aikoina erityisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa on noussut esille erilaisten liiketoiminnan tukipalvelujen (back-office services) kiihtyvä siirtyminen Intiaan, mutta myös muihin maihin kuten Filippiineille. Ilmiö ei sinänsä ole uusi, mutta sen nopeus on yllättynyt monet.

Yhdysvalloissa liiketoimintaprosesseihin liittyvät palvelut ovat nopeimmin kasvavia toimialoja (Goodman and Steadman 2002). Ulkomaille siirtyvät tai ulkoistetut palvelut ovat herättäneet keskustelua ja huolta erityisesti siksi, että aiemmin liiketoimintapalvelujen ajateltiin olevan vastaus nimenomaan kehittyneille talouksille ja niiden työllisyydelle. Sen sijaan tuotannollisen toiminnan on katsottu keskittyvän suoraviivaisemmin alhaisempien työvoimakustannusten maihin.

Dossanin ja Kenneyn (2004) tekemien tutkimusten mukaan säästöt liiketoimintaprosesseihin liittyvien palvelujen uudelleensijoittumisesta Intiaan ovat noin 40 % ja usein jopa enemmän. Eri-tyisesti ns. informaatioteknologiapohjaiset liiketoimintaprosessit (technology-enabled services ITES), jotka lukeutuvat tukipalveluihin ovat olleet suosittuja siirrettäviä toimintoja.

Amerikkalaisten yritysten tukipalveluiden siirtymisen taustalla on muitakin syitä kuin vain alhaiset työvoimakustannukset. Teknologia, sen kehitystaso sekä teknologian riittävä käyttötaito ovat välttämätön, mutta ei riittävä ehto siirtymiselle. Muita tekijöitä ovat Intiassa jo olemassa oleva ohjelmistoalan vahva perusta sekä merkittävien yhdysvaltalaisen yritysten kuten American Expressin ja General Electricin kannustavat esimerkit. Kyseessä olevilla yrityksillä on pitkä ja vahva kokemus tukipalvelujen toimivuudesta Intiassa. Tulokset ovat olleet voimakkaasti muita yrityksiä kannustavia.

Dossani ja Kenney ovat tutkimuksissaan tunnistaneeet eräitä tärkeitä yritysten sisäisiä, toimintoihin liittyviä elementtejä, joilla on merkitystä prosessien tai niiden osien siirtämissä päätöksessä:

- 1) *Toimintoon liittyvät tietointensiivisyyskomponentit:* Mitä korkeammat tietointensiivisyysominaisuudet siirrettävillä toiminnoilla on, sitä enemmän yritys pohtii kuinka suurta muutosta se merkitsee palvelun laadulle.
- 2) *Palvelun vuorovaikutteisuuskomponentit:* Vuorovaikutteisuuden sisältyy kaksi ulottuvuutta: a) palveluun liittyvä vuorovaikutteisuus muiden henkilöiden kanssa palvelun tuotannossa b) vuorovaikutteisuus asiakkaiden kanssa. Mitä korkeammat vuorovaikutteisuusvaatimukset ovat, sitä korkeampi kynnys (kustannukset ja riskit) tuotantoa on siirtää ulkomaille.

- 3) *Prosessin erottelumahdollisuudet:* Useimmissa liiketoimintaprosesseihin liittyvissä palveluissa osa työstä tapahtuu suoraan asiakkaan kanssa, kun taas osa vuorovaikutuksesta on rutiiniluontoista, mekaanista tai muutoin melko yksinkertaista vuorovaikutusta sisältävää toimintaa. Näiden osien suhde ja niiden erottelumahdollisuudet, toimintojen koodaaminen ja mekanisointi asettavat toimintojen uudelleen järjestelyille haasteen erityisesti kun tavoitteena on ylläpitää tiettyä palvelutasoa.
- 4) *Säästöt toimintojen keskittämisestä yhteen paikkaan:* Tällä viitataan siihen, että useat eriytyneet toiminnot ja toimittajat voidaan yhdistää, jolloin syntyy mittakaavaetuja. Esimerkkinä tällaisesta toiminnosta mainittakoon lääkäreiden potilasdiagnoosien sanelut ja lääkereseptien puhtaaksikirjoitus, joita ovat Yhdysvalloissa tyypillisesti hoitaneet yksittäiset pienet yritykset tai yksittäiset henkilöt. Intiassa näiden toimintojen keskittäminen isoihin keskuksiin mahdollistaa tasaisen laadun ja tehokkaat toiminnot. Esimerkiksi poissaoloista johtuvat keskeytykset voidaan lähes eliminoida, kun työvoimaa on riittävästi.
- 5) *Järjestelmän ja toimintojen uudelleenrakennus osana siirtoprosessia:* Itse palveluprosessin siirto on vaativa tehtävä ja se on suunniteltava tarkasti. Tässä vaiheessa on kuitenkin ainutlaatuisesti mahdollista muuttaa prosessia siten, että tarpeettomia ja vanhentuneita tapoja ja toimintoja karsitaan.
- 6) *Työn ja toimintojen aikaelementti:* USA:n ja Intian välinen aikaero on yksi keskeinen aikaelementti, mutta toisaalta kyky vastata asiakkaiden tarpeisiin (esim. tekninen apu loppukäyttäjille) on osoittautunut Intiassa laadukkaaksi. Lisäksi laaja ja edullinen työvoimakapasiteetti antaa mahdollisuuden ruuhkahuippujen joustaviin järjestelyihin.
- 7) Keskeiset haasteet kohdistuvat liikkeenjohdollisen osaamisen riittävyyteen sekä intialaisten ja yhdysvaltalaisien toimintojen saumattomaan yhteistyöhön. Myös nopeimmin kasvavilla tukialoilla (esimerkiksi rahoitusvakuutus-, ja kiinteistöalat, terveydenhoito ja logistiikka-alat) on esiintynyt pulaa asiantuntijoista.

Lähde: Rafiq Dossani and Martin Kenney (2004): *Went for Cost, Stayed for Quality? Moving Back Office to India.*

Tutkimus- ja tuotekehitystoiminnan kansainvälistymisen motiivit

Viime vuosina on tehty useita empiirisiä tutkimuksia t&k-toiminnan kansainvälistymisestä. Pääosa niistä on keskittynyt analysoimaan, onko t&k-toiminnan kansainvälistyminen enemmän kysyntävetoista kuin tarjontavetoista. Kysyntävetoisessa t&k-toiminnan kansainvälistymisessä yritykset pyrkivät sopeuttamaan tuotteen ja tuotantoprosessinsa paikallisiin olosuhteisiin. Ulkomaisen t&k-toiminnan tavoitteena on siis tukea ulkomaista tuotantoa ja ulkomaisia markkinoita. Vaikka viimeaikaiset tutkimukset viittaavat kysyntätekijöiden olevan edelleen tärkein ulkomaisen t&k-toiminnan motiivi (Patel – Vega 1999, Pearce – Papanastassiou 1999 ja Kuemmerle 1999), niin tarjontatekijöiden merkitys on kasvamassa (Håkanson 1992, Neven – Siotis 1996, Florida 1997 ja Granstrand 1999; ks. myös Lovio 2004 ja Palmberg – Pajarinen 2004). Tarjontatekijöillä tarkoitetaan sitä, että yritykset investoivat ulkomaiseen t&k-toimintaan laajentaakseen osaamistaan ja kehittääkseen kokonaan uutta teknologiaa. Ulkomaiset t&k-yksiköt palvelevat siis konsernia laajemmin ja niissä on kyse enemmän uuden teknologian kehittämisestä kuin vanhan soveltamisesta paikallisiin markkinoihin.

Sijaintipaikkapäätösten tekijät vaihtelevat sen mukaan, onko kyseessä kysyntä- vai tarjontavetoinen ulkomainen t&k-toiminta (taulukko 2.1).

Taulukko 2.1. Ulkomaisen t&k-toiminnan motiivit ja sijaintipäätökseen vaikuttavat keskeiset tekijät

Motiivi	Sijaintipäätöksen keskeiset tekijät
Kysyntätekijät Tuotteiden ja tuotantoprosessien sopeutus paikallisille markkinoille	- Ulkomaisten markkinoiden koko
Tarjontatekijät Ulkomailla olevan teknologisen ja teollisen kehityksen seuranta	- Tieteen ja teknologisen osaamisen taso kotimaassa ja kohdemaassa - Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten läheisyys
Kokonaan uusien tuotteiden ja teknologioiden kehittäminen	- Tieteen ja teknologisen osaamisen taso kotimaassa ja kohdemaassa - T&k:n kustannukset kotimaassa ja kohdemaassa - Julkisen sektorin tuet

Lähde: Patel – Vega (1999), täydennykset kirjoittajien

Kysyntä- ja tarjontavetoinen t&k-toiminnan kansainvälistyminen eivät ole toisiaan poissulkevia. Eri motiivit voivat selittää erityyppisten t&k-yksiköiden sijaintia (Kuemmerle 1998, 1999). Uuteen teknologiaan tai osaamiseen keskittyvät t&k-yksiköt sijoittuvat alueille, joissa on kehittynyt teknologisen osaamisen ja tieteen taso. Paikalliseen sopeutukseen keskittyvät t&k-yksiköt sijoittuvat puolestaan alueille, joissa on suuret markkinat.

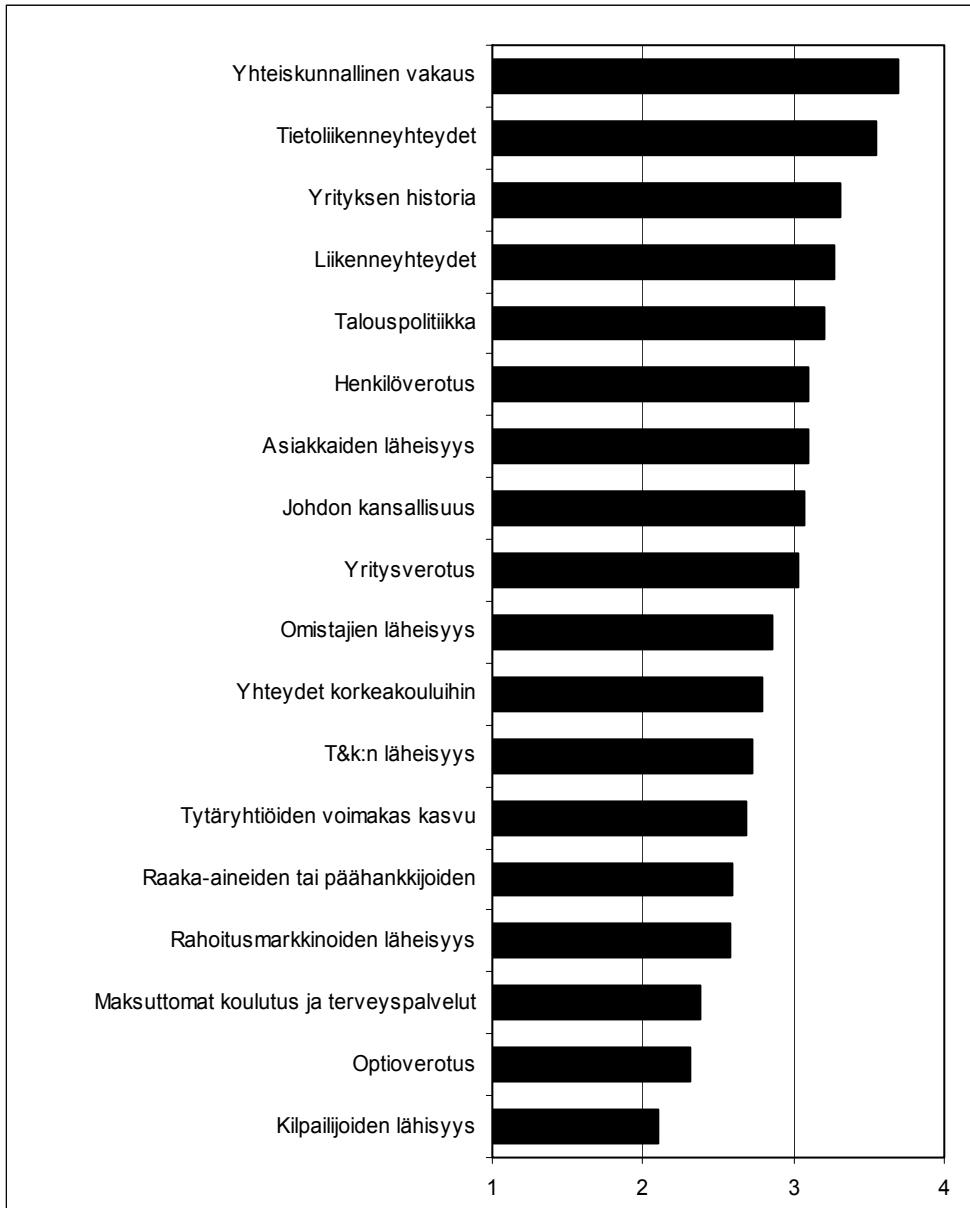
Davis (2000) jakoi ulkomaiset t&k-yksiköt tutkimusintensiivisiin ja kehitysintensiivisiin. Tutkimusintensiiviset yksiköt keskittyivät perus- ja soveltavaan tutkimukseen, kun kehitysintensiiviset tekivät ennemminkin tuotekehitystä. Empiirissä analyysissä pyrittiin selvittämään, ovatko sijoittumiseen vaikuttavat tekijät erilaisia näissä kahdessa ryhmässä. Tulosten mukaan tilastollisesti merkittäviä eroja löytyi kaksi. Ensinnäkin tutkimusyksiköt sijoittuvat alueille, joissa on runsaasti korkeakouluja ja tutkimuslaitoksia. Toiseksi tutkimusyksiköiden sijaintiin vaikuttavat myös julkisen sektorin myöntämät tuet.

Pääkonttoritoimintojen sijoittumiseen vaikuttavat tekijät

Viime vuosina erityisesti Suomessa ja Ruotsissa on herännyt keskustelu pääkonttorien siirtymisestä ulkomaille. Olemassaoleva tutkimuskirjallisuus pääkonttorien sijaintiin vaikuttavista tekijöistä on varsin suppea.

Braunerhjelmin (2004) mukaan ruotsalaisilla suuryrityksillä keskeiset pääkonttorien sijaintiin vaikuttavat tekijät ovat henkilöverotuksen taso, hyvät liikenneyhteydet, yritysfuusiot, alakonsernien kasvu ja asiakkaiden läheisyys. Myös Suomessa on tehty selvitys pääkonttorien sijoittumiseen vaikuttavista tekijöistä (TT 2002). Kyselyyn vastasi 40 suomalaista suuryritystä. Oheisessa kuviossa (kuvio 2.1) on esitetty, miten eri tekijät vaikuttavat pääkonttorin sijaintipäätökseen.

Kuvio 2.1. Pääkonttorin sijaantiin vaikuttavat tekijät (asteikko: 1=ei vaikutusta, 2=hieman vaikutusta, 3=jonkin verran vaikutusta, 4=tärkeä, 5=erittäin tärkeä)

Aineistolähde: TT:n pääkonttorikysely, kirjoittajien laskelmat

Suuryrityksille tehdyn kyselyn mukaan tärkeimmät tekijät pääkonttorin sijaintipaikassa olivat yhteiskunnallinen vakaus, tietoliikenneyhteydet, yrityksen historia, liikenneyhteydet ja maassa harjoitettu talouspolitiikka. Kyselyssä kartoitettiin myös Suomen ja ulkomaiden vahvuuksia ja heikkouksia pääkonttorien sijoittumisen kannalta. Pääkonttorin sijoittumista Suomeen puolsivat voimakkaimmin yhteiskunnallinen vakaus, yrityksen historia, tietoliikenneyhteydet, yhteydet korkeakouluihin ja johdon kansallisuus. Monet näistä Suomen vahvuuksista olivat siis samoja, jotka olivat myös merkittävimpiä sijoittumiseen vaikuttavia tekijöitä. Pää-

konttorien sijoittumista ulkomaille puolsivat voimakkaimmin henkilöverotus ja tytäryhtiöiden kasvu.

Ulkomaisten yritysten tulo Suomeen – syitä ja seurauksia

Ulkomaisten suorien sijoitusten kasvun taustalla 1990-luvulla Suomessa ovat olleet useat syyt. Talouspoliittisista päätöksistä tärkeimmät olivat ulkomaisten yritysten investointirajoitusten vapauttaminen, useiden aiemmin suljettujen toimialojen vapautuminen kilpailulle (esim. lääketeollisuus, televiestintä ja rahoitus)¹¹ ja Suomen EU- ja EMU-jäsenyys.

Myös suuryritysten pyrkimys vahvistaa ydintoimintojaan ja luopua niihin kuulumattomista liiketoiminnoista ovat edesauttaneet ulkomaisten sijoitusten kasvua Suomeen. 1990-luvun alun laman aikana monet suomalaiset suuryritykset myivät ydintoimintoihin kuulumattomia liiketoimintojaan. Ostaja löytyi usein ulkomailta. Tätä kautta ulkomaiseen omistukseen siirtyi erityisesti perusteollisuuden yrityksiä. 1990-luvun loppupuolella Suomen maine korkean teknologian maana kasvoi ja monet ulkomaiset yritykset kiinnostuivat Suomen osaamisesta erityisesti tieto- ja viestintäteknologian aloilla.

Näiden korkean osaamistason aloille tehtyjen sijoitusten taustalla ei niinkään ole pyrkimys hyödyntää ulkomaisten ostajayritysten omia yrityskohtaisia etuja vaan pikemminkin pyritään hyödyntämään suomalaisten yritysten osaamista ja tietotaitoa osana ulkomaisten yritysten omia operaatioita (Pajarinen – Ylä-Anttila 1999, 2001)¹².

Suurten yritysten ohella myös pieniin ja keskisuuriin suomalaisyrityksiin kohdistunut analyysi osoittaa, että innovatiivisuus ja teknologiaosaaminen mitattuna EPO-patenttien (European Patent Office) määrällä lisää todennäköisyyttä, että yritys päätyy ulkomaisen yrityksen ostamaksi. Tulokset vahvistavat edelleen aiempia käsityksiä siitä, että ulkomaiset yritykset ovat usein kiinnostuneita suomalaisyritysten teknologisesta osaamisesta (Ali-Yrkkö, Hyytinen & Pajarinen 2004). Kai-

¹¹ OECD:n tekemien laskelmien mukaan ennen liberalisointia Suomessa oli Norjan ja Islannin jälkeen tiukimmat ulkomaalaisomistusta koskevat rajoitukset (Golup 2003).

¹² Ks. myös van Beers (2003).

ken kaikkiaan aktiivisimpia innovatiivisten yritysten ja siten patenttien hankkijoita ovat maittain tarkastellen olleet ruotsalaiset ja yhdysvaltalaiset yritykset.

Teknologian merkitys ulkomaisissa yrityskaupoissa on todettu myös muissa tutkimuksissa (Lehto 2004). Laajalla tutkimusaineistolla saadut tulokset viittaavat siihen, että yritysten tutkimus- ja tuotekehitysintensiivisyys lisää todennäköisyyttä, että ulkomainen yritys ostaa yrityksen. Sen sijaan t&k-intensiivisyydellä ei ole havaittu tilastollisesti merkitsevää vaikutusta silloin, kun ostaja on kotimainen.

Empiiriset analyysit osoittavat myös sen, että suomalaiset yritykset ovat pääsääntöisesti hyötynneet ulkomaalaisomistuksesta esimerkiksi uusien markkinointi- ja jakelukanavien sekä teknologiavirtojen lisääntymisen kautta. Rahoitukselliset resurssit ovat myös useissa tapauksissa kasvaneet (Pajarinen – Ylä-Anttila 2001, 1998).

Yritystoiminnan kansainvälistyessä ja globalisaation kiihtyessä yritysten sijoittamista koskevassa kirjallisuudessa on noussut esille tarve tutkia ulkomaalaisomisteisten ja kotimaisten yritysten välisiä eroavaisuuksia. Tutkimuksissa on selvitetty, onko ulkomaalaisomisteisten ja kotimaisten yritysten menestymisessä eroja. Tulokset osoittavat, että ulkomaisten yritysten pääoman tuottoaste on korkeampi ulkomaalaisomisteisissä yrityksissä kuin kotimaisissa (Ali-Yrkkö – Ylä-Anttila 1997, 1999; Ali-Yrkkö – Ylä-Anttila 2003, Ali-Yrkkö et al. 1997).

Yritysten kansainvälistymistä käsittelevässä kirjallisuudessa (esim. Caves 1996, Markusen 2002) on esitetty, että monikansallisilla yrityksillä on yrityskohtaisia etuja verrattuna kotimaisiin yrityksiin, mikä näkyy monikansallisten yritysten korkeampana tuottavuutena.¹³

Maliranta ja Ilmakunnas (2003) tutkivat tuottavuuseroja Suomessa toimivien ulkomaalaisomisteisten ja kotimaisten yritysten välillä. Ajanjaksoa 1994-2001 koskeva tarkastelu osoitti, että ulkomaalaisomisteisten teollisuusyritysten tuottavuus oli 2-4 prosenttia korkeampi kuin vastaavilla suomalaisomisteisillä yrityksillä. Kaupan alalla tuottavuuseron on havaittu olevan vielä selvästi suurempi (Tuomiaron 2001). Tuomiaron (2001) tutkimuksen mukaan ulkomaiset yritykset maksavat myös korkeampia palkkoja kuin suomalaisomisteiset yritykset. Lisäksi investoin-

¹³ Tarkemmin syistä esim. Pfaffermayr and Bellak, 2002.

tien tuottoasteessa ja taloudellisen lisäarvon muodostamisessa ulkomaalaisomisteiset yritykset päihittävät kotimaiset (Ali-Yrkkö — Ylä-Anttila 2003).

Sen sijaan ulkomaalaisomisteiset yritykset näyttävät investoivan vähemmän kuin suomalaisomisteiset yritykset (Ali-Yrkkö — Ylä-Anttila 2003, Pajarinen — Ylä-Anttila 1998).¹⁴ Pääoman tuoton merkitystä osoittaa se, että monessa ulkomaalaisomisteisessa yrityksessä ulkomainen emoyhtiö ei puutu paikallistason operatiivisiin päätöksiin, niin kauan kun pääoma tuottaa riittävästi (Palm — Pakkala 2000). Kaiken kaikkiaan ulkomaalaisomisteiset yritykset siis vaativat investoinneiltaan kovempia tuottoja kuin kotimaiset yritykset.

On huomattava, että osakkeenomistajien yritysjohtoon kohdistama valvonta ja yritysten tavoitteet ja päämäärät ovat muuttuneet suomalaisten yritysten omistuksen kansainvälistyessä. Ulkomainen omistus on muuttanut merkittävästi yritysten johtamis- ja valvontajärjestelmiä yhdysvaltalaisen 'shareholder value' -mallin eli omistajavetoisen johtamis- ja valvontajärjestelmän suuntaan. Tulevaisuudessa onkin odotettavissa, että nämä erot kansallisuuteen perustuvissa tuottoeroissa vähenevät (Ali-Yrkkö — Ylä-Anttila 2003).¹⁵ Nykyisten tutkimusten perusteella ei kuitenkaan voida tehdä varmoja päätelmiä ulkomaalaisomistuksen pitkän aikavälin kasvuvaikutuksista.

¹⁴ Kansainvälisestä kirjallisuudesta löytyy useita tutkimuksia, joissa on todettu ulkomaalaisomisteisten yritysten olevan tehokkaampia ja tuottavampia (ks. esim. Griffith 1999, Jungnickel 2002, Chibber ja Majumdar 1999 ja Strandell 1997).

¹⁵ Mahdollisista syistä eroihin katso tarkemmin Ali-Yrkkö ja Ylä-Anttila (2003).

Omistajuuden kansainvälistyminen Suomessa ja pääkonttoreiden sijainti

Suomessa sijaitsevien yritysten omistusrakenne on muuttunut voimakkaasti viimeisen 10-15 vuoden aikana, kun ulkomaisten omistajien omistusosuus myös pörssiyrityksissä on kasvanut. Ulkomaalaisomistus listatuissa yrityksissä on noin 70% yritysten pörssi-arvosta. Näin ollen Helsingin arvopaperipörssi on yksi maailman kansainvälisimpiä arvopaperipörssiejä.

Kaiken kaikkiaan ulkomaalaisten Suomesta ostamien yritysten lukumäärä suhteessa talouden kokoon on Euroopan korkeimpia (ks. Ali-Yrkkö 2003), joskin investointien kanta suhteessa BKT:hen on edelleen alle EU keskiarvon (World Investment Report 2003).

Kasvava ulkomaalaisomistus ja yritysten liiketoiminnan jatkuva kansainvälistyminen on herättänyt Suomessa keskustelua pääkonttoreiden sijainnista ja siirtymisalttiudesta ulkomaille. Pääkonttoreiden muuttuminen 'liikkuvammiksi' saa sekä teoreettista että empiiristä tukea tutkimuksista. Niiden mukaan pääkonttoreilla on paljon muutakin merkitystä kuin vain verotuksen määräytymiseen liittyvä rooli. Mm. Birkinshaw et al. 2003, Forsgren et al. 1995 ja Braunerhjelm 2004 ovat osoittaneet, että pääkonttorit ovat tärkeitä solmukohtia tietopohjaisissa yhteiskunnissa ja niillä on merkittäviä vaikutuksia erilaisten verkostojen ja ulkoisvaikutusten kautta sekä kotimaan talouteen että kohdemaihin. Braunerhjelm (2004) arvioi pääkonttoreiden roolia ja roolin viimeaikaisia muutoksia yhteiskunnassa seuraavasti:

- Pääkonttoreiden liikkuvuus on kasvanut perinteisten pääkonttoritoimintojen hajautumisen seurauksena.
- Pääkonttorit ovat tulleet herkemiksi eri maiden välisille eroille toimintaolosuhteissa.
- Huippuosaaminen kehitetään usein pääkonttorissa tai kerätään pääkonttoriin ja sen läheisyyteen.
- Pätevin ja laadukain yritysjohto hakeutuu pääkonttoreihin.
- Pääkonttorit ovat kiinteässä vuorovaikutuksessa tietointensiiviseen palvelusektoriin ja tietointensiivisiin palveluntarjoajiin.
- Pääkonttorit ovat yritysten strategisia päätöksentekokeskuskoskien tulevaisuuden toimintaa, investointeja ja vuorovaikutusta muiden yritysten kuten alihankkijoiden kanssa.
- Päätöksenteko perustuu usein ns. rajoitettuun rationaalisuuteen, mikä viittaa siihen, että pääkonttoriin liittyvillä paikallisilla tekijöillä on taipumus vaikuttaa myös yritysten globaaleihin ratkaisuihin.
- Pääkonttorit myötävaikuttavat tiedon ja osaamisen lisääntymiseen.

Suomessa tehdyt analyysit paljastavat, että pääkonttorien aktiivista oma-aloitteista siirtymistä ei ole toistaiseksi juurikaan esiintynyt. Useimmat pääkonttorin sijaintia koskevat kysymykset ovat nousseet esille kansainvälisen yritysoston tai fuusion yhteydessä, jolloin ulkomainen ostaja on vaikuttanut muodostettavan uuden yhtiön pääkonttorin sijaintiin. Poikkeuksia tästä pääsäännöstä ovat olleet eräät pk-yritykset, jotka ovat tyypillisesti toimineet ICT-alalla. Näiden pyrkimyksenä on ollut sijoittua lähemmäksi tuotteidensa markkinoita ja pääomasijoittajia.

Suurimpien yritysostojen seurauksena ulkomaille sijoittuneet pääkonttorit

Yritys	Maa	Yritys	Maa
Ahlströmin leijukerroskattilat	USA	Servi Systems	Tanska
Nokian Paperi	USA	Sinebrychoff	Tanska
Kyrel*	USA	Cultor	Tanska
Metsä-Serla Chemicals	USA	Nokian Kaapeli	Alankomaat
Ojala-yhtiöt	USA	Leaf	Alankomaat
Timberjack	USA	Ahlström Pumps	Sveitsi
Martis	USA	Nokia-Maillefer	Sveitsi
Sonera	Ruotsi	Hartwall	Iso-Britannia
Enviset	Ruotsi, USA	Arctia	Iso-Britannia
Salcomp	Ruotsi	LK Products	Iso-Britannia
Tamrock	Ruotsi	Asko Kodinkone	Italia
Assa-Abloy	Ruotsi	Andritz-Ahlström	Itävalta
STV	Ruotsi	Aker Finnyards	Norja
Leiras	Saksa	Polarkesti	Ranska
Marli	Saksa	Transtech	Espanja
Huolintakeskus	Saksa	Lohja Rudus	Irlanti

* Yrityksen omistus on muuttunut uudestaan. Pääkonttori on nykyään Suomessa.
Lähde: Ylä-Anttila, Ali-Yrkkö & Nyberg. (2004).

2.3 Johtopäätökset aiemmasta kirjallisuudesta

Kuten edellä esitetty kirjallisuuskatsaus osoittaa yritysten kansainvälistymisen ja sijaintipaikkapäätösten takana on useita eri tekijöitä. Tutkimuskirjallisuuden perusteella tuotantotoiminnan sijaintipaikkaan näyttävät vaikuttavan ainakin osittain eri tekijät kuin t&k-toiminnan sijaintiin. Vastaavasti myös pääkonttoritoimintojen sijaintiperusteet voivat poiketa tuotannosta ja t&k:sta.

Oheiseen taulukkoon on koottu tutkimuskirjallisuuden tulokset keskeisimmistä sijaintipaikkaan vaikuttavista tekijöistä toiminnoittain.

Taulukko 2.2. Sijaintipaikkaan vaikuttavat keskeiset tekijät arvoketjun eri osissa

Tuotanto ja valmistus	T&k	Pääkonttoritoiminnot
- Markkinoiden läheisyys	Kysyntävetoiset yksiköt:	- Yrityksen historia
- Markkinointi- ja jakelukanavien hankinta	- markkinoiden koko	- Yhteiskunnallinen vakuus
- Maan kehitystaso	Tarjontavetoiset yksiköt:	- Henkilöverotus
- Työvoimakustannukset	- Tieteen ja teknologisen osaamisen taso kotimaassa ja kohdemaassa	- Kuljetus- ja tietoliikenneyhteydet
- Henkilöstön tuottavuus	- Korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten läheisyys	- Yritysfuusiot
	- T&k:n kustannukset	- Asiakkaiden läheisyys
	- Julkisen sektorin tuet	

Eri arvoketjun osien sijaintipaikkapäätökseen vaikuttavat siis eri tekijät (taulukko 2.2). *Tuotanto- ja valmistustoiminnassa* keskeiset sijaintiin vaikuttavat tekijät koskevat markkinatekijöitä ja maan kehitystasoa. Myös kustannustekijöillä on merkitystä ja näyttäisi siltä, että kustannustekijöiden merkitys tuotannon sijoittumiseen on kasvamassa. *T&k-toiminnassa* sijaintiin vaikuttavat tekijät vaihtelevat sen mukaan, onko ulkomainen t&k-toiminta enemmän kysyntä- kuin tarjontavetoista. Kysyntävetoisessa t&k-toiminnassa keskeinen tekijä on kohdemaan markkinoiden koko. Tarjontavetoisessa t&k-toiminnassa yritykset pyrkivät luomaan aidosti uutta osaamista, uusia tuotteita ja prosesseja, joita mahdollisesti käytetään hyväksi laajemminkin kuin vain kyseisessä kohdemaassa. Tällöin sijaintipaikkaan vaikuttaa tieteen ja teknologisen osaamisen taso, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten läheisyys, t&k-toiminnan kustannukset sekä myös julkisen sektorin tuet. *Pääkonttorin* sijaintiin vaikuttaa yrityksen historia. Useimmiten pääkonttori ja siihen liittyvät toiminnot pysyvät pitkään sillä alueella, mihin yritys on perustettu. Pääkonttoritoiminnot eivät ole läheskään niin liikkuvia kuin esimerkiksi tuotantotoiminta.

Aiemmassa kirjallisuudessa on useimmiten jäänyt selvittämättä, miten eri toimintojen tai arvoketjun osien sijainnit liittyvät toisiinsa. Tuotanto ja t&k-toiminta liittyvät ainakin osittain toisiinsa, jolloin myös niiden sijainnit ovat osittain toisistaan riippuvia. Tuotannon ja t&k-toiminnan välisen etäisyyden merkitys on kuitenkin eri toimialoilla erilainen. Näyttää siltä, että tiedevetoisella toimialalla tuotanto ja

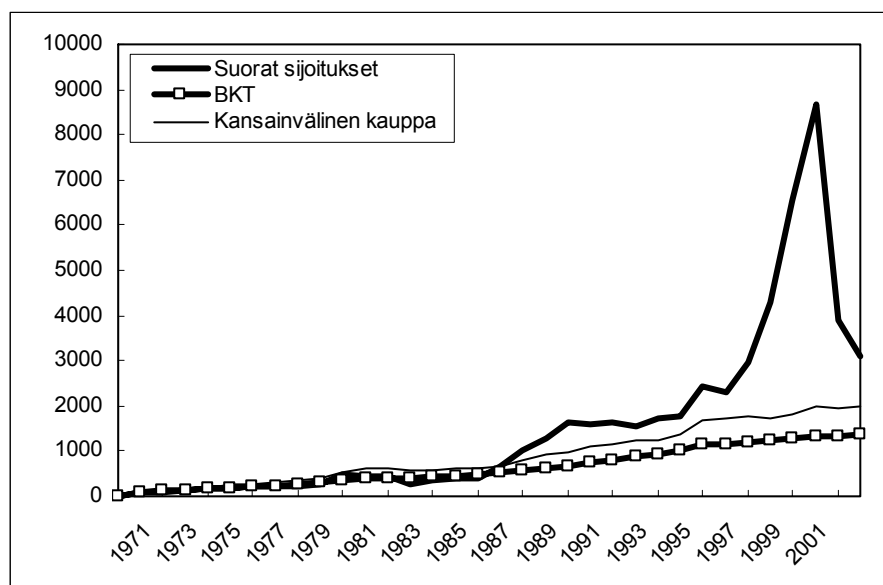
t&k-toiminta voivat sijaita hyvinkin eri paikoissa. Sen sijaan muilla aloilla yhteys on todennäköisesti läheisempi. Vastaavasti myös pääkonttorilla ja t&k-toiminnalla voi olla merkitystä toistensa sijaintiin. Näiden eri toimintojen keskinäinen riippuvuus sijaintipäätöksissä jää kuitenkin avoimeksi ja selvittämättömäksi.

3 Kansainväliset investoinnit, suomalaisyritysten ulkomaaninvestoinnit ja ulkomaisten yritysten toiminta Suomessa

3.1 Yleiskuva koko maailman ulkomaisista investoinneista

Ulkomaiset investoinnit ovat olleet yksi maailmantalouden nopeimmin kasvavia toimintoja. Vaikka kansainvälinen kauppa on viimeisten kolmenkymmenen vuoden aikana kasvanut nopeammin kuin kansalliset taloudet, niin yritysten ulkomaiset investoinnit ovat kasvaneet vieläkin nopeammin (kuvio 3.1). Vuodesta 1970 vuoteen 2002 koko maailman BKT:n arvo (deflatoimaton) on kasvanut 13-kertaiseksi, kansainvälinen kauppa 20-kertaiseksi ja ulkomaiset investoinnit peräti 30-kertaisiksi.

Kuvio 3.1. Maailmankaupan, suorien sijoitusten ja BKT:n arvon kasvu koko maailmassa (indeksi 1970=100)

Laskelmat kirjoittajien. Aineistolähteet: World Investment Report (1991-2003), UN

Monikansallisista yrityksistä on ulkomaisten suorien sijoitusten siivittämänä tullut maailmantalouden muutoksen ydin. Nämä yritykset olivat yhdentämässä maailmantaloutta jo kauan ennen kuin poliittisia integraatoratkaisuja tehtiin. Monikansalliset yritykset vaikuttavat toimillaan suoraan investointivirtoihin ja maailmankaupan lisääntymiseen. Nykyään monikansallisten konsernien sisäinen kauppa vastaakin merkittävästä osasta koko maailmankauppaa.

Vuosien mittaan ulkomaisten investointien kasvuvauhti on kuitenkin vaihdellut suuresti. Erityisen isot vaihtelut koettiin vuosien 1996 ja 2002 välillä. Vuonna 2001 ulkomaiset investoinnit putosivat lähes puoleen edellisen vuoden huipputasosta. Suunnanmuutos herättää kysymyksen, mitkä tekijät aiheuttivat investointien jyrkän putoamisen.

Itse asiassa poikkeuksellinen vuosi ei ole laskuvuosi 2001 vaan nousuvuosi 2000, jolloin tehtiin lukuisa määrä ulkomaisia yrityskauppoja. Pääsyy nousupiikkiin löytyy muutamasta erittäin suuresta kaupasta: iso-britannialainen teleoperaattori VodafoneAirTouch osti saksalaisen Mannesman:in ja ranskalainen France Telecom puolestaan iso-britannialaisen teleoperaattori Orange Plc:n. Näiden jättimäisten yritysjärjestelyiden ansiosta vuoden 2000 investoinnit kiipesivät ennätysellisen korkealle. Vuonna 2001 näin isoja yrityskauppoja ei enää tehty ja tästä syystä ulkomaiset suorat sijoitukset romahtivat edelliseen vuoteen verrattuna.

Yleisesti ottaen yrityskaupat ja fuusiot näyttelevät suurta roolia ulkomaisissa investoinneissa. 1990-luvulla kansainväliset yrityskaupat ja fuusiot vastasivat keskimäärin yli 50 prosentista koko maailman ulkomaisista investoinnista. 1990-luvun lopussa näiden yritysjärjestelyjen osuus nousi peräti 80 prosenttiin¹⁶.

Ulkomaisten investointien kasvu ja vaihtelut herättävät kysymykseen siitä, mille alueille ja mihin maihin yritykset ovat investoineet ja ovatko investointimaat ja -alueet vaihtuneet?

¹⁶ Laskettu UNCTAD:in ja OECD:n tilastoista. Tilastot suorista sijoituksista ja ulkomaisista yrityskaupoista/fuusioista eivät kuitenkaan ole täysin vertailukelpoisia. Tästä syystä mainitut luvut ovat suuntaa-antavia.

Suomalaiset korkean teknologian yritykset Kiinassa

Ensimmäiset suomalaisyritykset aloittivat toimintansa Kiinassa jo sangen varhain; esimerkiksi Metsolla (sen edeltäjällä) on ollut toimintaa Kiinassa jo lähes 50 vuotta. Suurin osa suomalaisyrityksistä on kuitenkin perustanut yksikön Kiinaan viimeisten viiden vuoden aikana. Suomalaisyrityksillä oli 2003-2004 vaihteessa noin 200 tytäryksikköä Kiinassa. Näistä noin kolmannes on tuotantolaitoksia. Suomalaisyritysten palveluksessa Kiinassa työskentelee nykyään yli 20 000 työntekijää ja määrä on nopeassa kasvussa.

Keväällä 2004 haastateltiin seitsemää suomalaista tieto- ja viestintäteknologia-alan yritystä, joilla on Kiinassa toimintaa. Haastattelut tehtiin näiden yritysten Kiinan toimipisteissä ja vastaajat olivat tyypillisesti yksikönjohtajia (ks. Lampinen, 2004).

Telekommunikaatioalan globaali veturi Nokia on vetänyt useita alihankkijoitaan ja sopimusvalmistajiaan mukanaan ympäri maailmaa. Kiinaan Nokian matkassa ovat suomalaisyrityksistä menneet esimerkiksi Perlos, Elcoteq, Savcor ja TietoEnator. Kaiken kaikkiaan merkittävä osa sekä Suomen että muiden maiden Kiina-investoinneista on ollut asiakkaiden seuraamista. Suuret asiakkaat haluavat, että heidän toimittajayrityksensä pystyvät palvelemaan yritystä eri puolilla maailmaa. Haastatellut yritykset kuvasivat tätä seuraavasti:

”Asiakkaamme ovat globaaleja yrityksiä, joten he odottavat, että yrityksemme pystyy palvelemaan heitä globaalisti.”

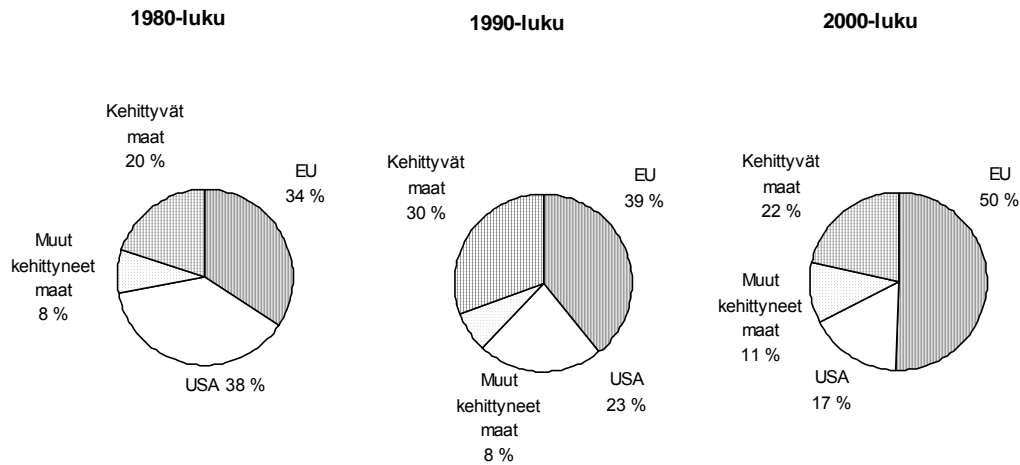
”...Kiinaan (tultiin) asiakkaan toivomuksesta tai vaatimuksesta, kummin nyt halutaan sanoa.”

Vaikka suomalaisyritysten tuotanto on Kiinassa lisääntynyt, niin vain harvalla yrityksellä on siellä tutkimukseen ja tuotekehitykseen (t&k) liittyviä toimintoja. T&k-toimintojen vähäisyyteen Kiinassa on useita syitä. *Ensiksi* monet yritykset ovat toimineet Kiinassa vasta muutamia vuosia ja t&k-toiminnan aika tulee ehkä vasta myöhemmin. *Toiseksi*, t&k-toiminnan luonteen johdosta sen siirtäminen maasta toiseen on vaikeaa. Kyse on ennemminkin uuden t&k-toiminnan aloittamisesta. *Kolmanneksi*, t&k-toiminta on ollut perinteisesti Suomessa. *Neljänneksi*, tiedon leviämisen pelko vaimentaa haluja aloittaa tuotekehitystä Kiinassa. Kilpailu on Kiinassa erittäin kovaa ja lähes kaikilla toimialoilla globaalit markkinajohtajat toimivat myös Kiinassa. Osaavien ihmisten kysyntä on suurta ja työvoiman siirtymisessä kilpailijayrityksiin on suuri riski tiedon leviämisen vuoksi.

Kaiken kaikkiaan tutkimus vahvistaa käsitystä, että vain harvalla suomalaisyrityksellä on t&k-toimintaa Kiinassa. Toisaalta t&k-toiminta Kiinassa nähtiin mahdollisuutena seuraavan 5 vuoden aikana. Haastattelut viittasivat kuitenkin siihen, että t&k-toimintaa ei tulla isossa mittakaavassa siirtämään muista maista vaan kyse on uuden t&k-toiminnan aloittamisesta.

Lähde: Lampinen (tulossa)

Kuvio 3.2. Koko maailman suorien sijoitusten kohdealueet vuosina 1980-luvulla, 1990-luvulla ja 2000-luvulla

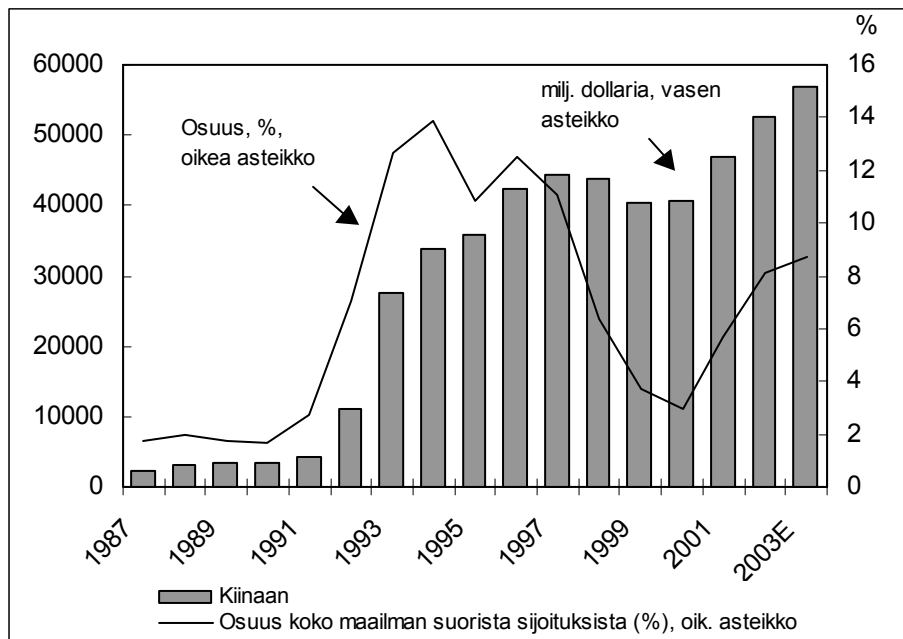

Huom. Yhteenlasketut virrat vuosikymmenen aikana.
Lähteet: Laskelmat kirjoittajien. Aineistolähde: World Investment Report (1993-2003).

Valtaosa yritysten tekemistä ulkomaisista investoinneista suuntautuu edelleen kehittyneisiin maihin (kuvio 3.2). Kehittyneiden maiden osuus ulkomaisten investointien vastaanottajamaina on kuitenkin vaihdellut vuosien mittaan. 1980-luvulla kehittyneiden maiden yhteenlaskettu osuus oli 80 prosenttia. Tuolloin Yhdysvaltoihin suuntautui lähes 40 % kaikista ulkomaisista investoinneista ja EU:n (EU15) osuus läheni 35 prosenttia. 1990-luvulla jakauma kehittyneiden ja kehittyvien maiden välillä muuttui. Kehittyneiden maiden osuus laski noin 70 prosenttiin. Eriytisesti Yhdysvaltojen osuus pienentyi selvästi. Sen sijaan EU-alueelle suuntautui suhteellisesti hieman enemmän ulkomaisia investointeja kuin 1980-luvulla. Muutokset jatkuivat 2000-luvulla. USAn osuus jatkoi laskuaan ja EU-alue nousuaan. Sen sijaan kehittyvien maiden osuus laski lähelle 1980-luvun lukemia, sillä ainoastaan 22% ulkomaisista investoinneista suuntautui niihin. Alueittainen tarkastelu peittää kuitenkin alleen maittaiset muutokset. Vaikka USAn suhteellinen osuus on pienentynyt, niin ainakin vielä vuonna 2002 yksittäisistä maista sinne suuntautui eniten ulkomaisia investointeja.

Entä sitten Kiina? Seuraavassa kuviossa (3.3) tarkastellaan, kuinka paljon ulkomaiset yritykset ovat investoineet Kiinaan ja mikä on Kiinan osuus koko maailman ulkomaisista investoinneista.

Kuvio 3.3. Ulkomaiset investoinnit Kiinaan (miljoonaa dollaria) ja Kiinan osuus maailman suorista sijoituksista

Lähde: Ali-Yrkkö & Ylä-Anttila 2004. Aineistolähde: World Investment Report 1991-2003

Kiinaan suuntautuvien ulkomaisten investointien voimakkain kasvuvaihe koettiin jo 1990-luvun alussa. Tuolloin Kiinan osuus koko maailman suorista sijoituksista läheni 15 prosenttia. Nykyinen keskustelu niin sanotusta Kiina-ilmioistä liittyy 2000-luvun alussa käynnistyneeseen toiseen investointiaaltoon, joka näyttää edelleen jatkuvan - joskaan ei yhtä voimakkaana kuin kymmenen vuotta sitten. Vuotuinen investointivirta Kiinaan on noussut jo lähes 60 miljardiin dollariin, mikä vastaa noin kymmentä prosenttia maailman kaikista ulkomaaninvestoinneista. Alustavien tietojen mukaan Kiina onkin noussut yhdeksi suurimmaksi ulkomaisia investointeja vastaanottavaksi maaksi. Kiinan asema ei kuitenkaan välttämättä ole pysyvä. Teollisuusmaiden väliset isot ulkomaiset yrityskaupat/fuusiot tulevat todennäköisesti tulevaisuudessa aiheuttamaan sen, että jokin muu maa nousee kärkeen ulkomaisten investointien vastaanottajamaana.

Yhteenvetona voidaan todeta, että yritykset investoivat edelleen selvästi eniten kehittyneisiin maihin. Tämä havainto kuvaa hyvin sitä, että yritysten investointipäätöksissä yhdistyy monia eri tekijöitä. Työvoimakustannukset ovat vain yksi osa. Monesti markkinoiden ja asiakkaiden läheisyys on selvästi tärkeämpi tekijä ulkomaisten investointien suuntautumisessa kuin työvoimakustannukset. Toisaalta esimerkiksi Kiinassa ja Intiassa nämä tekijät yhdistyvät. Alhaisen kustannustason

lisäksi Kiinassa ja Intiassa on potentiaalisesti valtaiset markkinat. On todennäköistä, että ulkomaiset investoinnit näihin maihin tulevat lisääntymään.

3.2 Investoinnit Suomesta ulkomaille

Kansainvälisessä vertailussa suomalaisten yritysten kansainvälistyminen alkoi verraten myöhään. Vielä 1970-luvun lopulla vuosittaiset investoinnit Suomesta ulkomaille jäivät alle 100 miljoonan. Tuotannollinen kansainvälistyminen alkoi merkittävässä määrin vasta 1980-luvun alkupuolella. Kansainvälistyminen keskittyi voimakkaasti suuriin teollisuusyrityksiin. 15 suurinta investoijaa vastasivat yli 80 prosentista ulkomaisten tytäryhtiöiden liikevaihdosta.

Kuinka paljon Suomesta on investoitu ulkomaille?

Nykyään suomalaisyritysten kansainvälistyminen on edennyt varsin pitkälle; liikevaihdosta yhä suurempi osa kertyy Suomen rajojen ulkopuolelta, investoinneista merkittävä osa tehdään ulkomailla ja yrityskaupoista yhä suurempi osuus kohdistuu ulkomaille. Myös tutkimus- ja tuotekehitystoiminta on kansainvälistynyt. Selvitien yritysten kansainvälistyminen näkyy suurissa teollisuusyrityksissä (taulukko 3.1). Kun vuonna 2003 10 suurimman suomalaisen teollisuusyritysten henkilöstöstä lähes 2/3 oli ulkomailla, vuonna 1983 vastaava osuus oli vain 15 prosenttia. Samaan aikaan kun yritysten oma liiketoiminta on laajentunut ulkomailla myös niiden omistus on kansainvälistynyt. Tämä yritysten sisäinen kansainvälistyminen kietoutuu yritysten kokeman liiketoimintaympäristön kansainvälistymiseen. Yhtäältä yritykset kansainvälistyvät vastatakseen ympäristön muutokseen, mutta toisaalta ne ovat itse luomassa globalisoituvaa liiketoimintaympäristöä.

Vuoden 2002 lopussa suomalaisyritysten sijoituskanta eli kumulatiiviset investoinnit ulkomailla ylittivät 60 miljardia euroa, kun viisi vuotta aiemmin vastaava luku oli 25 miljardia euroa. Nopean nousun takana ovat erityisesti muutamat suuret yrityskaupat ja fuusiot, kuten Merita-Nordbankenin, Stora Enson ja Telia-Soneran muodostamiset. Kumulatiivisesti suomalaiset yritykset ovat investoineet ulkomaille noin kaksinkertaisesti verrattuna siihen, kuinka paljon ulkomaiset yritykset ovat investoineet Suomeen.

Taulukko 3.1. Suurten suomalaisyhtiöiden henkilöstömäärä vuosina 1983 ja 2003

Yritys	1983		2003	
	Henkilökunnan kokonaismäärä	, josta ulkomailla (%)	Henkilökunnan kokonaismäärä	, josta ulkomailla (%)
NOKIA	23651	17.5	51359	57
STORA-ENSO*	15315	9.8	44264	67
UPM-KYMMENE**	50061	9.4	34482	44
METSÄLIITTO	7891	7.5	29173	67
METSO***	15371	12.8	26240	65
KONE	13137	66.2	33305	85
OUTOKUMPU	10089	1.4	19359	74
HUHTAMÄKI	4698	6.6	15508	95
RAUTARUUKKI	7076	21	12047	43
FORTUM****	7712	1.6	13046	46
YHTEENSÄ	155001	15.4	278783	64

* Vuoden 1983 luvuissa on mukana vain Enso

** Vuoden 1983 tieto laskettu Rauma-Repolan, Kymmenen, Yhtyneiden paperitehtaiden ja Schaumanin summana

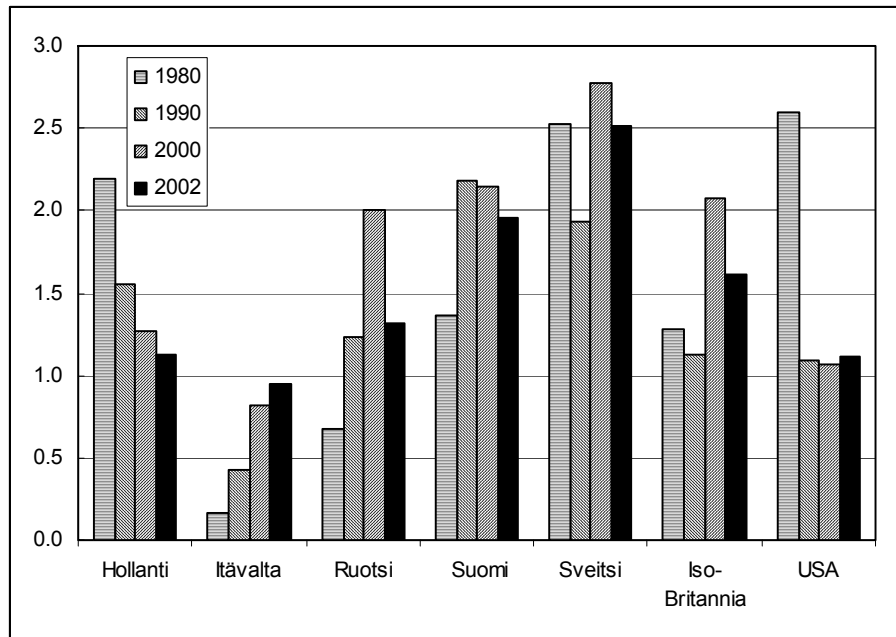
*** Vuoden 1983 luvuissa on mukana vain Valmet

**** Vuoden 1983 tiedoissa on mukana vain Neste

Lähde: Ali-Yrkkö & Ylä-Anttila (1997), päivitetty 2004

Kaksinkertainen investointikanta suhteessa maahan tulleisiin ulkomaisiin investointeihin on Suomessa pysynyt melko tasaisena jo yli vuosikymmenen ajan (kuvio 3.4). Sen sijaan monessa muussa maassa suhde on vaihdellut. Vielä 1990-luvun alussa esimerkiksi Ruotsissa tilanne oli samankaltainen kuin Suomessa. Viimeisten viiden vuoden aikana ulkomaiset yritykset ovat enenevässä määrin investoineet Ruotsiin. Investoinnit ovat etupäässä olleet ulkomaisten yritysten tekemiä suuria yritysostoja Ruotsista.

Kuvio 3.4. Maasta lähteneet investoinnit suhteessa maahan tulleisiin investointeihin (sijoituskanta)

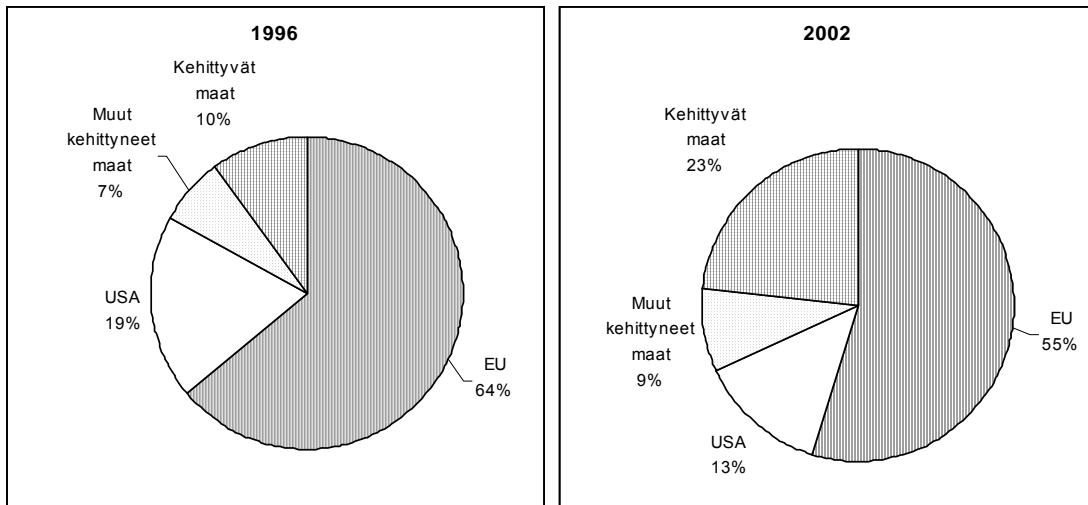

Huom. Lukujen tulkinta on seuraava: Jos y-akselilla on suurempi arvo kuin 1, niin kyseisen maan kumulatiiviset investoinnit ulkomaille ovat suuremmat kuin maahan tulleet kumulatiiviset ulkomaiset investoinnit.
Lähde: World Investment Report (1991-2003)

Mihin suomalaisyritykset ovat investoineet?

Edelläesitetty kuvio (3.4) käsitteli ulkomaisia investointeja kokonaisuutena ilman alueittaista tarkastelua. Ulkomaille suuntautuneiden investointien lopullinen kohdema tai -alue ei yksikäsitteisesti selviä suorien sijoitusten tilastoista, joita ylläpitävät eri maiden keskuspankit. Eräs tapa arvioida lopullisia kohdemaita on tarkastella yritysten henkilökunnan jakaumaa. Seuraavassa kuviossa on esitetty suomalaisten yritysten ulkomaan henkilökunnan jakautuminen alueittain (kuvio 3.5).

Kuvio 3.5. Suomalaisyritysten ulkomaisen henkilökunnan sijainti alueittain, 1996 ja 2002

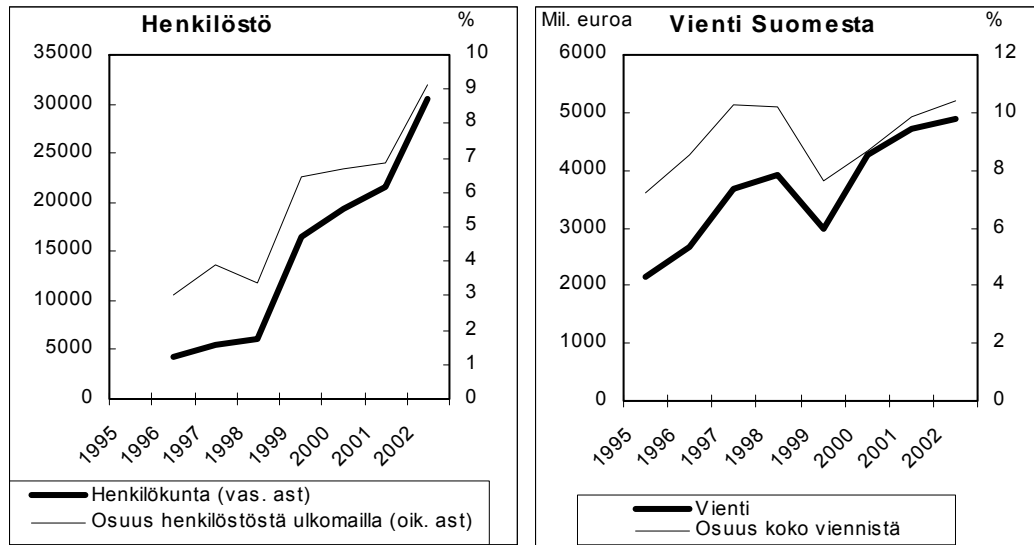

Lähde: Kirjoittajien laskelmat. Aineistolähde: Suomen Pankki

Vuonna 1996 yli neljä viidesosaa suomalaisyritysten ulkomaisesta henkilöstöstä työskenteli EU-alueella (EU 15) tai USA:ssa. Kehittyvien maiden osuus oli vain kymmenisen prosenttia. Vuoteen 2002 mennessä kehittyvien maiden osuus oli noussut lähes 25 prosenttiin. Huolimatta kehittyvien maiden osuuden nopeasta kasvusta edelleen kolme neljäsosaa ulkomaisesta henkilöstöstä työskenteli kehittyneissä maissa. Voidaankin kysyä, poikkeako suomalaisyritysten ulkomaan toimintojen sijainti muiden maiden vastaavasta? Kuten kappaleessa 3.1 esitettiin, niin 2000-luvulla runsaat kolme neljäsosaa koko maailman ulkomaisista investoinneista suuntautui kehittyneisiin maihin. Suomalaisyritysten kansainvälistyminen ei siis ainakaan tässä mielessä poikkeakaan kansainvälisestä kehityksestä.

Viime aikoina on esitetty, että erityisesti niin sanotut BRIC-maat (Brasilia, Venäjä, Intia and Kiina) ovat potentiaalisia paikkoja ulkomaisten yritysten sijoittumiselle. Oheisissa kuvioissa (3.6) on esitetty näiden maiden tämänhetkinen merkitys suomalaisille yrityksille sijaintipaikkana (henkilöstömäärä ja osuus ulkomaisesta henkilöstöstä) että vientimaina (viennin arvo ja osuus).

Kuvio 3.6. Suomalaisyritysten henkilöstö BRIC-maissa ja vienti Suomesta BRIC-maihin

Lähde: Kirjoittajien laskelmat. Aineistolähteet: Suomen Pankki ja Tullihallitus

Samaan aikaan kun suomalaisyritysten henkilöstömäärä BRIC-maissa on kasvanut myös vienti Suomesta BRIC-maihin on lisääntynyt (kuvio 3.6). Suomalaisyritysten henkilöstömäärä on BRIC-maissa lisääntynyt 25 000:lla verrattuna vuoteen 1996. BRIC-maista henkilöstöä on lisätty etenkin Kiinassa ja Venäjällä. Myös vienti Suomesta BRIC-maihin on lisääntynyt. Vuonna 1995 suomalaiset yritykset veivät BRIC-maihin tuotteita runsaalla kahdella miljardilla eurolla, joka vastasi seitsemää prosenttia Suomen koko viennistä. Vuoteen 2003 mennessä vienti oli kohonnut 5.1 miljardiin euroon eli noin kymmeneen prosenttiin kokonaisviennistämme. Venäjä on BRIC-maista selvästi tärkein vientikohde. Vuonna 2002 peräti kaksi kolmasosaa Suomen viennistä BRIC-maihin suuntautui Venäjälle.

Suomalaisyrietykset ovat laajentaneet toimintaansa myös muissa kehittyvissä maissa kuin BRIC-maissa. Vuodesta 1996 BRIC-maiden ulkopuolisissa kehittyvissä maissa suomalaisyritysten henkilöstö on lisääntynyt yli 38 000:lla. Henkilöstöä on siis lisätty näissä maissa jopa enemmän kuin BRIC-maissa. Tärkeimmät BRIC-maiden ulkopuolisia kehittyviä maita olivat Viro, Unkari ja Latvia, mutta henkilöstöä on lisätty myös monessa muussa kehittyvässä maassa.

Kansainvälistyminen toimialoittain

Eri toimialat ovat kansainvälistyneet eri tahdissa. Myös nykyisin toimialojen kansainvälistymisasteessa on suuria eroja (taulukko 3.2). Kaiken kaikkiaan Suomen

keskeiset teollisuustoimialat ovat jo varsin pitkälle kansainvälistyneitä, mikä ilmenee niin henkilöstön, t&k-toiminnan kuin investointien suhteen.

Taulukko 3.2. Ulkomainen osuus henkilöstöstä, t&k-menoista, t&k-henkilöstöstä ja investoinneista (sisältäen yritysostot), 2003

	Henkilöstö	T&k- menot	T&k- henkilöstö	Investoinnit sis. yritysostot
Metsäteollisuus	52%	45%	31%	61%
Kemianteollisuus	38%	5%	8%	35%
Metalli- ja elektroniikkateollisuus	32%	50%	26%	43%
Muu teollisuus	19%	8%	1%	11%
Teollisuus yhteensä	34%	46%	23%	47%

Huom: Osuudet perustuvat kirjoittajien tekemiin laskelmiin ja arviointeihin. Aineistolähteinä on käytetty Tilastokeskuksen, Suomen Pankin ja TT:n kyselyiden tietoja¹⁷.

Ulkomaisen henkilöstön osuudella mitattuna metsäteollisuus on eniten kansainvälistynyt toimialamme. Sen henkilöstöstä reilut 50 prosenttia työskentelee nykyisin ulkomailla. Metsäteollisuusyritysten ulkomainen henkilöstömäärä on lisääntynyt etenkin yrityskauppojen ja fuusioiden seurauksena. Erityisesti Stora-Enson muodostumisen yhteydessä ulkomainen henkilöstömäärä kasvoi huomattavasti. Yrityskaupoilla ja fuusioilla on ollut keskeinen merkitys myös metsäteollisuuden tutkimus- ja tuotekehitystoiminnan kansainvälistymisessä. Yritysjärjestelyjen myötä suomalaisyritykset ovat saaneet myös ulkomaisia t&k-yksiköitä.

Myös kemianteollisuus on laajentanut toimintaansa ulkomaille. Lähes 40 prosenttia alan yritysten henkilöstöstä työskentelee Suomen rajojen ulkopuolella. Kansainvälistyminen on koskettanut ennen kaikkea yritysten liikevaihtoa ja tuotantoa. Sen sijaan t&k-toiminta on edelleen vahvasti keskittynyt Suomeen.

Metalli- ja elektroniikkateollisuuden henkilöstöstä kaksi kolmannesta työskentelee Suomessa. T&k-henkilöstön osalta Suomen osuus on vieläkin suurempi. Metallija elektroniikkateollisuuden lukuja tulkittaessa on huomattava, että Nokialla on

¹⁷ Ulkomaisen henkilöstön osuus on laskettu suhteuttamalla Suomen Pankin tiedot ulkomaisesta henkilöstöstä lukuun, jossa on laskettu yhteen em. Suomen Pankin tieto ulkomaisesta henkilökunnasta sekä Tilastokeskuksen tieto toimialan henkilöstöstä Suomessa. Ulkomaisten t&k-menojen lähteenä on TT:n investointikysely ja kotimaisten t&k-menojen lähteenä on Tilastokeskuksen t&k-kysely. Ulkomaisten investointien lähteenä on TT:n investointitiedustelu ja kotimaisten investointien lähteenä on Etlan ennusteet.

huomattavan suuri merkitys erityisesti toimialan t&k-toiminnan laajuuden suhteen. Nokian t&k-toiminta on kansainvälistynyt lähinnä itseperustettujen (greenfield) yksikköjen kautta, vaikka myös pieniä teknologiayrityksiä on ostettu. Muut metalli- ja elektroniikka-alan yritykset ovat kansainvälistäneet t&k-toimintaansa valtaosin yrityskauppojen kautta¹⁸. Metalli- ja elektroniikka-alan osuus koko teollisuuden t&k-menoista ulkomaille on lähes 95 prosenttia ja ulkomaisesta t&k-henkilöstöstä noin 90 prosenttia¹⁹.

Tutkimusten mukaan (Pajarinen ja Ylä-Anttila 2001, Lovio 2002, Lovio 2004) Suomi on kilpailukyinen sijaintipaikka tutkimus- ja kehittämistoiminnalle sekä tutkimusresurssien laadun että kustannusten suhteen. Ulkomaisen t&k-toiminnan kasvu ei siis ole merkki t&k-toiminnan huonosta kilpailukyvyistä Suomessa. Lisäksi suurin osa suomalaisyritysten ulkomaisista t&k-yksiköistä on tullut näiden konsernien omistukseen yrityskauppojen kautta, jolloin ainakaan näissä tapauksissa kyse ei ole ollut tutkimus- ja kehitystoiminnan *siirtymisestä* ulkomaille. Sen sijaan tuotannon kansainvälistymisen myötä t&k-toimintaa on *laajennettu* ulkomailla.

Tällä hetkellä suomalaisten monikansallisten yritysten tutkimusyksiköt ovat vahvasti keskittyneet OECD-maihin. Tulevaisuudessa suomalaisten yritysten kiinnostus Intiaa, Kiinaa ja Venäjää kohtaan näyttäisi olevan kuitenkin kasvussa (Lovio 2004)²⁰. Ulkomaisen t&k-toiminnan luonne ja järjestelyt vaihtelevat suomalaisten yritysten osalta voimakkaasti ja siten myös yksiköiden sijaintikin vaihtelee varsin erilaisissa kohteissa. Haasteeksi monikansallisten yritysten t&k-toiminnoille näyttäisi muodostuvan kansainvälisen verkostomaisen ja vuorovaikutteisen yhteistyön järjestäminen.

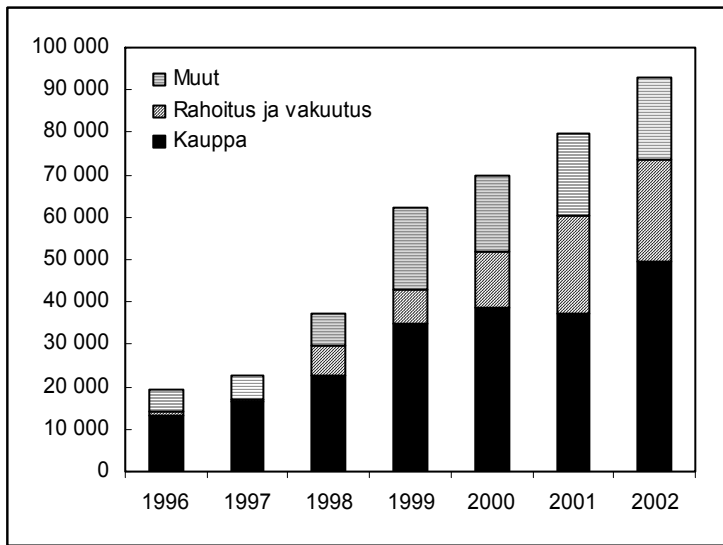
Teollisuuden lisäksi myös monet suomalaiset palvelualan yritykset ovat kansainvälistyneet (kuvio 3.6). Vuoden 2002 lopussa suomalaisten palvelualan yritysten kumulatiivinen investointikanta ulkomailla oli lähes 15 miljardia euroa.

¹⁸ Ks. myös Lovio (2002)

¹⁹ Perustuu TT:n tekemään investointitiedusteluun.

²⁰ Erityisesti ns. greenfield -investoinnit.

Kuvio 3.6. Suomalaisen palvelualojen yritysten henkilökunta ulkomailla, 2002

Lähde. Suomen Pankki

Palveluala on kansainvälistynyt erittäin nopeasti. Ulkomailla sijaitsevan henkilöstön määrä yli nelinkertaistui seitsemässä vuodessa. Vuonna 2002 näillä yrityksillä oli jo lähes 95 000 työntekijää ulkomailla.

Suurin osa palvelualojen ulkomaisesta henkilökunnasta työskentelee kaupan alalla. Tukku- ja vähittäiskaupparyrityksillä on ulkomailla lähes 50 000 työntekijää. Rahoitus- ja vakuutusalan yritykset työllistävät ulkomailla tätä nykyä noin 25 000 henkilöä. Seuraavaan taulukkoon on koottu joitain suomalaisia palvelualan yrityksiä, joilla on merkittävää ulkomaantoimintaa.

Taulukko 3.3. Suomalaisia kansainvälistyneitä palvelualan yrityksiä

	Henkilöstö yhteensä	, josta ulkomail- la	%
YIT	21939	9873	45 %
Kesko	19411	6815	35 %
Tietoenator	11680	5373	46 %
Tamro	3820	3514	92 %
Amica	6714	2753	41 %
Jaakko Pöyry	4766	2725	57 %
Stockmann	9542	1946	20 %
Eltel Networks	2300	1420	62 %
Lemminkäinen	6773	1149	17 %
SOL-yhtiöt	5404	1027	19 %
Ramirent	1464	942	64 %
Silja	3550	888	25 %
Finnlines	2161	821	38 %
Elisa	7172	789	11 %
Sampo	4697	765	16 %
Proha	619	511	83 %
HYY-yhtymä	708	442	62 %
Fonecta	980	400	41 %
Yhteensä	113700	42152	37 %

Lähteet: Yritysten vuosikertomukset, Talouselämä 17/2004

3.3 Investoinnit ulkomailta Suomeen

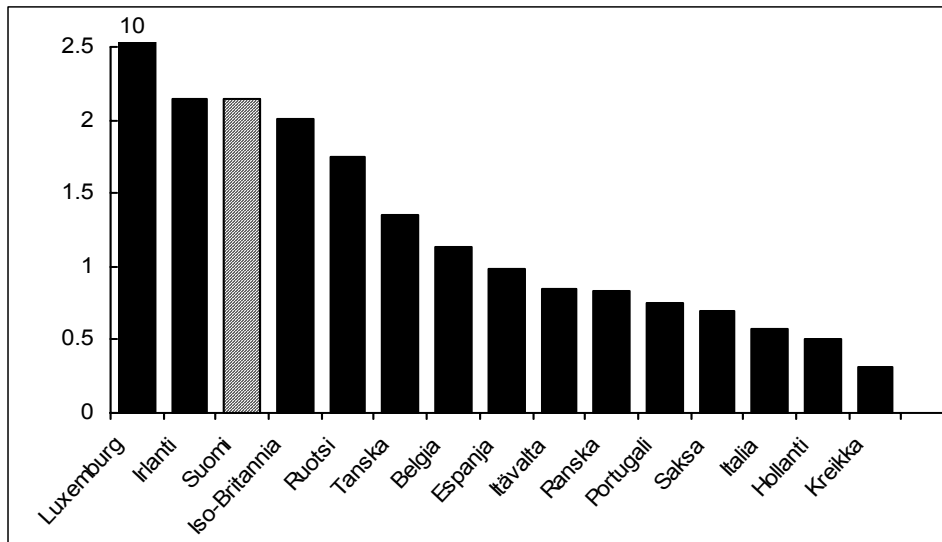
Ulkomaiset yritykset ovat investoineet Suomeen yhteensä yli 32 miljardia euroa. Suomeen on suuntautunut varsin vähän ulkomaisia investointeja. Suhteuttamalla maahan tulleet ulkomaiset investoinnit talouden kokoon Suomi sijoittuu EU-maiden (15 maata) vertailussa keskiarvon alapuolelle. Jos vertailuun otetaan mukaan keväällä 2004 liittyneet jäsenet, niin Suomen sijoitus putoaa entisestään. Toisaalta tuoreimpien saatavissa olevien tietojen mukaan (vuodelta 2002) ulkomaiset yritykset investoivat Suomeen kolme kertaa enemmän kuin esimerkiksi Intiaan.

Vaikka tarkkoja tietoja yrityskauppojen ja fuusioiden osuudesta ei ole olemassa, nämä yritysjärjestelyt vastaavat ylivoimaisesti suurimmasta osasta investoinneista Suomeen. Kun tarkastellaan arvon sijasta yritysten määrää, vuonna 2003 Suomeen tuli 190 yritystä. Näistä yrityksistä 62 prosenttia tuli Suomeen yrityskaupan kautta²¹.

²¹ Lähde: Invest in Finlandin tietokannat.

Oheisessa kuviossa (3.7) on verrattu, kuinka paljon ulkomaiset yritykset ovat ostaneet yrityksiä eri EU-maista ajanjaksolla 1990-1999. Luvut on suhteutettu kunkin maan talouden kokoon.

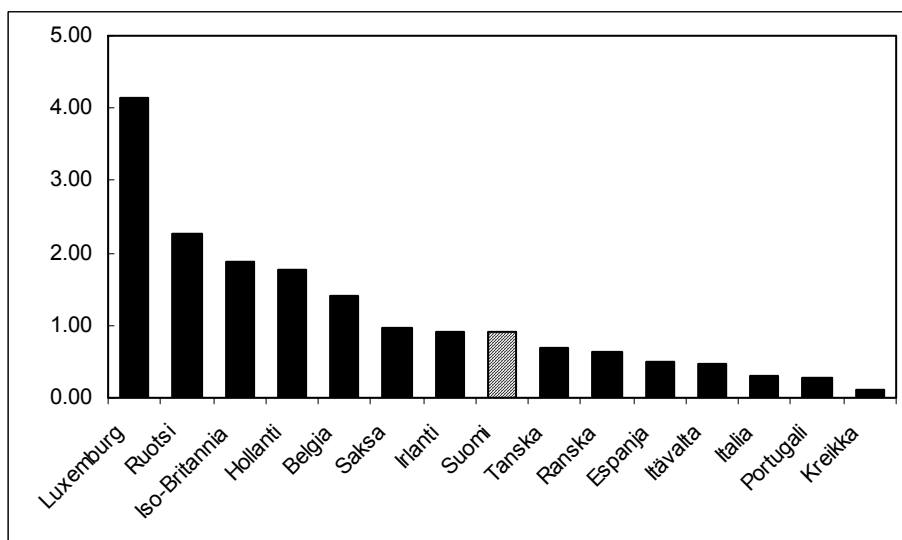
Kuvio 3.7. Ulkomaisten ostamien yritysten määrä 1990-99 (suhteessa talouden kokoon)

Huom: Ulkomaisten ostamien yritysten määrän osuus ulkomaisten yritysten ostamista yrityksistä koko EU-alueella/Maan osuus koko EU-alueen bruttokansantuotteesta. Aineistolähde: European Economy

Ulkomaiset yritykset ovat ostaneet Suomesta varsin paljon yrityksiä. Suomi sijoittuu EU-maista kolmanneksi, kun ulkomaisten ostamien yritysten määrä suhteutetaan talouden kokoon (kuvio 3.7). Tällä mittarilla mitaten vain Luxemburg ja Irlanti ovat Suomea edellä. Suomi näyttää siis olevan maa, josta myös ulkomaiset yritykset ovat yrityskauppamielessä kiinnostuneita.

Kuvio 3.8. Ulkomaisten ostamien yritysten arvo suhteessa talouden kokoon (1990-2002)

Huom: Ulkomaisten ostamien yritysten arvon osuus ulkomaisten yritysten ostamien yritysten arvosta koko EU-alueella/Maan osuus koko EU-alueen bruttokansantuotteesta.

Lähteet: Kirjoittajien laskelmat, aineistolähteet: OECD 2001, World Investment Report 2003

Suomen asema EU-maiden joukossa muuttuu huomattavasti, kun tarkastellaan yrityskaupparamäärien sijasta näiden kauppojen arvoa. Ulkomaisten ostamien yritysten arvo (ottamalla huomioon talouden koko) on Suomessa EU-maiden keskitasoa. Ulkomaiset yritykset ovat siis ostaneet Suomesta suhteellisesti suuren määrän yrityksiä, mutta arvo on vain keskimääräistä tasoa. Ilmiölle löytyy kaksi mahdollista selitystä. Ensimmäinen selitys on se, että Suomesta ostetut yritykset ovat olleet pieniä ja siten keskimäärin vähemmän arvokkaita kuin EU-maissa keskimäärin. Oletuksena on siis tällöin, että ostajat ovat maksaneet yrityksistä niiden 'todellisen' arvon. Toinen selitys on se, että ulkomaiset yritykset ovat ostaneet yritykset Suomesta halvemmalla kuin muista EU-maista. Tällöin yrityskauppa-kohteiden 'todellinen' arvo olisi ollut suurempi kuin se, millä hinnalla ne myytiin. Tämän selvityksen puitteissa on vaikea sanoa, kumpi selitys on oikea.

Kaiken kaikkiaan Suomessa toimii nykyisin reilut 2000 ulkomaalaisomisteista yritystä, jotka työllistävät yhteensä yli 185 000 henkilöä (taulukko 3.4).

Taulukko 3.4. Ulkomaalaisomisteisten yritysten maajakauma vuonna 2002

	Yritysten lukumäärä		Henkilöstö		Investointikanta	
		%		%		%
Ruotsi	642	31 %	60 819	33 %	17730	55 %
USA	299	15 %	20 653	11 %	633	2 %
Tanska	188	9 %	16 047	9 %	1636	5 %
Saksa	169	8 %	10 594	6 %	919	3 %
Iso-Britannia	161	8 %	13 875	7 %	3440	11 %
Hollanti	144	7 %	14 388	8 %	4267	13 %
Norja	96	5 %	11 377	6 %	618	2 %
Sveitsi	81	4 %	14 798	8 %	705	2 %
Ranska	77	4 %	7 143	4 %	260	1 %
Japani	34	2 %	3 703	2 %	474	1 %
Luxemburg	31	2 %	1 645	1 %	846	3 %
Venäjä	17	1 %	911	0 %	307	1 %
Muut	114	6 %	9210	5 %	593	2 %
	2053	100 %	185163	100 %	32428	100 %

Lähde: Kirjoittajien laskelmat. Aineistolähteet: Tilastokeskus (yritysten määrä ja henkilöstö) ja Suomen Pankki (investointikanta)

Ruotsi on ylivoimaisesti suurin ulkomainen investoija Suomessa riippumatta siitä, käytetäänkö mittarina Suomessa toimivien yritysten määrää, investointikantaa vai henkilöstön määrää. Kolmasosa Suomessa toimivista ulkomaalaisomisteisista yrityksistä on ruotsalaisia ja lähes 15 % yhdysvaltalaisia. Tämän jälkeen tulevat Sak-

sa, Tanska, Iso-Britannia ja Hollanti. Myös henkilöstömäärän perusteella Ruotsi ja Yhdysvallat ovat kärjessä. Investointikannoilla eli kumulatiivisilla investoinneilla mitattuna maittainen järjestys muuttuu huomattavasti. Ruotsi säilyttää kuitenkin paikkansa ylivoimaisena ykkösenä. Ruotsalaiset yritykset ovat sijoittaneet Suomeen yhteensä lähes 18 miljardia euroa. Seuraavaksi tärkeimmät investointimaat ovat Hollanti 4.3 miljardillaan ja Iso-Britannia 3.4 miljardilla eurolla.

Kuinka suuresta osasta Suomen yritystoimintaa ulkomaalaisomisteiset yritykset vastaavat? Seuraavassa taulukossa on esitetty ulkomaalaisomisteisten yritysten merkitys työllisyyden kannalta.

Taulukko 3.5. Ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus eri toimialojen henkilöstöstä, %

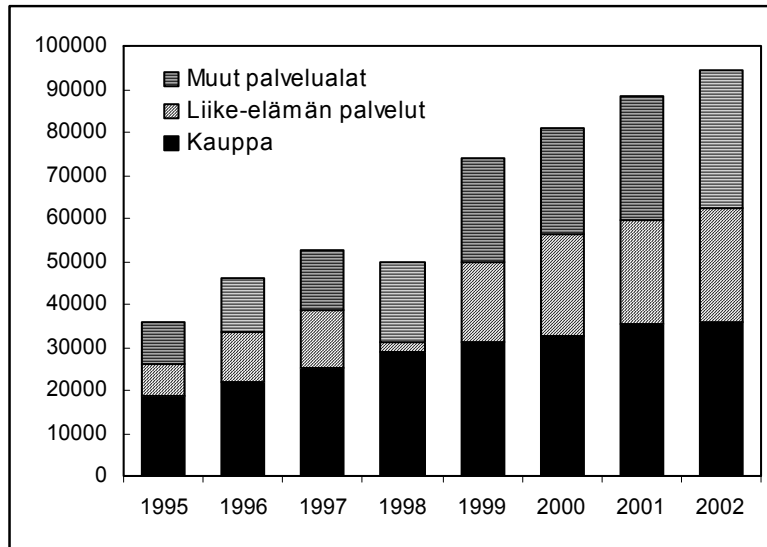
	1995	1998 (arvio)	2002
Tehdasteollisuus	10	13	17
Elintarviketeollisuus	7	9	19
Tevanake-teollisuus	2	6	6
Metsäteollisuus	2	3	4
Kemianteollisuus	14	22	37
Metalliteollisuus	16	21	12
Elektroniikkateollisuus	Ei saatavissa	Ei saatavissa	29
Rakentaminen	6	9	6
Hotelli- ja ravintolatoiminta	1	14	7
Kaikki toimialat	7 %	10 %	13 %

Lähteet: Tilastokeskus ja Etlan arviot

Ulkomaalaisomisteiseksi yritykseksi on määritelty ne yritykset, joiden äänivallasta yli 50 % on suoraan tai epäsuoraan yhden ulkomaisen tahon hallussa.

Taulukosta (3.5) nähdään, että ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus on 13 prosenttia kaikkien Suomessa toimivien yritysten työllisyydestä. Teollisuudessa ulkomaalaisomisteisten yritysten henkilöstöosuus on vielä suurempi. Erityisesti kemianteollisuudessa ja elektroniikka-alalla toimii isoja ulkomaalaisomisteisiä yrityksiä. Niinpä kemianteollisuudessa ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus on jopa 37 prosenttia ja elektroniikkateollisuudessa lähes 30 prosenttia. Vaikka rakentamisessa sekä hotelli- ja ravintolatoiminnassa ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus on pienentynyt, niin koko palvelualan ulkomaalaisomisteisten yritysten työntekijämäärä on lisääntynyt (kuvio 3.9).

Kuvio 3.9. Ulkomaalaisomisteisten palvelualan yritysten henkilöstömäärä Suomessa

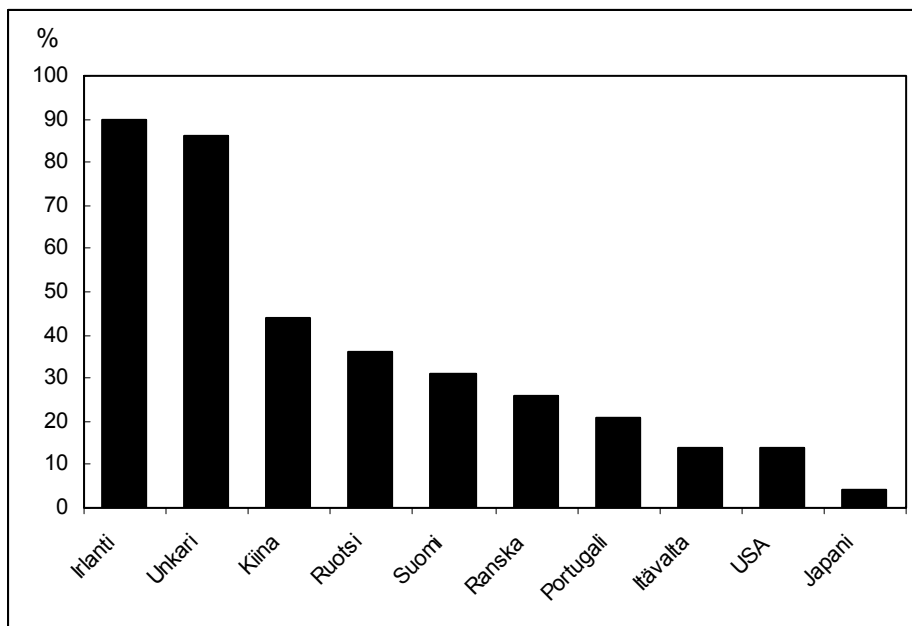

Kirjoittajien laskelmat. Aineistolähde: Tilastokeskus

Karkeasti jaoteltuna Suomessa toimivien ulkomaisten palveluyritysten henkilöstömäärä jakautuu tasan kaupan alan, liike-elämän palveluiden ja muiden palvelualojen kesken.

Työllisyyden lisäksi ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat tärkeitä ulkomaankaupan kannalta. Ne vastaavat lähes kolmasosasta Suomen tavaraviennistä (kuvio 3.10).

Kuvio 3.10. Ulkomaalaisomisteisten yritysten osuus eri maiden tavaraviennistä, %

Lähde: UNCTAD 2002

Huom. Luvut koskevat vuotta 1999, paitsi Ranskan osalta vuotta 1998, Kiinan vuodelta 2001 ja Japanin vuodelta 1998.

Verrattuna moniin muihin maihin ulkomaalaisomisteisten yritysten vientiosuus ei Suomessa ole poikkeuksellisen suuri. Irlannissa ja Unkarissa ulkomaalaisomisteiset yritykset vastaavat valtaosasta tavaraviennistä. Molemmissa maissa ulkomaalaisomisteiset yritykset vievät noin 90 % maan koko tavaraviennistä. Myös Kiinassa ulkomaiset yritykset ovat tärkeässä asemassa viennin suhteen. Ulkomaalaisomisteiset yritykset siis valmistavat tuotteitaan näissä maissa, mutta merkittävä osa niiden tuotannosta viedään muihin maihin.

4 Yritysten sijaintiin vaikuttavat tekijät – Kyselytutkimus suomalaisella aineistolla

Tässä luvussa tarkastellaan Etlatieto Oy:ssä keväällä 2004 toteutetun yritys­kyselyn tuloksia. Tutkimuksen tavoitteena oli kartoittaa Suomessa toimivien yritysten si­joittumiseen ja kansainvälistymiseen liittyviä tekijöitä. Kysely suunnattiin sekä Suomessa toimiville kotimaisille että ulkomaalaisomisteisille yrityksille.

Selvityksen erityisenä kohteena olivat ulkomaisten tytäryritysten motiivit, toimin­nan luonne ja tulevaisuudennäkymät sekä yritysten arviot Suomen vahvuuksista ja heikkouksista liiketoimintaympäristönä. Haastattelujen kohdehenkilöiksi valittiin yritysten toimitusjohtajat tai muut ylempään johtoon kuuluvat henkilöt.

Ulkomaalaisomisteisille yrityksille suunnatun kyselyn vertailuryhmiksi otettiin suomalaiset tytäryritykset ja suomalaiset itsenäiset yritykset. Näille otosryhmille esitettiin Suomeen tulon motiiveja lukuun ottamatta samat kysymykset kuin ulko­maisille tytäryrityksille, joskin suppeammassa mittakaavassa. Tässä luvussa esite­tyt tulokset perustuvat kokonaisuudessaan tähän kyselyaineistoon.²²

4.1 Aineiston muodostaminen

Tutkimusaineiston ulkomaisten yritysten tytäryritysten otoskehikon lähtökohdaksi otettiin Asiakastieto Oy:n tietokannan ulkomaalaisomisteisella koodilla merkityt yritykset. Kotimaisten yritysten tytäryritysten ja kotimaisten itsenäisten yritysten otoskehikoiden lähtökohtana olivat puolestaan Asiakastiedon konsernirekisteritie­dot. Yhteiset otoskriteerit kaikissa kolmessa ryhmässä olivat seuraavat: Yhtiömuo­tokriteerinä oli osakeyhtiö ja yrityksen liikevaihdon tuli ylittää 100 000 euroa. Li­säksi yrityksen oli työllistettävä vähintään 5 henkilöä. Näin varmistettiin, että ky­sely kohdistuu aktiivista liiketoimintaa harjoittaville yrityksille.

Ulkomaalaisomisteisista yrityksistä otoskriteerit täyttäviä oli tietokannassa kaikki­aan 1120. Näiden lisäksi otokseen lisättiin Invest in Finland -toimiston toimitta­man datan perusteella 111 vuosina 2002-2003 Suomessa perustettua tai ulkomai­seen omistukseen ostettua yritystä, jotka täyttivät edellä mainitut kriteerit ja joille löydettiin puhelinnumero.

²² Ks. tarkemmat otoskriteerit ja aineiston kuvaus Lindström (2004).

Kotimaisten yritysten tytäryritykset poimittiin satunnaisotannalla kriteerit täyttävistä yrityksistä. Otoksen koko oli 1120 yritystä. Kotimaiset itsenäiset yritykset poimittiin myös satunnaisotannalla ja otoksen koko oli niin ikään 1120. Tämän lisäksi suoritettiin lisäotannat suurista yrityksistä, jonka seurauksena otoksen lopulliseksi kooksi muodostui 1402 yritystä.

Lisäotantojen tarkoituksena oli varmistaa tilastollisia analyyseja varten riittävän laaja kansainvälistymistä kuvaava aineisto. Näin ollen kyselyn tulokset eivät suoraan edusta koko yrityssektoria vaan kansainvälistä toimintaa harjoittavien osuus aineistossa on painottunut.

Läpivietyjä puhelinhaastatteluja kertyi yhteensä 1319. Niistä ulkomaisia tytäryrityksiä koski 431 haastattelua, kotimaisia tytäryrityksiä 366 haastattelua ja kotimaisia itsenäisiä yrityksiä 522 haastattelua.

4.2 Suomessa toimivat ulkomaiset yritykset

Miksi ulkomaiset yritykset ovat tulleet Suomeen?

Suomeen tulleiden ulkomaisten yritysten motiiveja tiedusteltiin vuosina 1995-2004 tulleiden yritysten osalta. Motiiveja tiedusteltiin erikseen sekä Suomeen perustetuilta yrityksiltä (uusinvestointi eli greenfield-investointi) että yrityskaupan kautta ulkomaiseen omistukseen siirtyneiltä yrityksiltä.

Yrityksoston kohteena olleet yritykset poikkeavat greenfield-yrityksistä eräiltä osin. Ensiksikin ne ovat vientisuuntauneempia kuin greenfield -yritykset ja toiseksi ne ovat kooltaan suurempia (henkilöstömäärä). Yrityksoston kohteena olleet yritykset harjoittavat myös useammin t&k- ja innovaatiotoimintaa kuin greenfield-yritykset. Toimialoittain tarkasteltuna yrityskauppoja on tehty – aiempien lukujen osoittamia aineistoja noudatellen – lähinnä teollisuudessa, kun uusinvestoinnit painottuvat tukku- ja vähittäiskauppaan (taulukko 4.1). Suurin osa kaikista tarkastelunajanjaksoilla Suomeen tulleista yrityksistä on tullut tänne kuitenkin yrityksoston kautta.

**Taulukko 4.1. Kyselyaineiston ulkomaisten yritysten jakauma toimialoit-
tain sijoitusmuodon suhteen**

	Teol- lisuus	Tukku- ja vä- hittäiskauppa	Palvelut, energia, rakentaminen	Yhteensä
greenfield	15	93	29	137
%	12,9	48,9	23,6	31,9
yritysosto	101	97	94	292
%	87,1	51,1	76,4	68,1
yhteensä	116	190	123	429
%	100,0	100,0	100,0	100,0

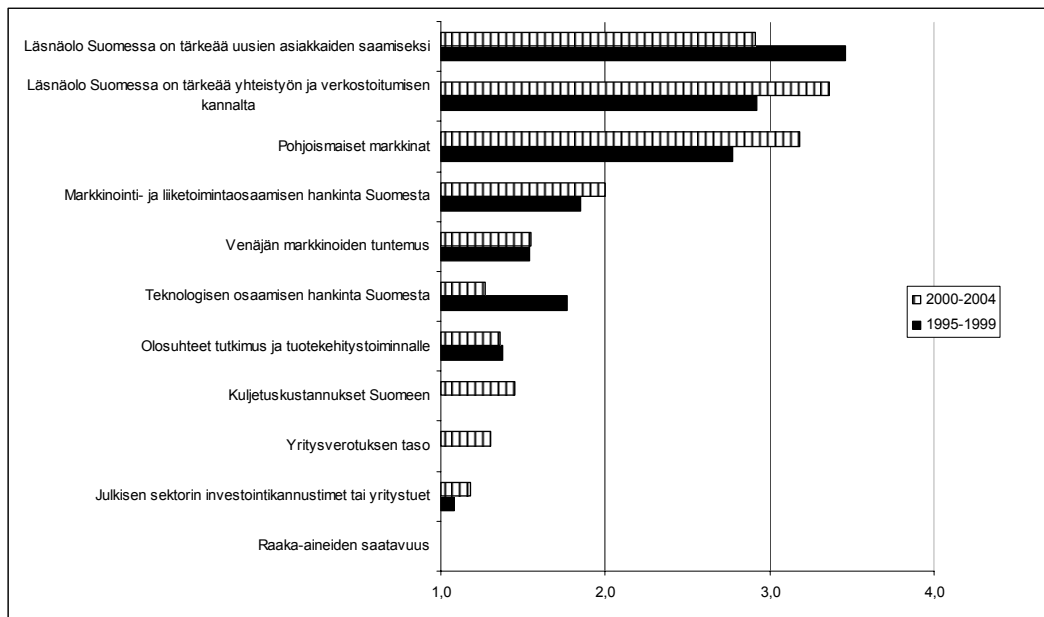
Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhun 2004

Tarkastellaan ensin uusinvestoinneilla Suomeen tulleita yrityksiä (kuviokuva 4.1). Kyselyn tulosten mukaan greenfield-yritykset on perustettu Suomeen ensisijaisesti siksi, että läsnäolo Suomessa on koettu tärkeäksi uusien asiakkaiden saamiseksi sekä siksi, että läsnäolo markkinoilla on koettu tärkeäksi yhteistyön ja verkostoitumisen kannalta. Kolmanneksi tärkein motiivi on pohjoismaiset markkinat. Greenfield-yritysten osalta korostuukin voimakkaasti loppumarkkinakohtaiset syyt. Tämä selittyy sillä, että greenfield-yrityksistä liki 70 prosenttia toimii tukku- ja vähittäiskaupassa. Näin ollen raaka-aineet tai muut tyypillisesti teollisuutta koskevat tekijät, kuten teknologisen osaamisen hankinta, eivät nouse tässä ryhmässä esille.

Vuosina 1995-1999 ja vuoden 2000 tai sen jälkeen tulleiden yritysten sijoittumiseen liittyvät syyt ovat kokonaisuutena muuttuneet vain hieman. Näyttäisi lähinnä siltä, että markkinoiden kypsyminen useimmilla toimialoilla olisi vähentänyt jonkin verran uusien asiakkaiden hankkimismotiivia ja kasvattanut yhteistyön ja verkostojen merkitystä sekä pohjoismaisten markkinoiden roolia kokonaisuutena. Teknologisen osaamisen merkitys on viimeisenä tulleiden joukossa sen sijaan laskenut. Lisäksi yritysverotuksen ja kuljetuskustannusten vaikutus on hieman nousut.

Kuvio 4.1. Greenfield-yritysten motiivit

1=ei vaikutusta 4=erittäin suuri vaikutus (keskiarvot) (1995-1999 N=13 ja 2000-2004 N=11)

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhun 2004

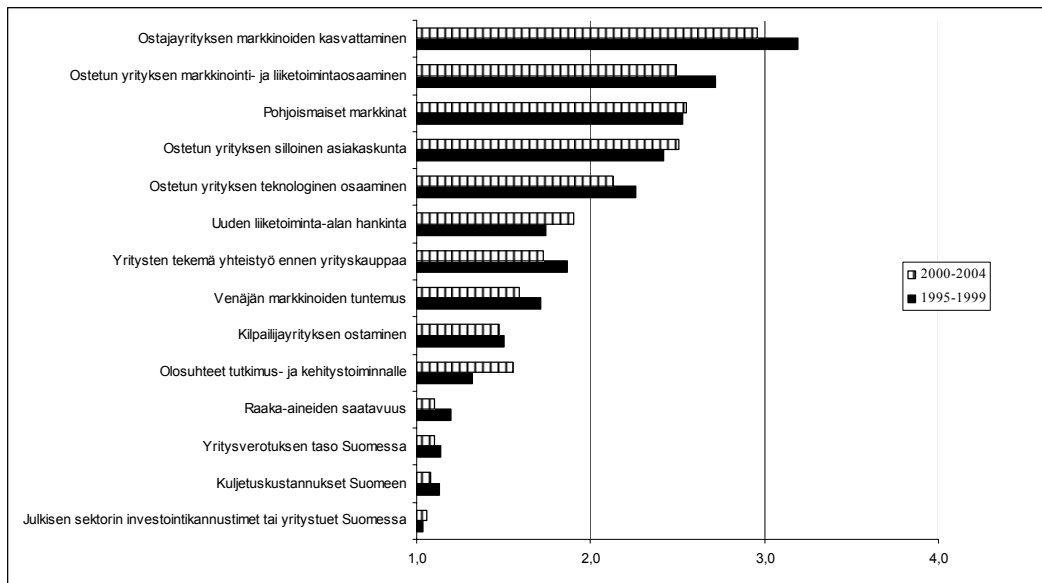
Vastaavasti yritysoston kohteena olleiden yritysten edustajilta tiedusteltiin näkemystä siitä, mitkä tekijät vaikuttivat siihen, että ulkomainen yritys osti kyseessä olleen yrityksen. Vastaukset on esitetty kuviossa 4.2. Tärkeimmäksi tekijäksi nousi koko yritysjoukko huomioitaessa ostajayrityksen markkinoiden kasvattaminen ja ostetun yrityksen markkinointi- ja liiketoimintaosaaminen sekä kolmantena pohjoismaiset markkinat. Myös nämä tekijät ovat markkinoihin kohdistuvia ominaisuuksia.²³ Sen sijaan sellaisilla tekijöillä kuten raaka-aineiden saatavuus, yritysverotuksen taso, kuljetuskustannukset tai julkisen sektorin tuet ei ole ollut juurikaan vaikutusta.

Yrityskaupan kohteena olleiden yritysten osalta motiivit eivät näytä muuttuneen paljon 2000-luvun taitteen jälkeen. Itse asiassa ainoastaan olosuhteet tutkimus- ja kehitystoiminnalle -motiivi eroaa tilastollisesti merkitsevästi ajanjaksoilla 1995-1999 ja 2000-2004 tulleiden välillä.

²³ Tästäkin yritysjoukosta yli 40% kuuluu tukku- ja vähittäiskaupan piiriin.

Kuvio 4.2. Yritystoston kohteena olleiden yritysten motiivit

1=ei vaikutusta 4= erittäin suuri vaikutus (keskiarvot) (1995-1999 N=102 ja 2000-2004 N=113)

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004

Yrityskauppojen mukana joistain Suomen tytäryrityksistä on tullut kansainvälisen konsernin alueellisia pääkonttoreita. Aineistossamme näitä yrityksiä oli 20 kappaletta. Alueellisina pääkonttoreina toimivien yritysten yrityskauppatotiivit (ks. liite) ovat hyvin samankaltaisia kuin muilla ulkomaisilla yrityksillä. Ainut merkittävä ero koskee Venäjän markkinoiden merkitystä. Alueellisilla pääkonttoreilla Venäjän markkinoiden tuntemus on ollut tärkeämpi syy Suomeen tulon kuin muilla yrityksillä.

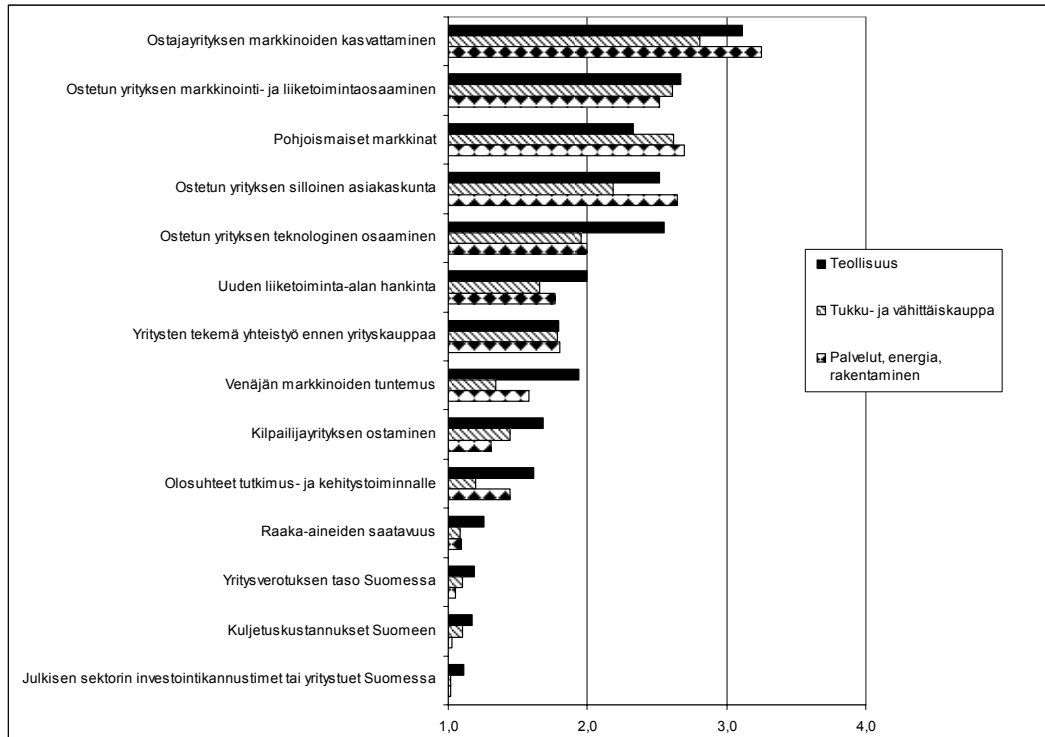
Yritysten toimialan merkitys sijaintipaikkaan vaikuttavana tekijänä on kiistan, kuten aiemmista suomalaistutkimuksista on käynyt ilmi. Eroja eri toimialojen välillä löytyy tässäkin yritysjoukossa esimerkiksi ostetun yrityksen teknologisessa osaamisessa, joka on ollut huomattavasti tärkeämpi motiivi teollisuusyrityksille kuin muiden toimialojen yrityksille (tarkempi toimialaryhmittely ks. Lindström 2004). Toisaalta pohjoismaiset markkinat eivät ole olleet yhtä tärkeä motiivi teollisuusyrityksille kuin tukku- ja vähittäiskaupan tai palvelualan yrityksille (kuvio 4.3). Itse asiassa lähes kaikissa yritysostoon liittyvissä motiiveissa on sektoreittain vertailtuna tilastollisesti merkitsevät erot vastausten keskiarvoissa.

Yritysten emoyritysten pääkonttorin sijaintimaalla ei sen sijaan näytä olevan erityisen suurta vaikutusta sijoittumisessa Suomeen. Tosin pohjois-amerikkalaisten yritysten tekemissä yrityskaupoissa ostetun yrityksen teknologinen osaaminen

nousee kolmanneksi tärkeimmäksi tekijäksi kuviossa 4.2 esitettyjen kahden tärkeimmän tekijän jälkeen.

Kuvio 4.3. Yritystoston kohteena olleiden yritysten motiivit sektoreittain

1=ei vaikutusta 4=erittäin suuri vaikutus (keskiarvot)

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuun 2004

Kun yrityksiä tarkastellaan niiden teknologisen osaamisen ja tietointensiteetin suhteen huomataan vastaavasti, että teknologiaan liittyvät motiivit nousevat merkisemmiksi tekijöiksi kuin keskimääräiset arviot koko yritysaineistossa.²⁴ Tutkimus- ja tuotekehitystoimintaa harjoittaville yrityksille ostetun yrityksen teknologinen osaaminen ja olosuhteet tutkimus- ja kehitystoiminnalle ovat luonnollisesti merkityksellisempiä seikkoja kuin kehitystoimintaa harjoittamattomille yrityksille. Myös uuden liiketoiminta-alan hankinta ja Venäjän markkinoiden tuntemus ovat keskimäärin tärkeämpiä motiiveja näille kuin innovaatiotoimintaa harjoittamattomille yrityksille.

²⁴ Ks. tarkempaa analyysia ulkomaisten yritysten t&k-toiminnasta Suomessa, Pajarinen (1999).

Suomessa toimivien ulkomaisten yritysten kansainvälinen toiminta

Suurin osa Suomessa toimivista ulkomaisten yritysten tytäryrityksistä palvelee pääasiassa Suomen markkinoita, sillä lähes 90 prosentilla yrityksistä viennin osuus liikevaihdosta on alle 25 prosenttia. Toisaalta yli puolella ulkomaisista yrityksistä on jonkinasteista vientiä Suomesta.

Taulukko 4.2. Kyselyyn vastanneiden ulkomaisten yritysten perustietoja*

	N	%
Valmistustoimintaa harjoittavia	155	36,0
Palvelujen myyntiä harjoittavia	276	64,0
Vientitoimintaa harjoittavia	243	56,4
Tuontitoimintaa harjoittavia	288	66,8
Pysyvää henkilökuntaa ulkomailla	58	13,5
Greenfield –yrityksiä	137	31,8
Yrityskaupan kohteita	292	67,7
T&K- tai innovaatiotoimintaa harjoittavia	219	50,8
Julkista T&K-tukea saaneita	48	11,1
Teollisuusyrityksiä	117	27,1
Tukku- ja vähittäiskaupan yrityksiä	190	44,1
Palvelu, energia tai rakennusalan yrityksiä	124	28,8
Yrityksiä yhteensä	431	100,0

*prosentit laskettu osuuksina kaikista yrityksistä.

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004

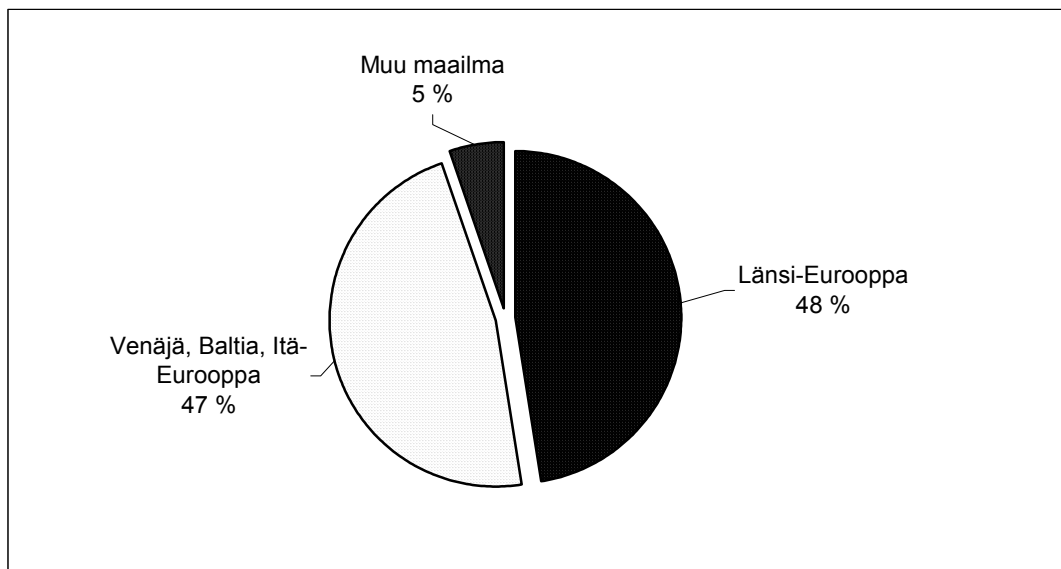
Suomessa toimivien ulkomaalaisomisteisten yritysten vienti suuntautuu pääosin Länsi-Eurooppaan (157 yrityksellä) sekä Venäjälle, Baltiaan ja Itä-Eurooppaan (167 yrityksellä). Näillä yrityksillä viennin osuus liikevaihdosta on keskimäärin 42 prosenttia. Itä-Euroopan vientiosuudet vaihtelevat yritysten kesken melko paljon. Idänkauppaa harjoittavien yritysten joukossa on siis runsaasti pieniä vientiosuuksia edustavia yrityksiä, mutta toisaalta 71 yrityksen koko vienti suuntautuu Itä-Eurooppaan²⁵. Euroopan ulkopuolisten alueiden vientiosuus on keskimäärin 14 prosenttia. Tuonnin osuus liikevaihdosta on myös korkea (keskiarvo 42 %, medi-aani 30 %), mitä selittää agentuuritoiminnan piiriin kuuluvien yritysten suuri edustavuus aineistossa.

²⁵ Nämä yritykset ovat pääasiassa Saksassa ja Ruotsissa tai USA:ssa pääkonttoriaan pitävien yritysten tytäryrityksiä, jotka toimivat agentuuri- ja tukkutoiminnan piirissä (TOL 51) Suomessa.

Ulkomaisten tytäryritysten ulkomaantoiminta Suomesta käsin ei luonnollisestikaan kerro mitään koko konsernin ulkomaantoiminnoista. Suomessa sijaitsevat tytäryritykset kuuluvat osaksi monikansallisia konserneja, jotka voivat koordinoida ulkomaantoimintonsa esimerkiksi muiden tytäryritysten kautta. Suomessa toimivat tyttäret näyttävätkin palvelevan alueellisesti pääasiassa Suomea, Suomen lähialueita ja Länsi-Eurooppaa.

Tässä tutkimuksessa mukana olleista yrityksistä 58:llä (13,5%) on pysyvää henkilökuntaa ulkomailla ja neljällä prosentilla yrityksistä henkilökunnan määrä ylittää 10 henkilöä. Oheisessa kuviossa (4.4) on kuvattu ulkomailla olevan henkilökunnan alueittaista jakaumaa.²⁶

Kuvio 4.4. Ulkomaisten tytäryritysten ulkomailla olevan henkilöstön alueellisesta jakauma (N=58)

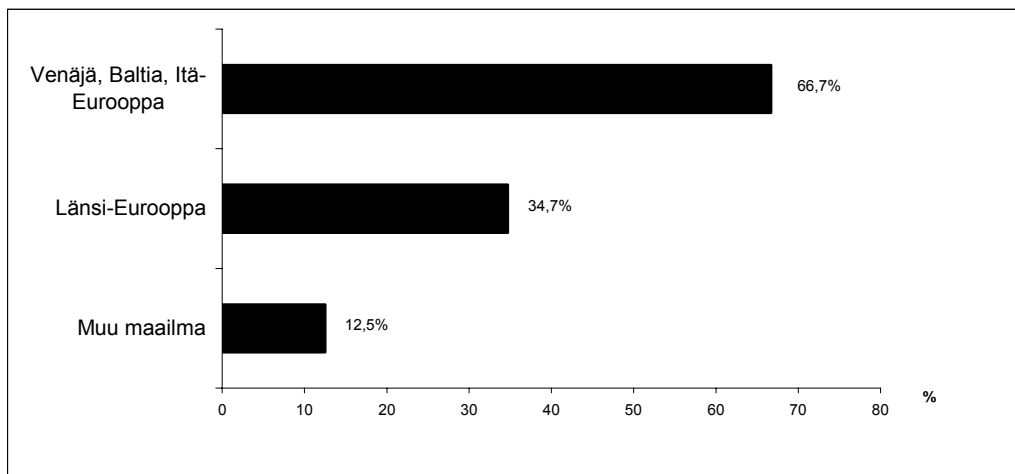
Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maalisi-huhtikuu 2004

Kyselyn tulosten mukaan Suomessa toimivat ulkomaiset yritykset ovat laajentamassa melko runsaslukuisesti toimintaansa Suomen ulkopuolelle. Kaikista yrityksistä 17 prosenttia (72 yritystä) sanoo aikovansa lisätä henkilökuntaa ulkomailla seuraavan kolmen vuoden aikana. Niistä yrityksistä, joilla on jo pysyvää henkilökuntaa ulkomailla, sen lisäämistä suunnittelee 47 prosenttia ja sellaisista, joilla ei ole ennestään henkilökuntaa ulkomailla 13 prosenttia.

²⁶ Kiinassa on henkilökuntaa ainoastaan kuudella yrityksellä ja muualla Aasiassa sekä Pohjois-Amerikassa kummassakin viidellä yrityksellä. Intiassa ja Etelä-Amerikassa ei ole henkilökuntaa yhdelläkään yrityksellä.

Henkilökunnan lisäys kohdistuu alueellisesti ensisijaisesti Venäjään, Baltiaan ja Itä-Eurooppaan ja toissijaisesti Länsi-Eurooppaan (kuvio 4.5). Erityisesti tukku- ja vähittäiskaupan yritykset tähyilevät idän kasvaville markkinoille. Tosin muutkin sektorit ovat suhteellisesti ottaen enemmän kiinnostuneita toiminnan laajentamisesta Itä-Eurooppaan ja Venäjälle kuin läntiseen Eurooppaan. Euroopan ulkopuolisista alueista ovat kiinnostuneet pääasiassa teollisuusyritykset.

Kuvio 4.5. Yritysten laajentumissuunnitelmat ulkomailta alueittain seuraavien kolmen vuoden aikana (N=72)

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuta-huhtikuuta 2004

Tulokset siis osoittavat, että Suomessa toimivat ulkomaiset yritykset palvelevat myös muita kuin Suomen markkinoita. Joissain tapauksissa Suomi toimii ikään kuin alueellisena pääkonttorina, jossa koordinoidaan Itä-Euroopan ja Venäjän toimintoja.²⁷

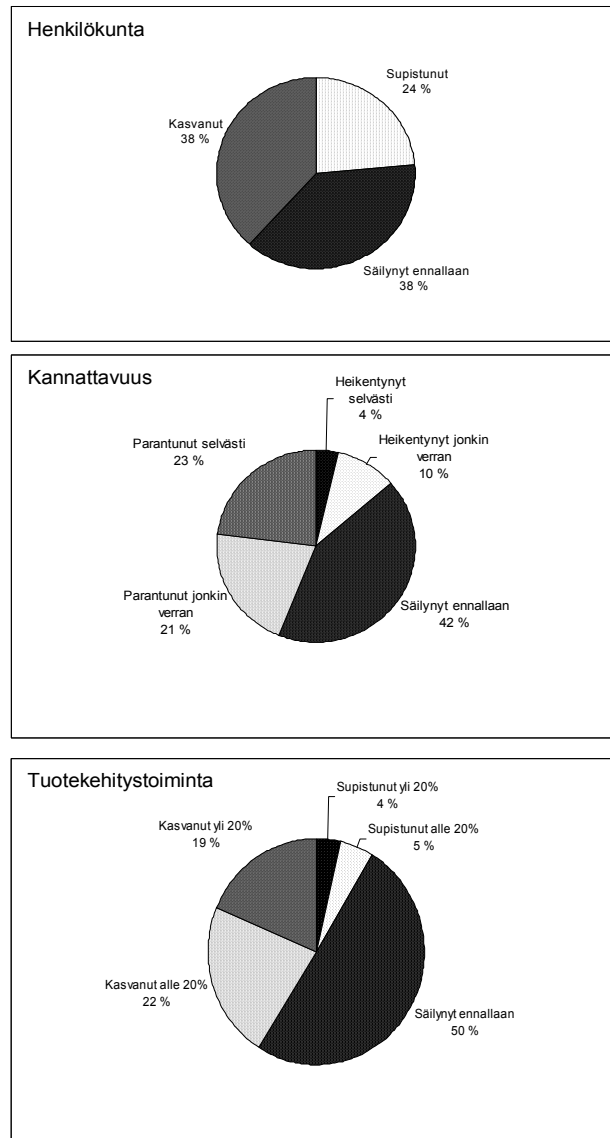
Yrityskaupan kohteena olleiden yritysten kehitys omistusmuutoksen jälkeen

Yrityskaupan kohteena olleiden yritysten kehitys on pääsääntöisesti ollut suotuisa yrityskaupan jälkeen toiminnan kasvulla ja kannattavuudella mitattuna. Kuviosta 4.6 nähdään, että sellaisten yritysten osuus, joiden henkilökunta on kasvanut ja

²⁷ Tällaisia ovat erityisesti ns. Nordic head office -statuksella toimivat yritykset, jotka hoitavat Suomesta käsin tai Suomen kautta Venäjän, Baltian ja Pohjoismaiden markkinoita.

kannattavuus parantunut jonkin verran tai selvästi on suurempi kuin sellaisten joiden henkilökunta on supistunut ja kannattavuus laskenut.²⁸

Kuvio 4.6. Yrityskaupan kohteena olleiden yritysten kehitys omistusmuutosten jälkeen

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhun 2004

Myös tuotekehitystoiminnan osalta sellaisten yritysten osuus, joiden toiminta on kasvanut on selvästi suurempi kuin sellaisten, joiden toiminta on supistunut

²⁸ Yritysten, joiden henkilökunta on supistunut, mediaani on 20 prosenttia samoin kuin niiden yritysten, joiden henkilökunta on kasvanut.

(vain n. 9%). Tosin liki puolet yrityksistä sanoo, että tuotekehitystoiminnan taso on pysynyt ennallaan yrityskaupan jälkeen.²⁹

Ulkomaisten tytäryritysten toiminta osana monikansallista konsernia

Ulkomaisten tytäryritysten johtajilta tiedusteltiin myös vaikutusmahdollisuuksia konsernin sisällä. Tulosten mukaan suurin osa Suomessa sijaitsevien tytäryritysten johdosta katsoo voivansa vaikuttaa konsernin sisällä yritystään koskeviin strategisiin päätöksiin, kuten päätöksiin toiminnan laajuudesta ja fokuosinnista.

Yritysten johtajista 43 prosenttia katsoo voivansa vaikuttaa merkittävästi ulkomaisen emoyhtiön johtoon ja siten konsernin strategisiin päätöksiin (43% täysin samaa mieltä ja 35% osin samaa mieltä). Vain 8 prosenttia sanoo, ettei vaikutusmahdollisuuksia ole lainkaan (täysin eri mieltä). Vuoden 2001 kyselyssä (Pajarinen ja Ylä-Anttila) vastanneista toimitusjohtajista joka neljäs katsoi pystyvänsä vaikuttamaan merkittävästi konsernin sisällä Suomen tytäryritystä koskeviin strategisiin päätöksiin, kuten päätöksiin toiminnan laajuudesta ja fokuosinnista. Tuolloin 64 prosenttia sanoi vaikutusmahdollisuuksien olevan ainakin melko hyvät ja joka seitsemäs piti vaikutusmahdollisuuksia vähäisinä tai melko vähäisinä.

Hyödyt ja teknologiavirrat

Eräissä aiemmissa tutkimuksissa on kyselytutkimuksen keinoin osoitettu, että ulkomaisten yritysten tytäryritykset ovat hyötyneet monikansallisten yritysten rahoitusresursseista ja teknologiavirroista.³⁰

Tässä kyselytutkimuksessa saadut tulokset vahvistavat tätä käsitystä. Suomessa sijaitsevat yritykset kokevat, että monikansalliseen konserniin kuuluminen on tuonut niille hyötyjä. Yli 60 prosenttia kaikista yrityksistä näkee hyötynensä merkittävästi tai varsin merkittävästi konsernin teknologisesta osaamisesta ja rahoitus-

²⁹ Vuoden 2000 tai sen jälkeen tulleiden yritysten kehitys on rakenteeltaan likipitään samankaltainen, vaikka kaikissa ryhmissä sellaisten yritysten määrä, joiden toiminta on pysynyt ennallaan on suurempi, koska yrityskaupasta on kulunut lyhyempi aika.

³⁰ Ks. Pajarinen ja Ylä-Anttila (2001).

kanavista. Yli puolet katsoo vastaavasti hyötyneensä konsernin ulkomaisten yksiköiden markkinointikanavista.

Erityisesti teknologisen osaamisen merkitys ulkomaalaisomisteisissa yrityksissä näyttää vahvalta kun noin 70 prosenttia kaikista vastanneista johtajista on osin tai täysin samaa mieltä väittämän ”Teknologinen osaaminen on yrityksemme merkittävä kilpailuetu” kanssa.

Sektorittainen tarkastelu tuo esille sen, että toimialan merkitys on teknologiahyötyjen osalta keskeinen. Teollisuusyrityksissä teknologinen osaaminen on useammin merkittävä kilpailuetu ja siitä koetaan myös olevan hyötyä konsernin ulkomaalaisille osille selvästi useammin kuin muiden toimialojen yrityksissä. Teollisuusyritykset harjoittavat myös muita toimialoja useammin yhteistyötä suomalaisten yliopistojen tai muiden koulutus- ja tutkimuslaitosten kanssa.

Tukku- ja vähittäiskaupan sektori puolestaan kokee hyötyneensä konsernin ulkomaisten yksiköiden teknologisesta osaamisesta huomattavasti useammin kuin muiden toimialojen yritykset. Palvelut asemoituvat teollisuuden ja kaupan sektorien välimaastoon.

Kehitys- tai innovaatiotoimintaa Suomessa harjoittavat ulkomaiset tyttaret ovat erityisesti sitä mieltä, että teknologinen osaaminen on heidän yrityksessään merkittävä kilpailuetu. Ne myös katsovat muita yrityksiä useammin omaavansa sellaista teknologista osaamista, josta on hyötyä myös konsernin ulkomaisille yksiköille. Nämä yritykset tekevät myös enemmän yhteistyötä suomalaisten yliopistojen tai muiden koulutus- ja tutkimuslaitosten kanssa.

Sijoitusmuodollakin on merkitystä, sillä erityisesti greenfield-yritykset katsovat hyötyneensä konsernin ulkomaisten yksiköiden teknologisesta osaamisesta selvästi yritysoston kohteena olleita yrityksiä enemmän.³¹ Yritysoston kohteena olleet ovat kuitenkin uusinwestointi-yrityksiä useammin sellaisia yrityksiä, joilla on vastuu tietyn tuoteryhmän kehittämisestä ja valmistuksesta, mikä selittää eroa.

Nämä tulokset merkitsevät toimialatarkasteluun soveltaen sitä, että vähittäis- ja tukkukaupan sektorilla on siirretty konsernin myynti- ja palvelutoimintaan liittyvät innovaatiot Suomessa sijaitsevien yritysten välityksellä suomalaisille ja Suomesta

³¹ Myös konsernin rahoituskanavista.

käsin palveltaville markkinoille. Teollisuudessa, jossa on paljon valmistus- ja t&k-toimintaa, ulkomaalaiset konsernit ovat puolestaan hankkineet yritysostoilla sellaista teknologiaintensiivistä osaamista, jolla on ollut koko konsernia hyödyttäviä ulottuvuuksia (ks. tarkemmin Lindström, 2004)

On kuitenkin huomattava, että innovaatiotoiminnan luonne poikkeaa eri tyyppisissä yrityksissä. Uusinvestoinnilla perustetuissa yrityksissä t&k-toiminta on keskittynyt pääasiassa tuotteiden sopeuttamiseen paikallisiin markkinoihin (70% yrityksistä), kun yritysoston kohteena olleiden yritysten t&k keskittyy tuotteiden kehittämiseen joko paikallisille (41% yrityksistä) tai globaaleille markkinoille (32% yrityksistä). Yritysoston kohteena olevissa yrityksissä on myös enemmän sellaisia yrityksiä, jotka ovat konsernin sisällä itsessään osaamis- tai tutkimuskeskuksia.

Kaiken kaikkiaan tämän kyselyn tulokset ovat yhdenmukaisia aiempien tutkimustulosten kanssa (Pajarinen ja Ylä-Anttila 1998, 1999, 2001, Puhakka 1995, Lehto 2004, Lehto – Böckerman 2004), joiden mukaan teknologinen osaaminen on merkittävä erityisesti teollisuuden ulkomaisia investointeja Suomeen houkutteleva tekijä. Kuitenkin niin, että aivan yhtä selkeitä eroja teknologiavirtojen hyödyissä ei ole nähtävissä eri sijoitusmuotojen suhteen kuin aiemmin.³² T&k –toiminnan ja toimialan merkitys taustamuuttujina ovat tässä aineistossa tärkeimpiä eroja selittäviä tekijöitä.

4.3 Suomi liiketoimintaympäristönä

Yritysten tulevaisuudennäkymät

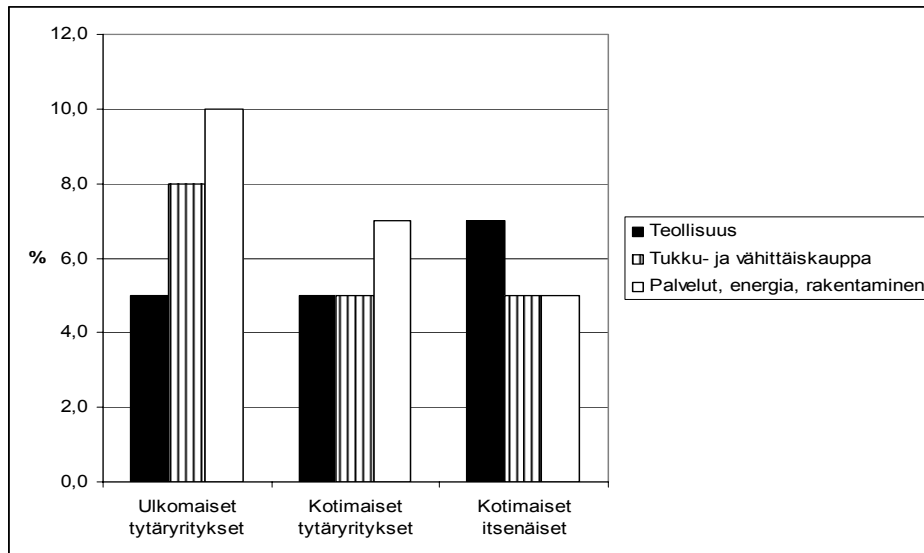
Yritysten sijaintipaikkapäätöksiä, motiiveja ja yritysten kansainvälistymistä tarkasteltaessa mielenkiinto kohdistuu yritysten kasvutavoitteisiin ja tulevaisuudennäkymiin Suomessa. Tiedustelun tulosten mukaan vuosittaiset kasvutavoitteet seuraavalle kolmelle vuodelle ovat keskimäärin korkeammat ulkomaalaisomisteisille kuin suomalaisomisteisille yrityksille. Toimialoittaisessa vertailussa nähdään, että kasvutavoitteet ovat erityisen korkeat ulkomaisten yritysten palvelutoiminnassa, mutta myös tukku- ja vähittäiskaupassa. Lisäksi innovaatiotoiminnan harjoittami-

³² Pajarinen ja Ylä-Anttila (2001).

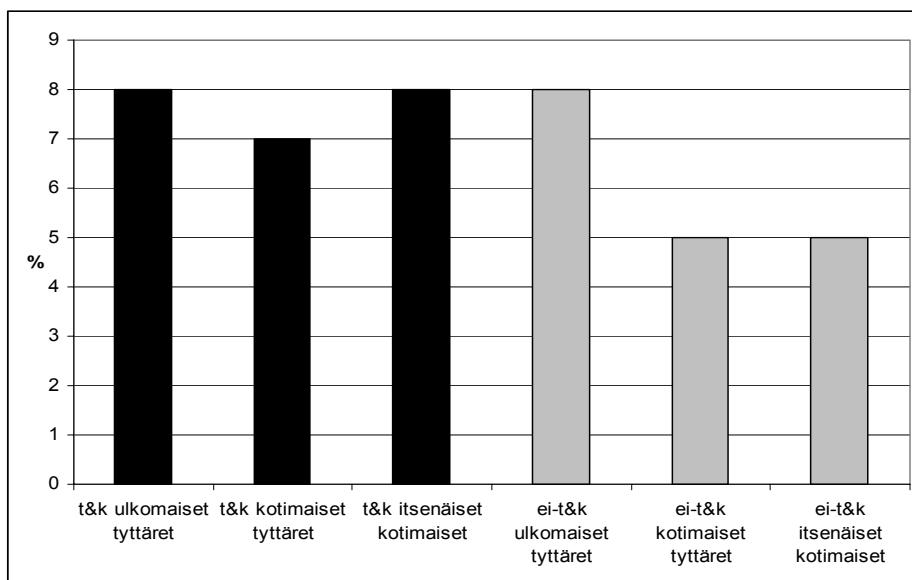
nen korreloi voimakkaasti yritysten korkeampien kasvutavoitteiden kanssa kuten kuviosta 4.7 käy ilmi.

Kuvio 4.7. Liikevaihdon keskimääräinen vuosittainen kasvutavoite seuraavalle kolmelle vuodelle (mediaanit)

a) sektoreittain

b) t&k –toiminnan mukaan

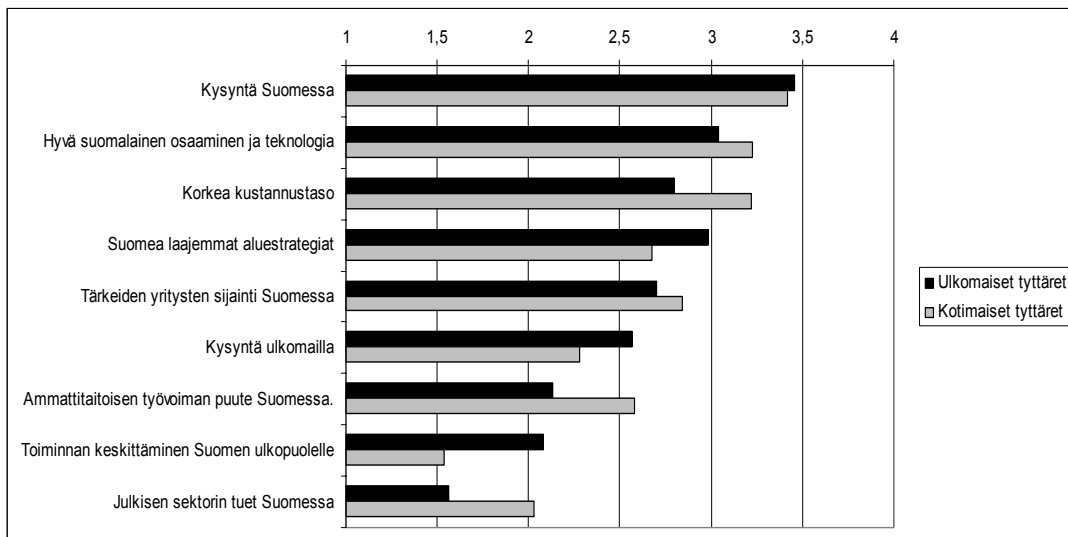
Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuta-huhtikuuta 2004

Kasvutavoitteet eivät itsessään kerro yritysten tulevaisuudennäkymiin vaikuttavista tekijöistä, minkä vuoksi niitä tiedusteltiin erikseen väittämien muodossa. Toi-

mintänäkymistä esitettiin kaikkiaan kahdeksan väittämää, joihin pyydettiin vastausta asteikolla 1-4 (1=täysin eri mieltä, 2=osin eri mieltä, 3=osin samaa mieltä, 4=täysin samaa mieltä). Väittämistä kaksi koski kysyntätekijöitä ja kaksi konsernin kansainvälisen strategian merkitystä. Muilla väittämillä kartoitettiin suomalaisen infrastruktuurin ja tuotannontekijämarkkinoiden merkitystä. Kuvioon 4.8 on koottu nämä tekijät, joita tiedusteltiin kotimaisilta ja ulkomaisilta tytäryrityksiltä, koska haluttiin vertailla yritysraenteeltaan samankaltaisia yrityksiä.

Kuvio 4.8. Yrityksenne tulevaisuudennäkymiin Suomessa vaikuttaa huomattavasti....

1=täysin eri mieltä 2=osin eri mieltä 3=osin samaa mieltä 4=täysin samaa mieltä

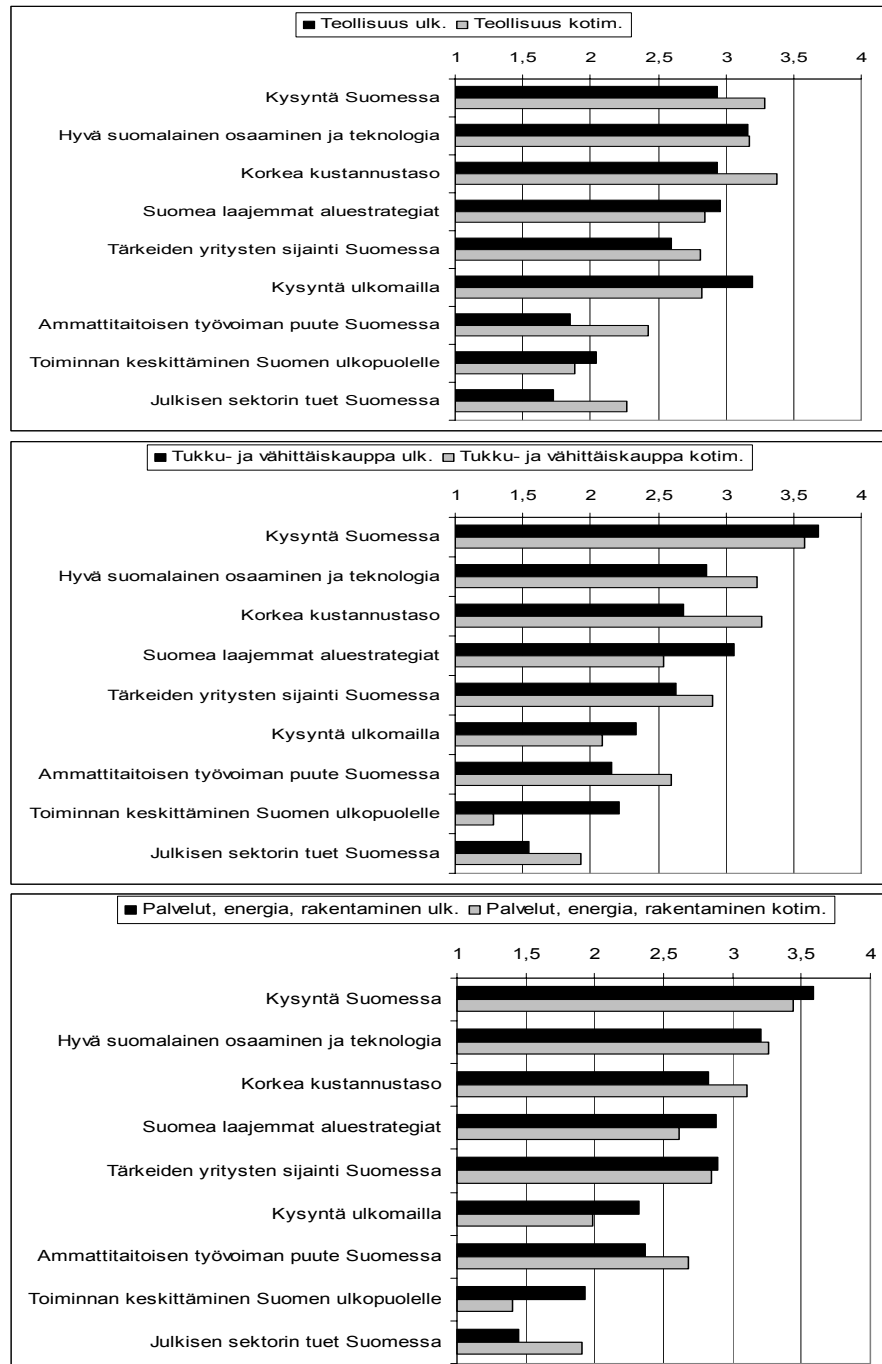
Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004

Tekijät, jotka kokonaisuutena vaikuttavat vahvemmin ulkomaisten tytäryritysten tulevaisuudennäkymiin kuin suomalaisten tytäryritysten näkymiin, ovat *Suomea laajemmat alustrategiat* ja *kysyntä ulkomailla*. Myös toiminnan keskittäminen Suomen ulkopuolelle saa korkeampia arvoja ulkomaisten yritysten keskuudessa, joskin sen merkitys on paljon pienempi kuin edellä mainittujen tekijöiden. Kotimaisille tytäryrityksille puolestaan *hyvä suomalainen osaaminen ja teknologia* sekä *Suomessa sijaitsevien yritysten merkitys* on tärkeämpi tulevaisuudennäkymiin vaikuttava tekijä. Lisäksi *korkealla kustannustasolla* on kauaskantoisemmat vaikutukset kotimaisiin kuin ulkomaisiin yrityksiin. Ammattitaitoisen työvoiman puutteella ja julkisen sektorin tuella on myös selvät erot otosryhmien välillä, mutta niiden kokonaismerkitys on paljon pienempi.

Ulkomaisia teollisuusyrityksiä lukuun ottamatta kaikille toimialoille tärkein tulevaisuudennäkymiin vaikuttava tekijä - omistuksesta riippumatta - on *odotukset yrityksen tuotteiden kysynnästä Suomessa*. Toimialoittaiset erot ovat muiden tekijöiden osalta verrattain suuret.

Kuvio 4.9. Yrityksenne tulevaisuudennäkymiin Suomessa vaikuttaa huomattavasti.... Sektoreittain

1=täysin eri mieltä 2=osin eri mieltä 3=osin samaa mieltä 4=täysin samaa mieltä

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004

Teollisuuteen vaikuttaa erityisesti kysyntä kotimaassa ja ulkomailla sekä suomalainen osaaminen ja teknologia. Myös kustannustaso ja Suomea laajemmat aluestrategiat ovat tälle sektorille merkittäviä vaikuttimia. Kotimaisten teollisuusyritysten tulevaisuudennäkymiin vaikuttaa ulkomaisia tytäryrityksiä useammin kysyntä Suomessa sekä korkea kustannustaso Suomessa, kun taas ulkomaiset teollisuusyritykset ovat riippuvaisempia kysynnästä ulkomailla (kuvio 4.9).

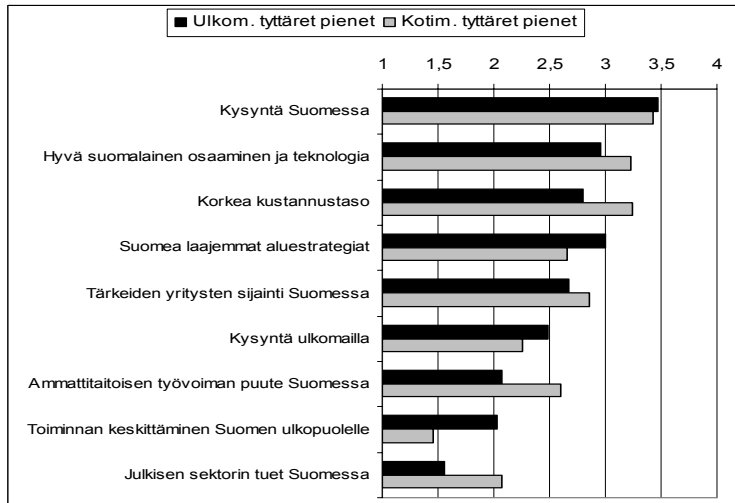
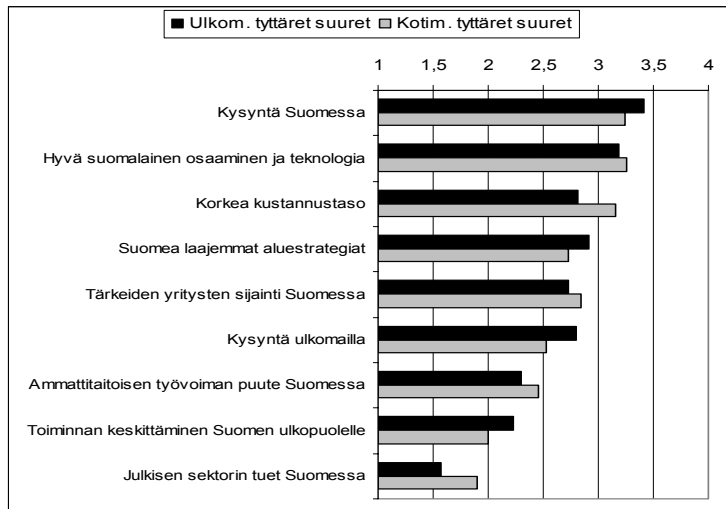
Tukku- ja vähittäiskaupan sektorilla tuotteiden kysyntä Suomessa on ylivoimaisesti muita tekijöitä vahvempi tulevaisuudennäkymiin vaikuttava tekijä. Palvelusektorilla Suomen markkinoiden kysynnän lisäksi hyvä suomalainen teknologia ja osaaminen nousee korkealle arvioissa samalla tavalla kuin teollisuudessakin.

Yrityskoon mukaan arvioita vertailtaessa nähdään (kuvio 4.10), että ulkomaisella kysynnällä on suurempi rooli isoissa yrityksissä kuin pienissä. Tämä selittyy sillä, että yrityskoon kasvaessa kansainvälisten operaatioiden todennäköisyys kasvaa. Kaiken kaikkiaan suurissa yrityksissä näkemykset ovat melko yhteneviä kotimaisten ja ulkomaisten yritysten osalta. Molemmissa hyvää suomalaista teknologiaa ja osaamista pidetään tärkeänä tekijänä kotimaisen kysynnän ohella.

Erot pienten ja keskisuurten (pk) yritysten keskuudessa ovat sen sijaan suuremmat. Suomalaiset pienet tyttäret kokevat ulkomaisia vastaavan kokoisia yrityksiä useammin että korkealla kustannustasolla ja ammattitaitoisen työvoiman puutteella on kielteisempi vaikutus yritysten tulevaisuudennäkymiin Suomessa. Ne myös pitävät julkisen sektorin tukia Suomessa tärkeämpinä kuin ulkomaiset pienet yhtiöt. Hyvä suomalainen osaaminen ja teknologia on myös suomalaisille pk-yrityksille tärkeämpi tekijä kuin vastaaville ulkomaisille.

Kuvio 4.10. Yrityksenne tulevaisuudennäkymiin Suomessa vaikuttaa huomattavasti.... Yrityskoon mukaan

1=täysin eri mieltä 2=osin eri mieltä 3=osin samaa mieltä 4=täysin samaa mieltä

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuu-huhtikuu 2004. Kokoluokkatarkastelussa pk-yritysten kriteerinä on, että henkilöstömäärä on alle 250 ja liikevaihto alle 40 me.

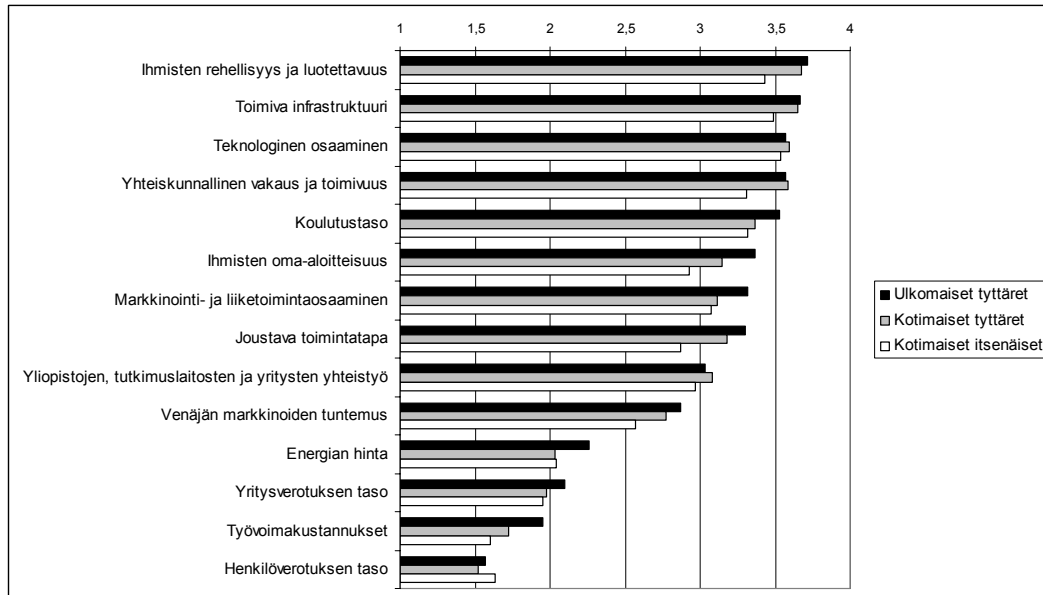
Suomen vahvuudet ja heikkoudet

Suomen selkeimmät vahvuudet ovat kaikissa tutkimuksessa mukana olleissa otosryhmissä *ihmisten rehellisyys ja luotettavuus, toimiva infrastruktuuri sekä yritysten teknologinen osaaminen*. Suurimmat heikkoudet liittyvät puolestaan *henkilöverotuksen ja yritysverotuksen tasoon sekä työvoimakustannuksiin*. Käsitteet Suomen vahvuuksista ja heikkouksista ovat hyvin samansuuntaisia kaikissa otosryhmissä. Sen sijaan arvioiden tasoissa on jonkin verran eroja ulkomaisten ja kotimaisten yritysten välillä. Kotimaisten tytäryritysten ja kotimaisten itsenäisten yritysten välillä

on sen sijaan vähemmän eroja. Huomattavaa kuitenkin on, että kotimaiset itsenäiset yritykset antavat kauttaaltaan alhaisempia arvioita kaikille tekijöille.

Kuvio 4.11. Suomen vahvuudet ja heikkoudet otosryhmittäin

1=huomattava heikkous, 2=pieni heikkous 3= pieni vahvuus 4= huomattava vahvuus

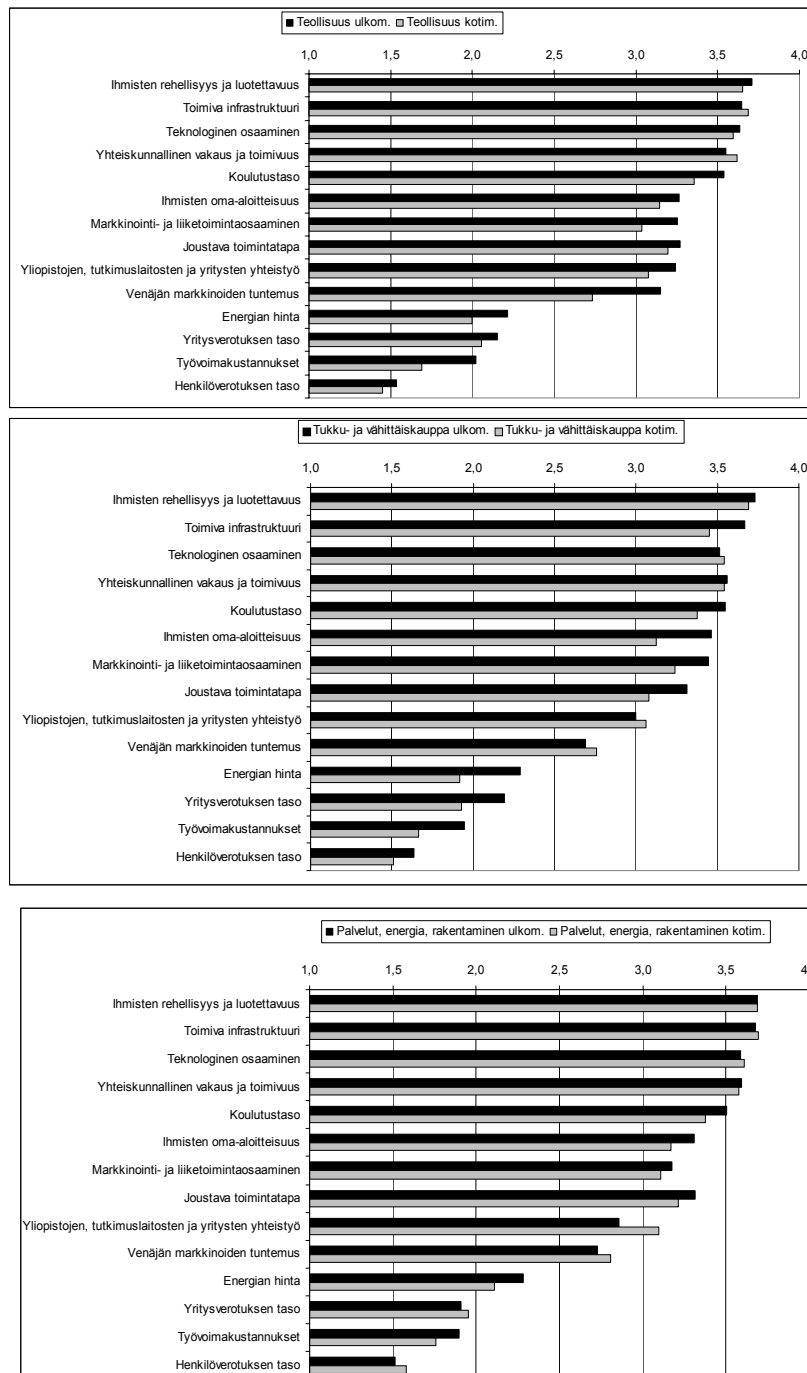
Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuta 2004

Ulkomaisten tytäryritysten arviot ovat kotimaisten yritysten arvioihin verrattuna tilastollisesti merkitsevästi korkeammat *koulutustasolle, ihmisten oma-aloitteisuudelle sekä joustavalle ja ei-hierarkkiselle toimintatavalle*. Lisäksi *yritysverotuksen taso, työvoimakustannukset ja energian hinta* ovat ulkomaalaisten tytäryritysten näkemysten mukaan pienempiä heikkouksia kuin kotimaisten yritysten mielestä. Myös *markkinointi- ja liiketoimintaosaaminen* saa korkeamman keskiarvon ulkomaalaisomisteisten yritysten keskuudessa.

Kuvioon 4.12 on jaoteltu tytäryrityksiä koskeva aineisto sektoreittain. Siitä nähdään, että kotimaisten ja ulkomaisten yritysten välillä näkemykset ovat yhdenmukaisimmat palvelusektorilla. Sen sijaan teollisuusyritysten ja tukku- ja vähittäiskaupan näkemykset eroavat omistuksen mukaan hieman enemmän. Selvästi suurimmat erot löytyvät kaupan sektorin sisältä, jossa kaikkien edellä mainittujen yhteisten tekijöiden lisäksi näkemykset toimivan infrastruktuurin merkityksestä eroavat tilastollisesti merkitsevästi kotimaisten ja ulkomaisten kauppiaiden välillä.

Kuvio 4.12. Suomen vahvuudet ja heikkoudet sektoreittain.

1=huomattava heikkous, 2=pieni heikkous 3= pieni vahvuus 4= huomattava vahvuus

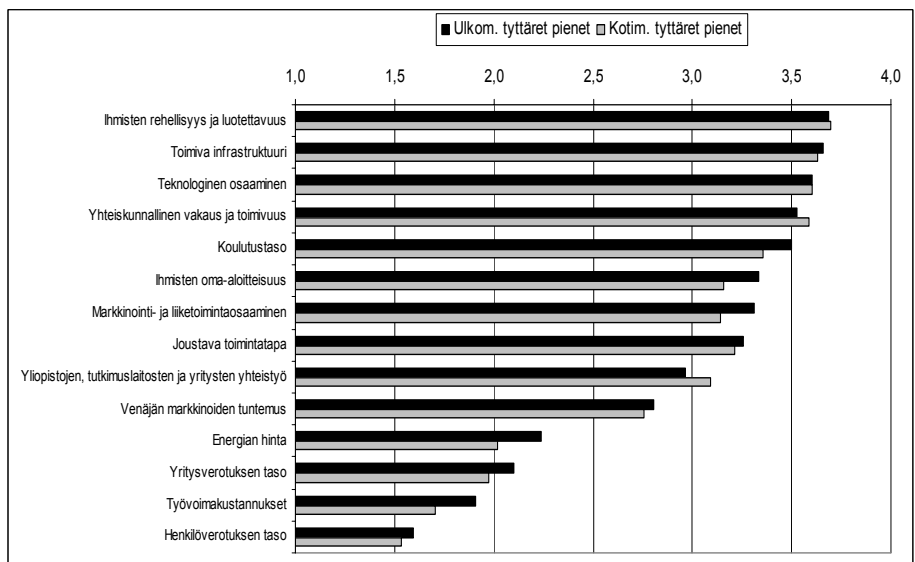
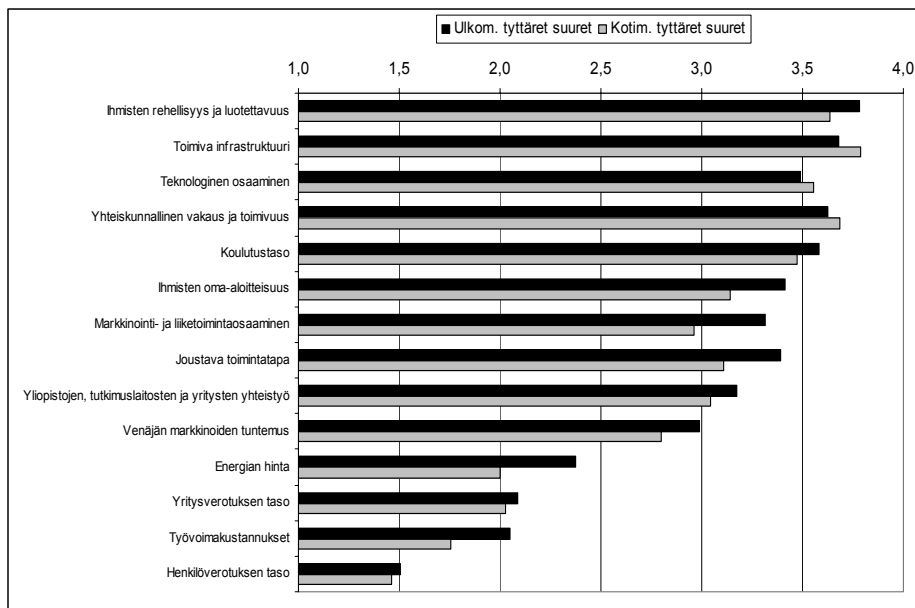
Lähde: Etlatietao Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuun 2004

Yrityskoon mukaan jaotellut näkemykset osoittavat melko suurta vaihtelua suurten yritysten kesken (kuvio 4.13). Esimerkiksi markkinointi ja liiketoimintaosaaminen sekä joustava toimintatapa ovat ulkomaisessa omistuksessa olevien isojen yritysten

mielestä suurempi vahvuus ja energian hinta pienempi heikkous kuin kotimaisten yritysten mielestä. Myös pienten koti- ja ulkomaisten yritysten välillä on useiden osa-alueiden kohdalla tilastollisesti merkitsevät erot keskiarvojen välillä.

Kuvio 4.13. Suomen vahvuudet ja heikkoudet yrityskoon mukaan

1=huomattava heikkous, 2=pieni heikkous 3= pieni vahvuus 4= huomattava vahvuus

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004. Koluokkatarkastelussa pk-yritysten kriteerinä on, että henkilöstömäärä on alle 250 ja liikevaihto alle 40 me.

4.4 Suomalaisen yritysten toiminta ulkomailla

Suomalaisten yritysten toimintaa ulkomailla kartoittaneisiin kysymyksiin vastasi kaikkiaan 888 suomalaisomisteista yritystä, joista 60 prosenttia oli joko konsernin emo- tai konserneihin kuulumattomia yrityksiä ja loput tytäryrityksiä. Otoksen yrityksistä kymmenellä prosentilla oli pysyvää henkilökuntaa ulkomailla ja neljällä prosentilla henkilökuntaa ulkomailla oli enemmän kuin kymmenen henkilöä. Seuraavan kolmen vuoden aikana ulkomaisen henkilökunnan lisäämistä suunnittelevia oli samoin joka kymmenes yritys. Yrityksistä, joilla oli jo ennestään henkilöstöä ulkomailla, sen lisäämistä suunnitteli 62 prosenttia. Muiden yritysten joukossa kansainvälisen toiminnan aloittamista harkitsi viisi prosenttia.

Toiminta ulkomailla on selvästi yhteydessä yrityksen kokoon. Pienistä ja keskisuurista yrityksistä vain viidellä prosentilla oli pysyvää henkilökuntaa ulkomailla, kun taas suurilla yrityksillä osuus oli 43 prosenttia. Pienet ja keskisuuret yrityksetkin ovat kuitenkin kaiken kaikkiaan laajentamassa toimintaansa ulkomailla. Tähän viittaa se, että kansainvälisen toiminnan aloittamista tai laajentamista harkitsevia oli enemmän kuin niitä, joilla oli kyselyn ajankohtana pysyvää toimintaa ulkomailla. Suurilla yrityksillä ulkomaisen toiminnan aloittamista tai laajentamista suunnittelevien osuus oli sen sijaan selvästi alhaisempi kuin niiden osuus, joilla oli jo ennestään toimintaa ulkomailla.

Sektoreittain tarkasteltuna toiminta ulkomailla on ennako-odotusten mukaisesti selvästi yleisempää teollisuudessa kuin kaupan ja palveluiden aloilla: teollisuusyrityksistä 16 prosentilla oli pysyvää henkilöstöä ulkomailla, kun vastaava osuus muilla sektoreilla oli vain kuusi prosenttia. Kun teollisuuden toimialoja tarkastellaan niiden teknologiaintensiteetin mukaan luokiteltuna havaitaan varsin odotettiin, että kansainvälisten yritysten osuus on muuhun teollisuuteen verrattuna suurempi korkean teknologian toimialoilla, kuten sähkö- ja elektroniikkateollisuudessa. Korkean teknologian toimialojen yritykset suunnittelevat myös muuta teollisuutta useammin laajentavansa toimintaansa ulkomailla. Samankaltainen tulos saadaan, kun yrityksiä jaotellaan, ei toimialan, vaan yritystason teknologiaintensiteetin avulla. Teknologiaavetoisista yrityksistä 18 prosentilla oli toimintaa ulkomailla vastaavan osuuden ollessa vain kuusi prosenttia muilla yrityksillä. Teknologiaintensiiviset yritykset aikovat lisäksi selvästi muita useammin lisätä henkilökuntaa ulkomailla.

Taulukko 4.3. Yritysten toiminta ja laajentumissuunnitelmat ulkomailla

	Yritysten lkm otok- sessa	On pysyvää henkilöstöä ulkomailla	Aikoo lisätä henkilöstöä ulkomailla kolmen vuoden aikana
Koko otos	888	10%	10%
Kokoluokka:			
Suuret	114	43%	35%
Pienet ja keskisuuret	774	5%	7%
Sektori/Toimiala:			
Teollisuus	308	16%	15%
Korkean ja keskikorkean tekno- logian toimialat	81	19%	22%
Muu teollisuus	227	14%	12%
Kauppa, rakentaminen ja palvelut	580	6%	8%
T&K-toiminta:			
T&K-intensiiviset	248	18%	21%
Muut	640	6%	6%

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004. Kokoluokkatar-
kastelussa pk-yritysten kriteerinä on, että henkilöstömäärä on alle 250 ja liikevaihto alle 40 me. Teollisuuden jaottelu
perustuu Tilastokeskuksen määrittelemään toimialojen teknologiauokituksen ja t&k-toiminnan osalta t&k-intensiivi-
siksi on määritelty ne yritykset, joiden t&k-menot suhteessa liikevaihtoon ylittivät otoksen keskiarvon, joka oli 1.8%
(mediaani 0%).

Toiminta ulkomailla alueittain

Seuraavaksi käsitellään kansainvälisen toiminnan nykyistä maantieteellistä ja-
kaumaa ja tämän jälkeen laajentumissuunnitelmia alueittain jaoteltuna. Tarkaste-
lussa on neljä aluetta: Länsi-Eurooppa, Pohjois-Amerikka, Itä-Eurooppa (sisältäen
myös Baltian maat ja Venäjän) sekä yhdistettynä alueena Aasia ja Etelä-Amerikka.
Näistä alueista ylivoimaisesti suosituin ulkomaisen toiminnan kohdealue on ollut
läntinen Eurooppa, jossa henkilökuntaa oli lähes kahdella kolmasosalla niistä yri-
tyksistä, joilla ylipäänsä oli pysyvää henkilöstöä ulkomailla. Itäinen Eurooppa oli
toiseksi yleisin kohdealue 45 prosentin osuudella ja Pohjois-Amerikan sekä Aa-
sia/Etelä-Amerikan osuudet olivat molemmat noin 20 prosenttia. Kokoluokittain
tarkasteltuna alueiden järjestyksessä ei ole eroja. Sen sijaan suurilla yrityksillä on
pienempiin verrattuna kaikilla alueilla keskimäärin useammin toimintaa ja niiden
kansainvälinen toiminta on siis myös maantieteellisesti laajemmalle levinnyttä. Li-
säksi suurilla yrityksillä on useammin henkilöstöä ulkomailla. Suurten yritysten
eduksi suurimmat suhteelliset erot alueellisessa jakaumassa on odotusten mukai-

sesti havaittavissa sijoittumisessa kaukaisemmille alueille eli Pohjois-Amerikkaan ja toisaalta Aasiaan ja Etelä-Amerikkaan.

Sektoreittain tarkasteltuna teollisuusyrityksillä on muihin toimialoihin verrattuna selvästi useammin ulkomaista henkilöstöä läntisessä Euroopassa ja toisaalta harvemmin itäisessä Euroopassa sekä Aasiassa ja Etelä-Amerikassa. Teollisuuden sisällä sijoittuminen Länsi-Eurooppaan on ollut yleisempää keskimääräistä alhaisemman teknologian toimialoilla, sitä vastoin kaikille muille alueille korkean teknologian toimialojen yritykset ovat sijoittuneet suhteellisesti mitattuna useammin. Korkean teknologian toimialojen yrityksillä on lisäksi keskimäärin toimintaa useammalla alueella muihin teollisuusyrityksiin verrattuna. Yritystason teknologiaintensiteetin mukaan otosta jaoteltaessa havaitaan, että teknologiavetoisilla yrityksillä on selvästi useammin toimintaa kaikilla muilla alueilla paitsi itäisessä Euroopassa. Suurin suhteellinen ero on havaittavissa sijoittumisessa Pohjois-Amerikkaan, jossa henkilöstöä oli lähes 30 prosentilla teknologiaintensiivisistä yrityksistä, mutta vain alle 10 prosentilla muista yrityksistä.

Taulukko 4.4. Ulkomaista henkilökuntaa omaavien yritysten toiminta alueittain

	Yritysten lkm otoksessa	Yritysten osuus, joilla on pysyvää henkilöstöä ao. alueella			
		Länsi-Eurooppa	Pohjois-Amerikka	Venäjä, Baltia ja Itä-Eurooppa	Aasia ja Etelä-Amerikka
Koko otos	85	65%	19%	45%	21%
Kokoluokka:					
Suuret	49	78%	25%	53%	27%
Pienet ja keski-suuret	36	47%	11%	33%	14%
Sektori/Toimiala:					
Teollisuus	48	73%	19%	40%	19%
Korkean ja keski-korkean teknologian toimialat	15	67%	27%	47%	33%
Muu teollisuus	33	76%	15%	36%	12%
Kauppa, rakentaminen ja palvelut	37	54%	19%	51%	24%
T&K-toiminta:					
T&K-intensiiviset	45	71%	29%	33%	24%
Muut	40	58%	8%	58%	18%

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004. Kokoluokkatar- kastelussa pk-yritysten kriteerinä on, että henkilöstömäärä on alle 250 ja liikevaihto alle 40 me. Teollisuuden jaottelu perustuu Tilastokeskuksen määrittelemään toimialojen teknologiauokituksen ja t&k-toiminnan osalta t&k-intensiivisiksi on määritellyt ne yritykset, joiden t&k-menot suhteessa liikevaihtoon ylittivät otoksen keskiarvon, joka oli 1.8% (mediaani 0%).

Laajentumissuunnitelmat alueittain

Yritysten laajentumissuunnitelmissa ulkomaille Eurooppa on edelleen tärkein alue; Euroopan sisällä itäinen osa näyttäisi olevan tällä hetkellä läntistä houkuttelevampi. On myös selvästi havaittavissa, että Aasian ja Etelä-Amerikan vetovoima on voimakkaampi kuin Pohjois-Amerikan. Vallitsevaan ulkomaisen toiminnan aluejakoon verrattuna selvästi useampi yritys aikoo aloittaa tai laajentaa toimintaa juuri itäisessä Euroopassa ja Aasiassa/Etelä-Amerikassa ja toisaalta harvempi Länsi-Euroopassa ja Pohjois-Amerikassa.

Kokoluokittain laajennussuunnitelmia tarkasteltuna voidaan havaita, että suuret yritykset aikovat laajentaa toimintaansa etenkin itäisessä Euroopassa ja Aasiassa/Etelä-Amerikassa. Pk-yrityksillä suosituimmat alueet ovat Itä- ja Länsi-Eurooppa. Pk-yritykset näyttäisivät lisäksi olevan selvästi suuria useammin laajentamassa toimintaansa Pohjois-Amerikassa, vaikka kyseisen alueen osuus neljän alueen vertailussa on selvästi alhaisin pk-yritystenkin joukossa.

Sektoreittain jaoteltuna sekä teollisuuden että kaupan ja palveluiden yrityksistä useimmat aikovat lisätä ulkomaista henkilöstöä Euroopassa. Kaupassa ja palveluissa itäinen Eurooppa painottuu kuitenkin voimakkaammin kuin teollisuudessa. Euroopan ulkopuolisille alueille laajentumisessa ei ole suuria eroja sektoreiden välillä. Teollisuutta toimialojen teknologiaintensiiviteetin mukaan jaoteltaessa keskeisimmät painotuserot ovat Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan kohdalla: keskimääräistä alhaisemman teknologian toimialojen yrityksistä suhteellisesti useampi aikoo lisätä henkilöstöä Länsi-Euroopassa ja vastaavasti korkean teknologian toimialojen yrityksillä Pohjois-Amerikan osuus on selkeästi korkeampi. Yritystason teknologiavetoisuuden avulla aineistoa tarkasteltaessa voidaan havaita, että Länsi-Euroopan, Pohjois-Amerikan ja Aasian/Etelä-Amerikan osuudet ovat huomattavasti korkeammat teknologiaintensiivisiksi luokitelluilla yrityksillä. Muilla yrityksillä itäinen Eurooppa on huomattavasti suositumpi laajennusalue.

Taulukko 4.5. Ulkomaila laajentamista suunnittelevien yritysten kohdealueet

	Yritysten lkm otok- sessa	Osuus laajentumista suunnittelevista, jotka aikovat lisätä henkilöstöä ao. alueella			
		Länsi- Eurooppa	Pohjois- Amerikka	Venäjä, Baltia ja Itä- Eurooppa	Aasia ja Etelä- Amerikka
Koko otos	93	43%	9%	58%	29%
Kokoluokka:					
Suuret	40	40%	5%	63%	48%
Pienet ja keskisuuret	53	45%	11%	55%	15%
Sektori/Toimiala:					
Teollisuus	46	46%	9%	50%	30%
Korkean ja keski- korkean tekno- logian toimialat	18	33%	17%	44%	28%
Muu teollisuus	28	54%	4%	39%	32%
Kauppa, rakenta- minen ja palvelut	47	40%	9%	66%	28%
T&K-toiminta:					
T&K-intensiiviset	52	48%	14%	46%	35%
Muut	41	37%	2%	73%	22%

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhun 2004. Kokoluokkatarkastelussa pk-yritysten kriteerinä on, että henkilöstömäärä on alle 250 ja liikevaihto alle 40 me. Teollisuuden jaottelu perustuu Tilastokeskuksen määrittelemään toimialojen teknologialuokitukseen ja t&k-toiminnan osalta t&k-intensiiviseksi on määritellyt ne yritykset, joiden t&k-menot suhteessa liikevaihtoon ylittivät otoksen keskiarvon, joka oli 1.8% (mediaani 0%).

Yrityskohtaisten ominaisuuksien yhteys suunnitelmiin laajentaa korkean tai matalan kustannustason alueille

Seuraavaksi tarkastellaan yhteenvedonomaaisesti erilaisten yrityskohtaisten ominaisuuksien yhteyttä erityyppisille alueille laajentumiseen. Alueet on jaettu kahteen ryhmään: 1) korkean kustannustason maat käsittäen Länsi-Euroopan ja Pohjois-Amerikan sekä 2) matalan kustannustason maat, joihin on luettu Itä-Eurooppa, Aasia ja Etelä-Amerikka. Yrityskohtaiset ominaisuudet ovat yrityksen koko liikevaihdolla mitattuna, tiedot siitä, onko yrityksellä vientiä tarkasteltavalle alueelle ja toisaalta henkilöstöä siellä, teknologiaintensiivisyys mitattuna t&k-menojen osuutena liikevaihdosta sekä työvoimaintensiivisyys mitattuna henkilöstömenojen osuutena liikevaihdosta. Vertailuryhmänä analyysissä ovat kaikki otoksen yritykset, jotka eivät aio aloittaa tai laajentaa toimintaansa tarkasteltavalla alueella.

Vertailun tulokset (taulukko 4.6) osoittavat varsin odotetusti, että laajennussuunnitelmissa on positiivinen yhteys siihen, että yrityksellä on jo ennestään toimintaa – vientiä tai henkilöstöä – tarkasteltavalla alueella. Yrityksen koolla sen sijaan ei

näyttäisi olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä kummankaan alueen tapauksessa. Keskeiset erot laajennussuunnitelmien välillä havaitaan teknologiaintensiivisyyden osalta: teknologiaintensiivisyys on positiivisesti yhteydessä sen kanssa, että yritys aikoo laajentaa toimintaansa korkean kustannustason alueilla, mutta sillä ei ole tilastollista yhteyttä sen kanssa, että yritys aikoo laajentaa toimintaansa matalan kustannustason alueilla.

Taulukko 4.6. Erilaisten yritys kohtaisten ominaisuuksien yhteys suunnitelmiin laajentaa toimintaa ulkomailla seuraavan kolmen vuoden aikana

	Yhteys suunnitelmiin laajentaa	
	korkean kustannustason maihin	matalan kustannustason maihin
Yrityksen koko (liikevaihto)	+/-	+/-
On vientiä ko. alueelle	+	+
On henkilöstöä ko. alueella	+	+
T&K-menot/liikevaihto	+	+/-
Henkilöstömenot/liikevaihto	+/-	+/-

Lähde: Etlatieto Oy:n kysely yritysten sijaintiin ja toimintaan liittyvistä tekijöistä, maaliskuuhuhtikuu 2004. Taulukossa kuvataan alueittaisten laajentumissuunnitelmien ja kunkin yritys kohtaisen taustamuuttujan välistä yhteyttä sen jälkeen, kun muiden taulukossa lueteltujen tekijöiden vaikutus on kontrolloitu. '+' viittaa positiiviseen osittaiskorrelaatioon ja '+/-' siihen, että tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ei havaittu. Analyysi perustuu probit-estimointeihin. Korkean kustannustason alueiksi on määritelty Länsi-Eurooppa ja Pohjois-Amerikka, matalan kustannustason alueiksi Itä-Eurooppa, Aasia ja Etelä-Amerikka.

Tarkemmat tiedot tehdyistä analyyseistä on julkaisussa Pajarinen & Ylä-Anttila (tulossa).

4.5 Yhteenvedoa kyselyaineistosta

Kyselytutkimuksen tavoitteena oli tarkentaa kuvaa kansainvälisistä yrityksistä ja niiden toiminnasta Suomessa ja ulkomailla. Haastattelujen kohdehenkilöinä olivat yritysten toimitusjohtajat tai muut ylempään johtoon kuuluvat henkilöt. Kysely suunnattiin Suomessa toimiville ulkomaalaisomisteisille yrityksille, suomalaisomisteisten yritysten tytäryrityksille sekä suomalaisille itsenäisille yrityksille.

Tulosten mukaan yhtenä tärkeänä tekijänä ulkomaisten yritysten Suomeen sijoituspäätöksen taustalla ovat sekä yritys kaupoissa että perustamisissa (greenfield) Suomen ja Pohjoismaiden markkinat. Markkinoiden pienuudesta huolimatta yritykset ovat olleet kiinnostuneita Suomen markkinoista tai täältä käsin hoidettavasta markkina-alueesta. Tämä koskee erityisesti kaupan ja palvelualojen yrityksiä, joille aiemmin osittain suojatut ja vähän kilpaillut markkinat ovat tarjonneet uusia mahdollisuuksia. Ulkomaisille teollisuusyrityksille puolestaan markkinatekijöiden lisäksi teknologia on ollut merkittävä investointeja Suomeen houkutteleva tekijä.

Ulkomaalaisomisteiset yritykset ovat pääsääntöisesti hyötynneet asemastaan osana monikansallista konsernia. Erityisesti rahoitusresurssit ja teknologiavirtoihin liittyvät hyödyt ovat olleet ilmeisiä. Toisaalta teknologiavirrat ovat kulkeneet myös Suomesta ulkomaille. Erityisesti t&k-toimintaa harjoittavat yritykset ja teollisuusyritykset katsovat hyödyttäneensä huomattavasti konsernin muita osia.

Yritystoston kohteena olleiden tytäryritysten kehitys yrityskaupan jälkeen on pääsääntöisesti ollut suotuisa toiminnan laajuudella ja kannattavuudella mitattuna. Tulokset viittaavat myös siihen, että Suomessa sijaitsevien tytäryritysten johtajat pysyvät verrattain hyvin vaikuttamaan yritystään koskeviin strategisiin päätöksiin konsernin sisällä.

Ulkomaisten tytäryritysten lähitulevaisuuden laajentumissuunnitelmat Suomesta käsin kohdistuvat alueellisesti ensisijaisesti Venäjälle, Baltiaan ja Itä-Eurooppaan. Tämä koskee kaikkia toimialoja, mutta erityisesti tukku- ja vähittäiskaupan sektoria.

Suomalaisten yritysten toiminta ulkomailla on selkeästi yhteydessä yrityksen koon ja toimialaan: kansainvälinen toiminta on todennäköisintä suurten ja teollisuudessa toimivien yritysten joukossa. Lisäksi teknologiavetoisilla yrityksillä havaittiin olevan huomattavasti useammin henkilöstöä ulkomailla muihin yrityksiin verrattuna. Ne myös aikoivat muita useammin laajentaa toimintaansa ulkomailla. Alueittain tarkasteltuna suomalaisten yritysten ulkomaantoiminnan suosituin kohdealue on ollut läntinen Eurooppa; laajennussuunnitelmissa kuitenkin itäinen Eurooppa osoittautui läntistä osaa suosittumaksi. Jaoteltaessa alueita karkeasti korkean ja matalan kustannustason maihin havaittiin, että teknologiaintensiivisyydellä oli positiivinen yhteys suunnitelmiin lisätä henkilöstöä korkean kustannustason maissa. Sen sijaan sillä ei havaittu olevan tilastollisesti merkitsevää yhteyttä suunnitelmiin laajentaa toimintaa matalan kustannustason maissa.

Kyselyn tulosten mukaan palvelusektorilla on muita sektoreita korkeammat lähiajan kasvutavoitteet. Tämä näkyy erityisesti ulkomaalaisomisteisten yritysten kohdalla. Myös innovaatiotoiminnalla havaittiin olevan selkeä yhteys korkeampien kasvutavoitteiden kanssa, mutta otosryhmien välillä ei tässä suhteessa ollut merkittäviä eroja. Vaikka yritysten tulevaisuudennäkymiin vaikuttavat tekijät vaihtelevat verraten paljon yrityksen toimialan ja koon mukaan, niin ulkomaalaisomisteisten

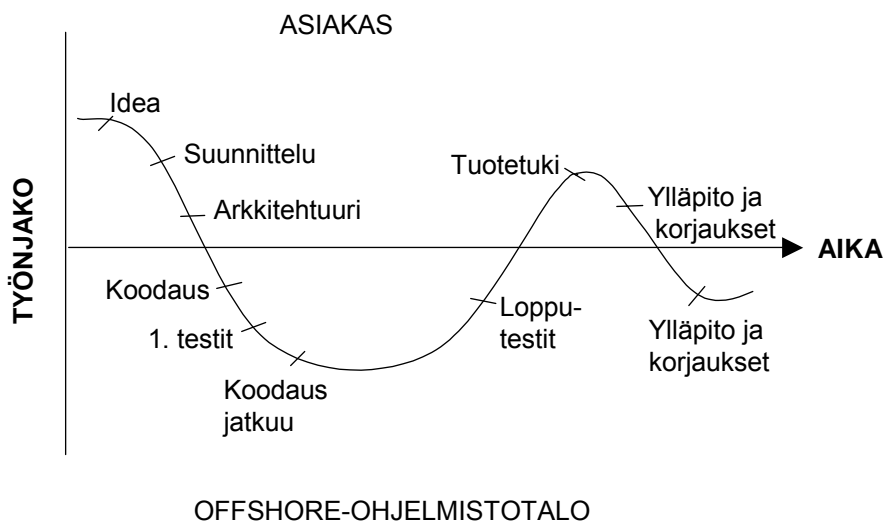
yri­tysten näky­mis­sä korostuvat vahvemmin Suomea laajemmat aluestrategiat ja kysyntä ulkomailla.

Kyselyn tulokset vahvistavat aiemmista tutkimuksista ja kilpailukykyvertailuista saatua kuvaa (katso esim. IMD 2003, WEF 2004), jonka mukaan Suomen selkeimmät vahvuudet koskevat ihmisten rehellisyyttä ja luotettavuutta, toimivaa infrastruktuuria sekä yritysten teknologista osaamista. Suurimmat heikkoudet kohdistuvat puolestaan henkilöverotukseen ja yritysverotuksen tasoon sekä työvoimakustannuksiin. Ulkomaalaisomisteiset yritykset arvioivat koulutustason, ihmisten oma-aloitteisuuden sekä joustavan ja ei-hierarkkiset toimintatavat jopa korkeammalle kuin kotimaiset yritykset. Lisäksi yritysverotuksen taso, työvoimakustannukset ja energian hinta ovat ulkomaisten tytäryritysten näkemysten mukaan pienempiä heikkouksia kuin kotimaisten yritysten mielestä.

Intialaiset ohjelmistoyritykset Suomessa

Intialaiset ohjelmistoalan yritykset ovat kasvaneet nopeasti. Nykyisin ohjelmisto-alan tuotteet muodostavatkin tärkeän osan Intian viennistä. Isoimmat Intian ohjelmisto-alan yritykset ovat keskittyneet alihankintaan. Ne pyrkivät hankkimaan länsimaisia isoja yrityksiä asiakkaikeeseen. Ohjelmistojen toiminnan määrittäminen tehdään tyypillisesti lähellä asiakasta, mutta varsinainen ohjelmiston koodaus ja testaus tehdään Intiassa.

Vuonna 2004 Suomessa toimi 5-7 intialaista ohjelmistoalan yritystä. Tärkeimpänä syynä yritysten Suomeen tuloon on Nokia. Useimmat näistä yrityksistä tekevät tai ainakin haluaisivat tehdä yhteistyötä Nokian kanssa. Yhteensä näillä yrityksillä on arviolta 100 työntekijää Suomessa. Osa näistä 100 työntekijästä toimii markkinointi- ja myyntitehtävissä ja osa puolestaan määrittelee asiakkaan kanssa sen, miten ohjelmiston tulisi toimia ja mitkä ovat sen liityntäpinnat muihin ohjelmistoihin. Oheisessa kuviossa on esitetty tyypillinen työnjako asiakasyrityksen ja offshore-ohjelmistoyrityksen kanssa.

Varsinainen ohjelmointityö tehdään tyypillisesti Intiassa. Siellä tehdään myös jatkuvaa testausta ohjelmointityön edetessä. Ohjelmiston valmistuttua asiakas tarjoaa tuotetuen omille asiakkailleen ja tekee tarvittavia ylemmän tason ylläpitoa ja korjauksia. Myös offshore-ohjelmistotalo tekee tarvittavia korjauksia ja ohjelmiston ylläpitoa.

Tulevaisuudessa Suomeen tulee todennäköisesti lisää intialaisia ohjelmistoyrityksiä. Osa nykyisistä yrityksistä pyrkii laajentamaan toimintaansa siten, että ne osallistuisivat myös ohjelmistojen suunnitteluun, arkkitehtuurista päättämiseen ja teknologiavalintoihin.

Lähde: Ali-Yrkkö, J. & Jain, M. (julkaisematon käsikirjoitus).

5 Johtopäätökset

Gloaalitalouden uudet piirteet

Gloaalitalous näyttää siirtyneen uuteen vaiheeseen. Suuret kehittyvät maat (kuten Kiina, Intia, Venäjä ja Brasilia) ovat tulleet entistä voimakkaammin mukaan maailmantalouteen. Isot markkinat yhdistettynä alhaiseen kustannustasoon ovat vetäneet puoleensa ulkomaisia yrityksiä läntisistä teollisuusmaista. Näihin maihin perustetut yksiköt eivät palvele pelkästään paikallisia markkinoita vaan ne toimivat osana monikansallisten yritysten globaaleja tuotantoverkkoja. Kyse ei kuitenkaan ole vain tuotantotoiminnasta. Gloaalitalouden toinen vahvistuva piirre on palveluiden kansainvälistyminen. Tieto- ja viestintäteknologian kehittymisen seurauksena myös kasvava osa palveluista voidaan tuottaa eri paikassa kuin ne kulutetaan. Erityisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa työpaikkojen siirtyminen koskee entistä enemmän myös palvelualoja.

Vaikka talouden globalisaatiossa on uusia piirteitä, niin kyse ei ole yhtäkkisestä muutoksesta. Tuotannon muutokset alueelta toiselle ovat osa luovan tuhon prosessia, jossa vanhat tuotteet, tuotantotavat ja -rakenteet korvautuvat uusilla ja paremmilla. Parhaimmillaan luova tuho koituu siis kaikkien eduksi ja hyödyksi. Toisaalta yksittäisen maan tai alueen kannalta ei ole lainkaan varmaa, että uusi tuotanto sijoittuu samoille alueille kuin vanha. Vastaavasti yksittäisellä työntekijällä ei ehkä ole valmiuksia, osaamista tai taitoja, joita uudet tuotteet tai tuotantotavat vaatisivat.

Globalisaatiossa on siis uusia piirteitä, mutta toisaalta 'Kiina-ilmio'-keskustelussa on myös liioittelua. Edelleen yli 75 prosenttia koko maailman ulkomaisista investoinneista suuntautuu kehittyneisiin maihin eli lähinnä Länsi-Eurooppaan ja Pohjois-Amerikkaan. Tuoreimpien saatavissa olevien tietojen mukaan (vuodelta 2002) koko maailman ulkomaiset investoinnit esimerkiksi Intiaan olivat yhteensä 3.4 miljardia dollaria, kun investoinnit Suomeen olivat 9.1 miljardia dollaria. Investoinnit Suomeen olivat siis lähes kolminkertaiset verrattuna Intiaan.

Markkinatekijät ovat tärkein ulkomaisten investointien motiivi

Yritysten investointipäätökset koostuvat lähes aina useista tekijöistä. Sijaintipäätöksiin vaikuttavat markkinoiden läheisyys, osaavan työvoiman kustan-

nus/tuottavuus -suhde sekä toimivat liikenne- ja tietoliikenneyhteydet. Kansainvälisesti toimivat yritykset sijoittavat toimintojaan alueille, jotka kokonaisuutena tarjoavat hyvät puitteet yritystoiminnalle.

Tutkimukset niin Suomessa kuin muualla osoittavat, että markkinatekijät ovat olleet tärkein yksittäinen ulkomaisten investointien motiivi *tuotantotoiminnassa*. Viime vuosina on kuitenkin ilmennyt merkkejä siitä, että kustannustekijöiden merkitys on korostumassa.

Ulkomaisen *t&k-toiminnan* motiivit riippuvat puolestaan siitä, pyrkiikö yritys tekemään ulkomaisessa t&k-yksikössään tuotteen tai tuotantoprosessin sopeuttamista paikallisille markkinoille vai onko tarkoitus ennemminkin luoda kokonaan uusia tuotteita, prosesseja tai teknologioita. Jos sopeuttaminen on pääasia, niin ulkomaisen t&k-yksikön sijaintipaikkapäätökseen vaikuttaa ennen kaikkea markkinoiden koko. Jos sen sijaan kyse on uuden tiedon etsimisestä tai teknologian kehittämisestä, niin sijaintiin vaikuttaa ennen kaikkea kohdealueen tieteellinen ja teknologinen osaaminen, korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten läheisyys sekä myös julkisen sektorin myöntämät tuet. Pääkonttoritoimintojen sijainnissa korostuvat puolestaan yrityksen historia, yhteiskunnan vakaus ja liikenne/tietoliikenneyhteydet.

Olemassa olevan tutkimuskirjallisuuden heikkous on, että eri toimintojen sijaintia on tutkittu yksi kerrallaan. Nykyinen tutkimustieto ei siten anna vastausta siihen, miten eri toimintojen – kuten tuotannon, t&k:n ja pääkonttoritoimintojen - sijaintipäätökset liittyvät toisiinsa.

Mihin suomalaiset yritykset ovat investoineet?

Yli kolme neljäsosaa suomalaisyritysten ulkomaisista investoinneista suuntautuu edelleen kehittyneisiin maihin. Suomalaisyrityksillä on ulkomailla yhteensä reilut 300 000 työntekijää, joista Kiinassa työskentelee arviolta 20 000 ja lähes saman verran myös Virossa. EU-alueella (EU 15) ja Pohjois-Amerikassa työskentelee yli kaksi kolmasosaa suomalaisyritysten koko ulkomaisesta henkilöstöstä.

Vaikka kehittyvien maiden osuus ulkomaisista investoinneista on vielä vaatimaton, niin niiden merkitys on kasvamassa. Erityisesti teollisuuden henkilöstö Kiinassa on lisääntynyt nopeasti. Vuosien 1997 ja 2002 välillä suomalaisyritysten henkilöstömäärä Kiinassa kasvoi yli 300 prosenttia.

Suomi saanut vain vähän ulkomaisia investointeja

Kansainväliset vertailut osoittavat, että euromääräisesti Suomeen on tullut verraten vähän ulkomaisia investointeja. Toisaalta ulkomaalaiset ovat ostaneet Suomesta yrityksiä lukumääräisesti selvästi enemmän kuin monissa muissa maissa. Näiden yrityskauppojen yhteenlaskettu arvo ei kohoa kansainvälisessä vertailussa kovin korkealle, vaikka talouden koko otettaisiin huomioon. Voidaan siis sanoa, että monia suomalaisia yrityksiä on myyty ulkomaalaisille, mutta yrityskauppojen arvo on suhteellisen pieni. Koska yrityskaupat ovat tärkein ulkomaisten investointien muoto, niin alhaisesta yrityskauppojen arvosta johtuen investointivirrat Suomeen ovat keskimääräistä alhaisempia.

Olemassaolevan tiedon perusteella on epäselvää, minkä takia yrityskauppojen arvo on Suomessa ollut alhainen. Mahdollisia selityksiä on kaksi: joko kohdeyritykset ovat olleet 'oikealta' arvoltaan pienempiä kuin muissa maissa tai sitten yritykset on ostettu edullisemmin kuin muista maista. Jälkimmäisessä tapauksessa ostokohdeiden todellinen arvo olisi siis ollut korkeampi kuin niistä maksettu hinta. Nykyisen tutkimustiedon perusteella ei kuitenkaan voida sanoa, kumpi selityksistä on oikea. Asian selvittäminen vaatisi lisätutkimusta.

Suomi sijaintipaikkana – vahvuudet ja heikkoudet

Yrityskyselyn tulokset vahvistavat aiemmista tutkimuksista ja kilpailukykyvertailuista saatua kuvaa, jonka mukaan Suomen selkeimmät vahvuudet koskevat yhteiskunnan yleistä toimivuutta ja vakautta, ihmisten rehellisyyttä ja luotettavuutta sekä yritysten teknologista osaamista. Suurimmat heikkoudet liittyvät puolestaan henkilöverotukseen ja työvoimakustannuksiin. Huomionarvoista on, että ulkomaisten tytäryritysten edustajat arvioivat kokonaisuudessaan Suomen kilpailukykytekijät positiivisemmin kuin kotimaisten yritysten edustajat. Yksittäisistä tekijöistä esimerkiksi koulutustaso, ihmisten oma-aloitteisuus sekä joustavat ja ei-hierarkkiset toimintatavat arvioitiin ulkomaalaisomisteisten yritysten vastauksissa korkeammalle kuin kotimaisten. Lisäksi vastoin yleistä käsitystä suomalainen markkinointi- ja liiketoimintaosaamisen on suhteellisen korkealle arvostettua ulkomaalaisomisteisten yritysten keskuudessa.

Kun tarkastellaan Suomen vahvuuksia ulkomaisten yritysten sijoittumismotiivien kautta havaitaan, että markkinoiden pienuudesta huolimatta yritykset ovat edelleen

kiinnostuneita Suomen markkinoista ja täältä käsin hoidettavasta markkina-alueesta. Tämä koskee erityisesti kaupan ja palvelualojen yrityksiä.

Uusperustanta-investointien (greenfield) tärkeimmät motiivit ovat olleet uusien asiakkaiden saaminen, yhteistyön ja verkostoitumisen kehittäminen sekä pohjoismaiset markkinat. Yrityskaupan kohteina olleissa yrityksissä keskeiset motiivit ovat olleet ostajayrityksen markkinoiden kasvattaminen ja ostetun yrityksen markkinointi- ja liiketoimintaosaaminen sekä pohjoismaiset markkinat. Markkinasyiden keskeistä roolia selittää osin tukku- ja vähittäiskaupan suuri edustavuus Suomeen sijoittaneista yrityksistä. Toiminnan luonteella onkin huomattava vaikutus yritysten motiiveihin. Esimerkiksi teollisuusyrityksille markkinatekijöiden lisäksi teknologia ja siihen liittyvä osaaminen on ollut merkittävä investointeja Suomeen houkutteleva tekijä. Verrattuna 1990-luvun lopun tilanteeseen teknologisen osaamisen vetovoima näyttäisi kuitenkin kokonaisuudessaan hieman vaimentuneen. Tämä johtunee osaksi ICT-alan voimakkaan kasvun hidastumisesta niin Suomessa kuin ulkomailla.

Ulkomaiseen omistukseen siirtyneiden yritysten kehitys pääosin myönteistä

Suomessa sijaitsevien tytäryritysten kokemat hyödyt asemastaan osana monikansallista konsernia ovat olleet useammin myönteisiä kuin kielteisiä. Rahoitusresursseihin, teknologiavirtoihin sekä markkinointikanaviin liittyvät hyödyt ovat olleet ilmeisiä. Toisaalta myös tytäryritysten teknologinen osaaminen on hyödyttänyt konsernin muita, ulkomaisia osia. Erityisesti tutkimus- ja kehittämistoimintaa harjoittavat yritykset katsovat hyödyttäneensä konsernin Suomen ulkopuolella sijaitsevia yksiköitä. Toimialoittain tarkasteltuna puolestaan teollisuusyritykset katsovat muita aloja useammin omaavansa sellaista teknologista osaamista, joka on hyödyttänyt konsernin ulkomaisia osia.

Yrityksoston kohteena olleiden tytäryritysten kehitys yrityskaupan jälkeen on pääsääntöisesti ollut suotuisaa toiminnan laajuudella ja kannattavuudella tarkasteltuna. Toki poikkeuksiakin on olemassa. Tulokset puoltavat myös sitä, että ulkomalaisomisteisten yritysten johtajat pystyvät verrattain hyvin vaikuttamaan yritystään koskeviin strategiaan päätöksiin konsernin sisällä.

Joillakin Suomessa toimivilla ulkomaalaisomisteisilla yrityksillä on myös omaa kansainvälistä toimintaa. Niiden tytäryritysten, joilla on omaa toimintaa ulkomail-

la, lähitulevaisuuden laajentumissuunnitelmat kohdistuvat alueellisesti ensisijaisesti Venäjälle, Baltiaan ja Itä-Eurooppaan. Tämä koskee kaikkia toimialoja, mutta erityisesti tukku- ja vähittäiskaupan sektoria. Itse asiassa lähialueiden talouskasvun jatkuessa suotuisana Suomen houkuttelevuutta yritysten sijaintipaikkana voisikin lisätä ulkomaisten yritysten paremmat mahdollisuudet tuotantovaiheiden ja yritystoimintojen vertikaaliseen hajauttamiseen Suomen lähialueilla. Näin Suomeen sijoitettujen toimintojen ohella voitaisiin laajemmin hyödyntää lähialueita.

Kyselyt tulokset siis osoittavat, että monet Suomessa toimivat ulkomaiset tytäryritykset palvelevat myös muita kuin Suomen markkinoita. Ainakin joissain tapauksissa Suomi toimii siis eräänlaisena porttina tai kauttakulkupaikkana erityisesti Itä-Eurooppaan ja Venäjälle. Suomi toimii ikään kuin alueellisena pääkonttorina, jossa koordinoidaan Itä-Euroopan ja Venäjän toimintoja.

Tuotannon ja työn tulevaisuus – millaista toimintaa Suomeen jää?

Ulkomaiset investoinnit Suomeen ja suomalaisyritysten investoinnit ulkomaille ovat pitkälti seuranneet suorien sijoitusten kehitystä maailmantaloudessa. Kevään 2004 kuluessa julkaistujen kansainvälisten kyselytutkimusten mukaan yritysten ulkomaaninvestoinnit kääntyvät muutaman vuoden hitaan kasvun jälkeen nousuun, jonka odotetaan jatkuvan useita vuosia.³³ Kansainväliset yrityskaupat lisääntyvät jälleen, mikä nostanee Yhdysvallat uudelleen suurimmaksi suorien sijoitusten kohdemaaksi. Esimerkiksi Economist Intelligence Unit'n yritysjohtajakyselyn (500 globaalin suuryrityksen johto) mukaan maailmanlaajuisten suorien sijoitusten virrat kasvaisivat vuosina 2004 – 2008 keskimäärin parikymmentä prosenttia vuodessa. Investointien määrä ei vielä saavuttaisi vuoden 2000 poikkeuksellisen korkeaa tasoa, mutta kehitys merkitsee paluuta 1990-luvun kasvu-uralle.

Investointivirrat suuntautuvat kyselyn mukaan tulevaisuudessa Yhdysvaltain ohella erityisesti Kiinaan. Kiinaa pidetään houkuttelevana sijoituskohteena yhtälailla

³³ UNCTAD (2004), Prospects for FDI Flows and TNC Strategies, 2004 – 2007. Research Note number 3. UNCTAD and Roland Berger (2004), Services offshoring takes off in Europe – In search of improved competitiveness. Economist Intelligence Unit (2004), World Investment Prospects – The revival of globalisation? Ernst&Young (2004), Europe: The opportunity of diversity. Attractiveness of Europe.

sekä markkinoiden kasvun että matalien työvoimakustannusten vuoksi. Myös Intia on noussut kyselyissä selvästi aiempaa kiinnostavammaksi investointialueeksi, vaikka Intian saamien investointien taso on vielä hyvin alhainen. Intiaan suuntautuvia investointeja vetävät tulevaisuudessa kuitenkin matalat työvoimakustannukset ja toimintojen ulkoistamismahdollisuudet.

Investointivirrat Suomeen ja Suomesta ovat voimakkaasti sidoksissa yllä kuvattuihin maailmantalouden muutoksiin. On siis oletettavaa että investointivirrat Suomesta kasvavat samaan tapaan kuin 1990-luvun jälkipuoliskolla. Tässä raportissa esiteltyjen kyselytutkimusten mukaan Baltian maat ja itäisen Keski-Euroopan maat ovat suomalaisyrityksille selvästi tärkeämpi investointikohde kuin kansainvälisille yrityksille keskimäärin. Näistä maista haetaan erityisesti kustannusetuja ja myös pk-yritykset ovat investoimassa sinne lähivuosina. Ylipäätään näyttää siltä, että myös pk-yritykset ovat kansainvälistymässä aiempaa nopeammin. Osa yrityksistä (esimerkiksi alihankkijayritykset) on edelleen seuraamassa suuria yrityksiä Yhdysvaltoihin ja Aasiaan, osa on investoimassa EU:n uusien jäsenmaiden alueelle.

Myös t&k-toiminnan kansainvälistyminen jatkuu. Kyse on sekä standarditutkimuksen ja -tuotekehityksen laajentamisesta matalan kustannustason maissa (Aasia) että pyrkimyksestä hakeutua parhaan käytettävissä olevan tiedon läheisyyteen. Tulevaisuudessa myös t&k-toiminnan sisällä tapahtuu entistä enemmän erikoistumista. Ei ehkä olekaan enää yhtä relevanttia pohtia, tehdäänkö t&k-toimintaa enenevässä määrin ulkomailla. Kyse tulee olemaan ennemminkin siitä, millaista t&k-toimintaa tehdään missäkin ja mikä rooli Suomen t&k-toiminnalla tulee olemaan. Kaiken kaikkiaan kansainvälisten investointivirtojen kasvu merkitsee työnjaon syventymistä ja erikoistumiskehityksen voimistumista.

6 Lähteet

Alho, K., Kaitila, V. ja Kotilainen, M. (2004) *EU:n laajenemisen vaikutukset suomalaisten yritysten strategioihin*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita no. 885.

Ali-Yrkkö, J. (2003). Patterns of the Finnish Mergers and Acquisitions Activity. In A. Hyytinen and M. Pajarinen (Eds): *Financial Systems and Firm Performance: Theoretical and Empirical Perspectives*. ETLA - The Research Institute of the Finnish Economy, B:199, Taloustieto Oy, Helsinki.

Ali-Yrkkö, J. ja Ylä-Anttila, P. (2004). Suomi-ihmeestä Kiina-ilmioon? *Unitas* 1/2004, Nordea, Helsinki.

Ali-Yrkkö, J., Hyytinen, A. and Pajarinen, M. (2004) *Does Patenting Increase the Probability of Being Acquired? Evidence from Cross-Border and Domestic Acquisitions*. The Research Institute of the Finnish Economy ETLA, Discussion Papers No. 891.

Ali-Yrkkö, J. Sirviö, S. and Ylä-Anttila, P. (1997) Foreign Firms in Finland – Successful Acquisitions of More Efficient Operations? In Finnish *Ulkomaiset yritykset Suomessa - Onnistuneita yritysostoja vai tehokkaampaa toimintaa?* The Research Institute of the Finnish Economy ETLA, Discussion Paper No. 579.

Ali-Yrkkö, J. and Ylä-Anttila, P. (1997) Foreign Owners Set Their Sights Higher than Local Ones. *Unitas* 2/1997, 14-19.

Ali-Yrkkö, J. and Ylä-Anttila, P. (1999) *Ownership Internationalises – Corporate Governance Systems Are Changing*. In Finnish: Omistus kansainvälistyy – johtamis- ja valvontajärjestelmät muuttuvat. The Research institute of the Finnish Economy ETLA, Discussion Paper No. 665.

Ali-Yrkkö, J. and Ylä-Anttila, P. (2003) Globalization of Business in a Small Country – Does Ownership Matter? In: A. Hyytinen and M. Pajarinen (Eds.) *Financial Systems and Firm Performance. Theoretical and Empirical Perspectives*. The Research Institute of the Finnish Economy ETLA, Series B 200. Taloustieto Oy. Helsinki, 249-267.

Bairoch, P. (1982). International Industrialization Levels from 1750 to 1980. *Journal of European Economic History*, vol 11.

Barrel, R and Pain, N. (1997). Foreign Direct Investment, Technological Change, and Economic Growth Within Europe. *Economic Journal*, vol. 107, 1770-1786.

Barry, F., Görg, H. and Strobl, E. (2003) Foreign Direct Investment, Agglomerations, Demonstration Effects: An Empirical Investigation. *Review of World Economics* 139, 4: 583-600.

Bebchuk, L. A. and Cohen, A. (2002). Firms' Decision on Where to Incorporate. Discussion Paper no. 3514, CEPR – Centre for Economic Policy, London, UK.

Van Beers, C. (2003) *The Role of Foreign Direct Investments on Small Countries' Competitive and Technological Position*. Government Institute for Economic Research. VATT Research Reports 100.

Behram, J., N. (1972). *The Role of International Companies in Latin America: Autos and Petrochemicals*. Lexington, MA: Lexington Books.

- Birkinshaw, J., Braunerhjelm, P., Holm, U. and Terjesen, S. (2003) *Why Do Some Headquarters Relocate Their Corporate Headquarters Overseas?* Mimeo. London Business School. London.
- Borsos-Torstila, J. (1999) *The Determinants of Foreign Direct Investment Operations of Finnish MNCs in Transition Economies 1990-1995*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, Sarja A 28. Taloustieto Oy: Helsinki.
- Brainard, S. L. (1993) *A Simple Theory of Multinational Corporations and Trade with a Trade-Off between Proximity and Concentration*. NBER National Bureau of Economic Research, Working Papers No. 4269, February. Cambridge: NBER.
- Braunerhjelm, P. (2004) Heading for Headquarters? Why and How the Location of Headquarters Matter Among the EU Countries. In: L. Oxelheim and P. Ghauri (Eds.) *European Union and the Race for Foreign Direct Investment in Europe*. Elsevier ltd.: London.
- Cantwell, J. and Narula, R. (2001) The Eclectic Paradigm in the Global Economy. *International Journal of Business*, vol. 8, no. 2, 155-172.
- Caves, R.E. (1996) *Multinational Enterprise and Economic Analysis* 2nd ed. Cambridge University Press: Cambridge.
- Chibber, P.K. and Majumdar, S.K. (1999) Foreign Ownership and Profitability: Property Rights, Control, and the Performance of Firms in Indian Industry. *Journal of Law and Economics* 42, 209-38.
- Culem C.G. (1988) The Locational Determinants of Direct Investments among Industrialised Countries. *European Economic Review*, vol. 32: 885-904.
- Cushman, D. (1987) The Effects of Real Wages and Labour Productivity on Foreign Direct Investment. *Southern Economic Journal*, vol. 54: 174-85.
- DeCoster, G.P. and Strange, W. C. (1993) Spurious Agglomeration. *Journal of Urban Economics* 33, 3: 273-304.
- Dossani, R. and Kenney, M. (2004) *Went for Cost, Stayed for Quality? Moving the Back Office to India*. March 10/2004, draft.
- Dunning, J. (1981). *International Production and the Multinational Enterprise*. London: Allen and Unwin.
- Dunning, J. H. (1993). *Multinational Enterprises and the Global Economy*. Addison-Wesley: New York.
- Florida, R. (1997). The Globalization of R&D: Results of a Survey of Foreign-affiliated R&D Laboratories in the USA. *Research Policy*, 26, 85-103.
- Forsgren, M., Holm, U. and Johanson, J. (1995) Division Headquarters Go Abroad – A Step in the Internationalization of the Multinational Corporation. *Journal of Management Studies*. 32, 4, 475-491.
- Golup, S. (2003) *Measures of Restrictions on Inward Foreign Direct Investment for OECD Countries*. Economics Department Working Papers No. 357.
- Goodman, B. and Steadman R. (2002) Services: Business Demand Rivals Consumer Demand in Driving Job Growth. *Monthly Labor Review* 125, 4: 3-16.
- Granstrand, O., Håkanson, L., Sjölander, S. (1993). Internationalization of R&D – A Survey of Some Recent Research. *Research Policy* 22, 413-430.

- Griffith, R. (1999) Using the ARD Establishment Level Data to Look at Foreign Ownership and Productivity in the United Kingdom. *Economic Journal* 109, 416-442.
- Håkanson, L. (1992). Locationl Determinants of Foreign R&D in Swedish Multinationals. In: O. Granstrand, L. Håkanson.and S. Sjölander (Eds.), *Technology Management and International Business: Internationalization of R&D and Technology*. Wiley, Chichester.
- IMD (2003). *World Competitiveness Yearbook*.
- Johanson, J. and Vahlne, J-E. (1977) The Internationalisation Process of the Firm: a Model of Knowledge Development on Increasing Foreign Commitments. *Journal of International Business Studies* Spring-Summer 1977, 23-32.
- Johanson, J. and Wiedersheim-Paul, F. (1975) The Internationalization of the Firm – Four Swedish Cases. *Journal of Management Studies* 12, 305-322.
- Jungnickel, R. (ed.) (2002) *Foreign-owned Firms – Are They Different?* Palgrave Macmillan: New York.
- Juul, M. and Walters, P. (1987) The Internationalization of Norwegian Firms – A Study of the U.K. Experience. *Management International Review*, 27, 1, 58-66.
- Karesto, J. and Knuuti K. (Forthcoming) Internationalization Phase of High-Tech SMEs – The Case of Finnish ICT and Biotechnology Firms. In: J. Ali-Yrkkö, R. Lovio.and P. Ylä-Anttila. (Eds.) *Multinational Enterprises in the Finnish Innovation System*.
- Keller, W. and Levinson, A. (1999). Environmental Compliance Costs and Foreign Direct Investment Inflows to U.S States. NBER Working Paper no. 7369, National Bureau of Economic Research, Cambridge, US.
- Kim, W. S and Lyn, E. O. (1987). Foreign Direct Investment Theories and the Performance of Foreign Multinationals Operating in the U.S. *Journal of International Business Studies*, vol. 21, 41-54.
- Kravis, I. B. and Lipsey, R.G. (1982) The Location of Overseas Production and Production for Exports by US Multinational Firms. *Journal of International Economics*, vol. 12, 201-23.
- Krishnan, R. T. (2003), *The Evolution of a Developing Country Innovation System During Economic Liberalization: The Case of India*. Paper presented at the First Globelics Conference, Rio de Janeiro, Nov. 3-6, 2003.
- Kuemmerle, W. (1999). The Drivers of Foreign Direct Investment into Research and Development: An Empirical Investigation. *Journal of International Business Studies*, 30 (1), 1-24.
- Lampinen, M. (tulossa). Katsaus suomalaisyritysten tutkimus- ja tuotekehitystoimintaan Kiinassa. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita.
- Lehto, E. (2004). *Motives to Restructure Industries – Finnish Evidence of Cross-Border and Domestic Mergers and Acquisitions*. Labour Institute for Economic Research, Työpapereita No. 195, Helsinki.
- Lehto, E. ja Böckerman P.(2004) *Yrityskaupat Suomessa: Onko maantieteellä väliä?* Palkansaajien Tutkimuslaitos, Keskusteluaiheita No. 198, Helsinki.

- Lindström, M. (2004) *Ulkomaiset yritykset Suomessa: investointimotiivit ja näkemykset toimintaympäristöstä*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 917.
- Love, J. H. and Lage-Hidalgo, F. (2000) Analysing the Determinants of US Direct Investment in Mexico, *Applied Economics*, vol.32, 1259-67.
- Lovio, R. (2002) *Suomalaisten monikansallisten yritysten t&k toiminnan kansainvälistyminen – perustietoja ja kysymyksenasetteluja*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No 804.
- Lovio, R. (2004) *Internationalization of R&D Activities of Finnish Corporations – Recent Facts and Management and Policy Issues*. (Forthcoming)
- Lucas, R. B. (1993) On the Determinants of Foreign Direct Investment: Evidence from East and Southeast Asia, *World Development*, vol. 21: 391-406.
- Luostarinen, R. (1979) *Internationalization of the Firm*. Helsinki School of Economics and Business Administration. Dissertation. Acta Academiae Oeconomicae Helsingiensis A:30. Helsinki: Helsinki School of Economics and Business Administration.
- Luostarinen, R. (1994) *Internationalization of Finnish Firms and Their Response to Global Challenges*. UNU/WIDER The United Nations University World Institute for Development Economics Research. Helsinki: WIDER.
- Maliranta (1997) *Plant Productivity in Finnish Manufacturing – Characteristics of High Productivity Plants*. The Research institute of the Finnish Economy ETLA, Discussion Papers No. 612.
- Maliranta, M. and Ilmakunnas, P. (2003) *Foreign Medicine: A Treatment Effect Analysis of the Productivity Effects of Foreign Ownership*. A Paper Presented at Workshop on the Effects of Foreign Acquisitions on Domestic Firms, HWWA, Hamburg, October 24-25, 2003.
- Mankinen, R., Ali-Yrkkö, J. and Ylä-Anttila, P. (2001) *Palveluiden vienti ja kansainvälistyminen*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Keskusteluaiheita No. 767.
- Mankinen, R., Rouvinen, P., Väänänen, L. and Ylä-Anttila, P. (2003) *Yrityspalveluiden kasvu, kansainvälistyminen ja kilpailukyky*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 880.
- Markusen, J.R. (2002) *Multinational Firms and the Theory of International Trade*. MIT Press. Cambridge, Mass.
- Markusen, J. R and Maskus, K (2001) *General Equilibrium Approaches to the Multinational Firm: A Review of Theory and Evidence*. Working Paper Series No 8334. National Bureau of Economic Research.
- Markusen, J. R., and Venables, A. J. (1996) The Increased Importance of Multinationals in North Atlantic Economic Relationships: A Convergence Hypothesis. In: M. B. Canzoneri, W. J. Ethier and V. Grilli (Eds.) *The New Transatlantic Economy* (pp. 169-190). Cambridge University Press: London.
- Moore, M.O. (1993) Determinants of German Manufacturing Direct Investment in Manufacturing Industries, *Weltwirtschaftliches Archiv*, vol. 129, 120-37.

- Moosa, I. (2002) *Foreign Direct Investment - Theory, Evidence and Practice*. Palgrave Macmillan: New York.
- Neven, D. and Siotis, G. (1996) Technology Sourcing and FDI in the EC: An Empirical Evaluation. *International Journal of Industrial Organization*, 14, 543-560.
- Nordström, K. A. (1991) *The Internationalisation Process of the Firm – Searching for New Patterns and Explanations*. Stockholm School of Economics. Institute of International Business. Dissertation. Stockholm: Stockholm School of Economics.
- Ottaviano, G.I.P. and Puga, D. (1998) Agglomeration in the Global Economy: A Survey of the “New Economic Geography”. *World Economy* 21, 6, 707-731.
- Pajarinen, M. (1999) Foreign Firms and Their R&D in Finland pp. 91-134. In: M. Pajarinen and P. Ylä-Anttila (eds.) *Cross-border R&D in a Small Country. The Case of Finland*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA. Taloustieto Oy: Helsinki.
- Pajarinen, M. ja Ylä-Anttila, P. (1998) *Ulkomaiset yritykset Suomessa – Uhka vai uusi mahdollisuus?* Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B:142, Taloustieto Oy: Helsinki.
- Pajarinen, M. and Ylä-Anttila, P. (1999) *Cross-Border R&D in a Small Country. The Case of Finland*. Taloustieto Oy: Helsinki.
- Pajarinen, M. ja Ylä-Anttila, P. (2001) *Maat kilpailevat investoinneista – Teknologia vetää sijoituksia Suomeen*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B:173, Taloustieto Oy: Helsinki.
- Pajarinen, M., Rouvinen, P. & Ylä-Anttila, P. (1998) *Small Country Strategies in Global Competition. Benchmarking the Finnish Case*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B:144, Taloustieto Oy: Helsinki.
- Pajarinen, M. ja Ylä-Anttila, P. (tulossa). *Miksi yritykset investoivat ulkomaille? – yrityskyselyyn perustuva analyysi*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita.
- Palm, J. and Pakkala, H. (2000) *Ulkomaalaisomisteiset yritykset Lapuan alueloudessa*. Vaasan yliopiston tutkimuslaitos, no 84, Vaasa.
- Palmberg, C. and Pajarinen, M. (2004) *The Global Dispersion of Innovative Activities – The Case of Finnish Multinationals*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 916.
- Parjanne, Marja-Liisa (1999) Kansainvälinen kauppa, teknologia ja työvoiman osaamisvaatimukset. Teoksessa P. Vartia ja P. Ylä-Anttila, (toim.) *Teknologia ja työ*. Taloustieto Oy:Helsinki.
- Patel, P. and Vega, P. (1999). Patterns of Internationalisation of Corporate Technology: Location vs. Home Country Advantages. *Research Policy*, vol. 28 (2-3), p.145-155).
- Pearce, R. and Papanastassiou, M. (1999) Overseas R&D and the Strategic Evolution of MNEs: Evidence from Laboratories in the UK. *Research Policy*, vol. 28 p. 23-41).
- Petrochilos, G. (1989) *Foreign Direct Investment and the Development Process: the Case of Greece*. Avebury: Aldershot.

- Pfaffermayr, M. and Bellak, C. (2002) Why Foreign Firms are Different: A Conceptual Framework and Empirical Evidence for Austria. In: R. Jungnickel (ed.) *Foreign-owned Firms: Are They Different?* Palgrave Macmillan. Houndsmill, 13-57.
- Piva, M. and Vivarelli, M. (2004), The Determinants of the Skill Bias in Italy: R&D, Organisation or Globalisation? *Economics of Innovation and New Technology*. Vol 13, Nr 4 (June 2004)
- Porter, M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. London: MacMillan.
- Puhakka, M. (1995) *Ulkomaisten yritysten suorat sijoitukset Suomeen – Kyselytutkimuksen tuloksia*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 530.
- Strandell, A. (1997) Foreign-owned Enterprises in Sweden. In NUTEK Publication *Swedish Industry and Industrial Policy*. Stockholm.
- Svensson, R. (1996). *Foreign Activities of Swedish Multinational Corporations*. Economic Studies 25, Department of Economics, Uppsala University, Sweden.
- Tuomiario, M. (2001) *Yritysten kansainvälistyminen ja työvoiman kysyntä*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, sarja B 175. Taloustieto Oy: Helsinki.
- Vernon, (1966) International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, vol. 80, 190-207.
- Veugelers, R. (1991) Locational Determinants and Ranking of Host Countries: An Empirical Assessment. *Kyklos* 44, 363-382.
- Väyrynen, R. (1999) (ed.) *Suomi avoimessa maailmassa – Globalisaatio ja sen vaikutukset*. Sitra 223. Helsinki: Taloustieto Oy: Helsinki.
- Welch, L. S., and Luostarinen, R. (1988) Internationalisation: Evolution of a Concept. *Journal of General Management*, 14 (2) 36-64.
- Wheeler, D. and Moody, A. (1990) *Risk and Rewards in International Location Tournaments: The Case of US Firms*. The World Bank: Washington DC.
- WEF (2004). *The Global Competitiveness Report 2003-2004*. Oxford University Press.
- Yang, J.Y.Y., Groenwold, N., and Tcha, M. (2000) The Determinants of Foreign Direct Investment in Australia *Economic Record*, vol. 76: 45-54.
- Ylä-Anttila, P. (1999), Globalisaatio, teknologia ja työllisyys. Teoksessa P. Vartia. Ja P. Ylä-Anttila. (toim.) *Teknologia ja työ*. Taloustieto Oy: Helsinki.
- Ylä-Anttila, P., Ali-Yrkkö, J. and Nyberg, M. (2004) *Foreign Ownership in Finland – Boosting Firm Performance and Changing Corporate Governance*. The Research Institute of the Finnish Economy ETLA, Discussion Papers no.904.

TT raportit:

Investointiedustelut. Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto, Helsinki.

Lähtevätkö pääkonttorit Suomesta? Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto Helsinki. Syyskuu 2002.

Suomalaisyriyten ulkomaantoiminta ja sen kehitysnäkymät. Teollisuuden ja Työnantajain keskusliitto. Helsinki. Tammikuu 2001.

Teollisuuden ulkomaantoiminta – Löytyykö kasvu kehittyviltä markkinoilta? Teollisuuden ja Työnantajain keskusliitto. Helsinki. Syyskuu 2003.

7

Liitteet

Yritysostojen motiivit: Ulkomaiset yritykset, jotka pitävät Suomen yksikköä Pohjoismaiden alueellisena pääkonttorina (N=20)

1=ei vaikutusta 4=erittäin suuri vaikutus (keskiarvot)

